Joomise-katk

ja

wõitlemine tema wastu.

Kirjutanud **J. Järw.**

Juhtsõna: Oh mo rahwas! Need, kes sind õndsaks kiitwad, eksitawad sind ja rikuwad so radade teed.
Jes. 3, 12.

Sisu:

I. jagu: Joomine ja tema mõju.
II. jagu: Mis on teistes maades joomise wastu tehtud?
III. jagu: Mis peame meie joomise wastu tegema?

Tallinnas.
Trükitud A. ja J. Järw'e kuluga.
1890.

42

A-9526
A.S. II-5442
I537

Joomise-katk

ja

wõitlemine tema wastu.

Kirjutanud **J. Järw.**

Juhtsõna: Oh mo rahwas! Need, kes sind õndsaks kiitwad, eksitawad sind ja rikuwad so radade teed.

Jes. 3, 12.

Sisu:

I. jagu: **Joomine ja tema mõju.**
II. jagu: **Mis on teistes maades joomise wastu tehtud?**
III. jagu: **Mis peame meie joomise wastu tegema?**

Tallinnas.
Trükitud A. ja J. Järw'e kuluga.
1890.

1946-287

TRÜ
Eesti Kirj. ja Rahval. Kat.
194

ÜL 1203891 X

Дозволено цензурою. — Дерптъ, 8-го Ноября 1889 г.

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

Humanitaar-
raamatukogu

Trükitud K. Mattiesen'i trükikojas Tartus.

Eessõna.

Et joomine ja tema läbi tõuswad teised halbdused meie rahwa seas wiimastel aastatel kohutawal wiisil on kaswanud, wäga palju kurja ja kahju teinud ja weel suurema kahjuga meid ähwardawad, siis ei ole enam luba wagusi seda päält waadata, sest see on raske, raske asi, kui nii hirmus ihu ja hinge tapja haigus, päris hukkaw katk, suuremaks läheb, rahwa elus sügawamasse tungib. Järelseisaw raamatukene tahab seda haigust ja tema rasket mõju meie juures enam tähelpandawaks teha ja teiseks nõuu anda ja äratada, et tema wähendamiseks ja wõitmiseks mõjuwalt tööle hakataks. Esimeses jaos räägib raamatukene joomise rohkusest ja selle kurjast mõjust, teises jaos näitab tema, mis teistes maades joomise wastu tehtud, kudas ja missuguste seltside ja seaduste läbi teda wähendatud, ja kolmandas jaos, kudas meie teda eneste juures wõiksime wähendada, et rahwast kaitsta ja päästa kõige kurjema hukkaja eest — selle hukkaja eest, mis meid juba palju, palju on rikkunud. Äratagu ja ajagu kõrgem wägi õige palju mehi ja palju õdesid selle kurja waenlase wastu wõitlemisele elawas armastuses üles, siis üksi oleks tema pääle õnnelist wõitu loota ja meie maa ja rahwas ja tulewik saaks jälle ilusamaks, armsamaks, õnnelikumaks saama.

Moskwas, Septembri kuul 1889.

Raamatukese kirjutaja.

I.

Joomine ja tema mõju.

Edasi lähewad, täielikumaks saawad maailmas kõiksugu teadused ja kunstid; edasi läheb nendega ka ühes haridus tema üleüldlikus mõttes. Selle järele tahaks kui iseeneseſt selge olla, et ka inimene peaks paremaks saanud, kõik paha wähenema ja wähenenud olema. Tahame aga ihaldawale südamele seda armaſt teaduſt eluſt otsida, siis tunneme kohe, nagu põrkakſime misgi asjaga wastastiku. Halbdus pole sel mõõdul mitte kahanenud, nagu teadused ja kunstid tõusnud; auusus, woorus, kristlik meel ja õige mehine olemine ei ole wiimastel aegadel mitte wägewamaks saanud. Küll on halbdus mõnda pidi ja mõnes asjas kahanenud, mõni jagu temaſt ka kadunud, aga mõnelt teiselt poolt tõstab tema seda wõimsamalt, julgemalt pääd, awaldab seda rikkuwamalt oma wõimu. Korratu elu, halwad kombed, meele toorus ja paha teod ühel pool, silmakirjalik warjulik haridus ja kunstitatud, wärwitud woorus teisel pool kaswawad lokkawalt enam ehk wähem igal pool Ristiusu maades. Pimeduseriigi wõimus ja wõitlemine walguse wastu pole sugugi weel kadunud. Kui küll häädus paljudes lahingutes halbdust on wõitnud ja wiimne mitu kindlust kaotanud, milledes tema mõne saja aasta eest liikumata kindel oli, ei ole siisgi järeleandmiseſt tema juures weel mõtet. On ühes kohas ta pää murtud, tema wägi puruks löödud, otsib tema pea jälle uusi abinõuusid ja uusi töökohtasid, külwab teistsugu paha seemet, teeb seda teise näo all — ja tema wili kaswab ja küpseb jälle.

Kõige wägewam abinõuu, mis meie ajal halbduse wõimu kinnitab, korratumat elu, meele tooruſt ja pahategude hulka kaswatab, on waidlemata joowastawad joogid ja nende jookide müümakohad, wiin ja õlu, wiina ja õlle joomine. Purjustawad joogid ja nende joomine on see kõige ilusam, meelitawam warjukate, mille all pimeduse ja pahaduse wõimus meie ajal oma hukatuse tööd teeb ja ennaſt kaitseb ja kinnitab. Kus ial joomine ja joogimajade arw kaswas, sääl kaswaſiwad tingimata ka kurjad teod, kurjategijad, kõlwatu, nurjatu elu, waesus, wiletsus — ühe sõnaga kõik halbdus. See on selge igaühele juba iseeneſeſt, kes joodikuid ja nende käekäiku näinud, aga seda tõendab ka kindel teadus numbrite ja sõnadega kõikideſt nendeſt maadeſt, kus wiinale woli ja joomiſele aſu on antud.

Purjustawate jookide joomine, kui see mitte koguni wäheſel mõõdul ei sünni, on igapidi ja igas asjas wäga paha ja kahjulik: ta rikub terwiſt, uimastab ja häwitab kõiki paremaid püüdmiſi, tumestab mõistuſt, riisub häädt tahtmiſt ja hoolsat meelt, nõrgestab töõhimu ja töövõimu, surmab südameſt peenemad, puhtamad, ilusamad tundmuſed, teeb inimeſe elu tarwis aeg ajalt lõdwaks ja kõlwatumaks, sünnitab ja kaswatab temas hiljem mitmetſugu pahu himuſid, saadab wiimaks ka pahategudele, waesuſele ja wiletsuſele ja toob õnnetuſt ka joodiku perekonna pääle, mõjub rikkuwalt tema laste ihu- ja waimuterwiſe kohta jne. Waewalt tahab ka kõige suurematest, tähtſamateſt Euroopa riikideſt üht ainuſtgi inimeſt leida olla, kes joomiſeſt ehk joodikute eluſt misgiſuguſt kurba ehk inetut lugu eluwäljal tundma poleks saanud. Joomine mässab Euroopas kui kõige kurjem katk, teeb enam paha, sünnitab suuremat häda ja õnnetuſt kui üksgi sõda, üksgi weeehk näljahäda.

Kuuleme, mis kuulsad teaduſemehed ja selle asja osawad uurijad ütlewad. Dr. A. Baer, kes joomiſe olu ja mõju kõikide tähtſamate rahwaste juures sügawaste on uurinud ja palju selle üle kirjutanud, ütleb: „Joomine on riigi hariduſe-ülesande kordaſaatmiſe ja rahwa awaliku hää käe-

käigu edendamise juures kurjem takistaja. Tema on päähallikas, millest kuritööd tõusewad ja mis neid rohkendab, ning juba sel põhjusel on riigile ülesandeks, seda halbdust lämmatada." Ja teises kohas: „Üks kõige mõjuwam abinõuu kuritegude sünnitamiseks ja rohkendamiseks on alkohol *), mis wististe weel enam kui waesus ja rumalus kurjategemisele äratab ja saadab. Suurem hulk haawamisi, taplemisi ja peksmisi saiwad oma alguse wõi põhjuse kõrtsis." Wana kallis Hufeland ütleb: „Mina ei tunne midagi, mis täielist meeletoorust inimeses nõnda sünnitada ja inimest nõnda nurjatuks teha wõiks, kui rohke wiina joomine. Teised halwad eluwiisid jätawad ometi weel lootust paranemise pääle, aga joomine wiib hukka ilma pääsemata."

Wargad, röövlid, hulgused, kaabakad, taplejad, töövõlgajad, ropu elu pidajad jne. on joodikud, aga esiti saiwad nad joodikuteks ja siis wiis joomine neid teiste paha teede pääle. Wähe on neid kurjategijaid, kes mitte joomise kaudu selleks ei saanud. Joomine teeb inimese meelt tooremaks ja äratab temas pahu himusid, aga ühtlasi teeb tema ka laisaks ja töötegemisele ning ametipidamisele kõlwatumaks, tarwitab aga iseenese pääle seda enam raha — sääl ongi kurjategija walmis.

„Igal ajal on oma katkukäigud", kirjutab ühe waimuhaigemaja ülemarst Dr. Pelmann, „ja ka siin näitab üleüldlik seadus see olema, et üks nuhtlus ära läheb teisele ruumi tegemiseks. Nimelt näitab lugu siis nõnda olema, kui ka teistes asjus suured muutumised ennast ette walmistawad ja maailma ajalugu üht sammu on astumas edasi ehk tagasi poole; nii waewab ja rusub meid nüüd uus nuhtlus, waewalt nõrgem ja mitte wähem hirmus, kui need suured katkud, mis waremail aegadel inimesesugu kurnasiwad — see on joomine ja tema järelduseb."

Waimuhaiguse uurija Dr. Maschka kirjutab joomi-

*) See on alkoholilised joogid: wiin, wein ja õlu, sest nendes kõikides onalkoholi wõi wiinawaimu. Põletatud wiin ei olegi muud kui weega segatud alkohol.

seſt ja joodiku eluſt: „Raskeks nuhtluseks on inimeſesoole joowastawate jookide kurjaste pruukimine ja selleſt samaſt tõuswad haigused ja halbdused. Kuritegude, iſetapmiste ja waimuhaiguste hulga kaswamine, terwete rahwaste kiduraks ja kehwaks jäämine waimu, kombe ja keha-tugewuſe pooleſt on alkoholiliste jookide liialt pruukimiſe tõſine wili wäga mitmetes paikades, nagu kindlad ſtatiſtika arwud ſeda ilma kahtluſeta näitawad. Pilt joomiſe haiguſeſt on wäga wärwikas. Eſiti tõuſewad joomiſeſt inimeſe närwikogu tegewuſesſe ſügawa mõjuga ſegaduſed ja need nõrgaſtawad, rikuwad keſhas õiget, loomuliſt korda, ſaadawad keha waratſelt wananema, kõdunema. Ka hinge asjus ſünnitab joomine wigu wigade, ſegaduſi ſegaduſte pääle, ſurmab kõige eſiti hõrnemaid tundmuſi, ſiis ka paremaid tahtmiſi ja kombeid. Joogiori ſaab auu, hääkombe ja kauniduſe kohta hoolimataks; ſaab hoolimataks ja tuimaks ka oma perekonna, oma kaasinimeſte, ſeaduſte ja kõige kodanliku ja kombeliku korra wastu. Ta muutub tooreks, jõledaks, riiakaks. Warem ehk hiljem hakkab ka mõiſtuſe wõim wähenema, tumedamaks ſaama. Sellega ühes tuleb joodiku juures hoolimataks ſaamine ka tema töö, ameti ja ſeltſliku elu nõuete wastu. Ikka tumedamaks, ſegaſemaks läheb tema mõiſtus, ikka ſuuremaks tema waimlik nõrkus. Mäleſtamine ja tarwilik asjade märkamine wähenewad, kaowad, kuni wiimaks tõſine waimutumedus, mõnikord ka päris meelenõrkus, wiletſuſt täiendab.“

Ja, joomine wiib kiduruſele ja kõdunemiſele terwed rahwad ihu terwiſe, waimu tugewuſe, ſüdame auuſuſe ja ka ajaliku waranduſe pooleſt. Pärisorjus ihu poolt wõib rahwa kohta waewalt nii alandaw, hukkaw, tapja olla, kui elu joomiſe pärisorjuſes. Joodik joob nahka oma ihu ja hinge terwiſe, oma inimliku kõlbduſe, oma mõiſtuſe pääſt ja meeleauuſuſe ſüdameſt, oma waranduſe, oma loomad, metſad, majad, põllud, oma eluõnne ja nõnda ütelda ka oma naeſe ja lapſed nende eluõnnega, joob nahka ka oma lootuſe Jumala tõotuſte ja Jumala õnniſtuſe pääle, ka oma elu ja iſeeneſe. Wiletſus, hukatus ja otſaſaamine on tema oſa.

Eks teie ole näinud niiſuguſid joodikuid? Mõnigi on,

kellel enne oli maja ja põld, kes elas ilusaste inimeste ja Jumala ees, kelle ümber rõõmustasiwad õnnelikud lapsed ja naene, aga kui ta joomise orjaks hakkas, sai temast paljas näljane, wilets inimese-rämps, ilma kõigest ihu ja hingehääst, mis temal enne oli, sügawamas wiletsuses tema naene ja lapsed, sügawamas wiletsuses ja alatuses tema ka ise — teotus, nurjatus inimese näol! Muud ei saa temast enam kui joojat, ja kui weel suudab ja wõib, siis ka kurjategijat; aga tööle, ametipidamisele ja kõigele, mis midagi wäärt, on tema wõimetu ja kadunud. Ei tunne tema elust ka ühtegi õiget rõõmu, küll aga paha, kuni wiimaks surm, pääle wiina tema ainuke õnn, wiimase lõpu toob.

Küll ei ole kõikide joodikute lugu just weel niisugune, aga paljude juures on tema niisugune ja teiste paljude juures saab tema niisuguseks, kes jookidega sõprust pidama hakkawad ja mitte aegsaste ennast äraneelaja eest hoidma ei hakka. Näitusi ei ole siin töenduseks tarwis tuua, neid teab ja leiab elust igaüks ise.

Missugune paha mõju joomisel joodiku *järeltulewa soo* terwise ja loomu kohta on, selleşt annab üks Prantsuse teaduşemees eneşe ja teiste tähelepanemise järele hulga näitusi. „Üleüldlikult kokku wõttes on joodikuteşt sündinud laste juures leitud: üleliig äritusline olemine, puudulik, terawuseta mõistus, omane weri ja loomus kramplikkudele haigustele, warane himu joowastawate jookide pääle (mille sünnitajaks siis wanemate paha *eeskuju* ei wõi olla, kui need wara suriwad), nõrkus kombelikuks eluks, tung ja omasus wooruseta elule, tooruşele ja igasugu pahale ja wiimaks nõrk siginemise wõim. Keha asjus: kidur keha, nõrgad seedmise tööriistad, wigad, puudused, korratused närwikogu ehituses, iseäranis ajus ja seljandis ine. Sagedaste on joodikute wanemate lapsed langetõbe ja teiste krampliste haiguste osalised ja suur on nende juures surnult sündinute arw, koguni suur nende laste arw, kes enne kolmandat neljandat eluaastat surewad. — Londonis, kus ka tubliste juuakse, sureb sündinud lasteşt näituseks umbes pool enne kolmandat eluaastat ära, kuna kainelt elawate Kweköri usu-

liste lasteſt wäga wähe lapſena ſurewad ja 47 eluaastat nende juures iga ſündinud hinge pääle tuleb.

Moſkwa linna uuemas ſuremiſe ja ſündimiſe ametlikus arukirjas ſeiſab: Aastal 1888 ſündiſiwad Moſkwas 33,557 laſt, nendeſt 15,065 laulatamata wanemateſt; ſelſamal aastal ſuriwad 27,697 inimeſt, nendeſt 15,819 laſt alla 5 aastat wanad." Seega oliwad Moſkwa ſurnuteſt 1888 aastal enam kui pool koguni noored lapſed! Miſſugusel järjel Moſkwa joomiſe pooleſt ſeiſab, on tuttaw. — Ka Peterburis on noorte laste ſuremine ſuur. Minewa aasta Juuni kuu wiimaſel nädalal ükſi ſuriwad ſääl 180 laſt alla pool aastat wanad, arwamata wanemad, ühe, kahe kuni kolme aastaſed lapſed. Kui ſääl küll „halb kliima" laste ſuremiſt ſuurendab, aga nende joomine, kelledeſt lapſed ſünniwad, teeb ka wäga palju. Kui halwad omaduſed, mis joodikud wanemad laste weresſe ja waimuſſe ſaatſiwad, mõnikord ſuuremal mõõdul nähtawale ei tule, ſiis on loomus ſeda misgiſuguſte iſeäraliſte tingimiſte waral kaitſeda wõinud, kuna jo tema, kui igawene puhtus, ikka meid kaitſeda ja meie wõimuſid hoida püüab. Koguni ilma halwa mõjuta aga ei jää wanemate joomine laſte pääle ialgi, kui ſee ka nõnda nimetatud parajuſes joomine on. Mõnikord tuleb tema paha mõju ſuuremal wiiſil ka alles kolmandama põlwe, ſee on laſtelaſte juures nähtawale. Iga põlwega aga pärandab ta ennaſt ühe põlwe käeſt teiſe kätte ikka edaſi, mõne ſugukonna juures nii wägewaſte, et ſugukond mõne põlwe jooksul keha kiduruſes ja waimu wõimetuſes koguni ära lõpeb. Nõnda ſaawad ka wanemate joomiſepatud mitmendama põlwe ſisſe laſte kätte nuheldud. Teiſiti ei wõi ega ſaagi aſi olla, ſeſt alkohol on kihwt, päälegi kuri, hullustaw kihwt; kes teda ſuuremal mõõdul kui tohtri rohuna tilga wiiſil ſisſe wõtab, ſee rikub ja halwaſtab temaga oma werd, olu ja waimuwõimuſid ja mis ſiis tema wereſt ja eluwõimudeſt uut ette tuleb, ſee peab ſelle kurja kihwti kahjulikuſt mõjuſt, mis tema ilmale ſaatja oma weresſe ſeganud, ka oſaline olema.

Selles kui weikeſes raamatukeſes ei ole kaſina ruumi päraſt wõimalik nummerte ja arutustega laiemalt näidata,

misſuguſt paha mõju joomine ühel ja teiſel maal inimeste terwiſe, waranduſe, korraliku elu ja hää käekäigu kohta on awaldanud ja awaldab. Kes ſelles asjas laiemaid, täielikumaid teatuſi ſaada tahab ja wõib, lugegu teistes keeltes ſelle asja kohaliſi ſuuremaid kirjatõõſid. Üks kõige täielikkumateſt niiſugusteſt raamatuteſt on Dr. A. Baer'i „Alkoholismus“ *). Selles oma ſuuremas kirjatõõs ſeletab ja näitab agar teaduſemees ja halbduſe wastaline teaduslikult ja ſtatiſtiliſult laialt ja ſügawalt, kudas purjuſtawate jookide joomine üksiku elu ja olemiſe pääle ja kudas tema laiemas ringis ſeltsliku elu ja rahwaſte käekäigu pääle mõjuh ja mõjunud on, kudas põhjapoolſemas kliimas (Amerika Ühisriikides, Inglismaal, Belgias, Hollandis, Taanimaal, Rootſis, Norras, Wenemaal, Saksamaal), kudas parajas kliimas (Portugalias, Hiſpanias, Italias, Prantſusmaal, Kreekamaal, Schweitſis, Auſtrias, Ungrias) ja kudas lõunapoolſes kliimas (Türgimaal, Egiptuſes, Pärſias, Jaapanis, Hiinas, Indias, Auſtralias). Ta näitab nummerte ja arutustega ſtatiſtika wäljalt, kuda joomiſe läbi inimeſeſoo jaod ja rahwad kiduramaks ja pahemaks ſaawad, haiguſed, ſuremine, õnnetuſed ja eneſetapmiſed kaswawad, kuda hulkade waeſus, waimu tumedus, rumalus ja kuritõõd rohkemaks lähewad, kombelik elu aga kahaneb **).

Kuuleme mõnede wangimajade ülemate otſuſi, mis nemad joomiſe mõjuſt pahategude kohta leidnud ja awaldanud. Direktor d'Alinge Zwickau'ſt ütles ***): „Üks kõik, kas joogimajas kawiari ja ſhampanjat ehk juuſtu ja wiina müüakſe, aga joogimajas ſee ikka on, kus enam kui pool kõikideſt kuritegudeſt küpſewad.“ Kirikõpetaja Dr. Martius liſab ſiia juurde: „Selle üteluſe tõe kohta wõib ainult nii kaua kaht-

*) Der Alkoholismus, ſeine Verbreitung und ſeine Wirkung auf den individuellen und ſozialen Organismus, ſowie die Mittel ihn zu bekämpfen. Berlin, bei Hirſchwald. Hind 16 marki (9 rbl. 60 kop.).

**) Eesti rahwa ſeas armaſtaſiwad kord mõned ajalehed kuritõõde kaswamiſt teistele eneſte ſarnaſtele lehtedele süüks ajada, mis muidugi õige tegu ei olnud; üks pääpõhjus kuritegude kaswamiſeks oli ja on ka meie juures joomine.

***) Dresdenis „Wabaks ſaanud wangide hääks aſutatud ſeltſis“ 1882.

leda, kui mitte pole mitmete maade kuritööde ja joodikute statistika lehtedesse waadatud. Läbikaudu umbes pool jagu kõikidest kuritöödest tehakse kas joonud pääga ehk joomise järele himustades, seega joodikute poolt. Mõned wangimajade walitsused tahawad koguni töendada, et 80 kuni 90 protsenti kuritegusi joomise mõjul sündida." — „Tuttaw on", ütles salanõunik Dr. W. Nasse Duisburis seesmise missioni töö konwerentsi pääl, „kuda igapäine joodik oma elukombete pooleşt ikka madalamasse langeb. Inimliste kohuste tühjaks pidamine oma lähemate ligimeste, oma ameti, riigi ja usu wastu wõtab ikka enam wõimuşt. Himu walskusele ja wõõra omaduse järele, korra ja rahu rikkumine eneşe lähemas ringkonnas, eneseauustamise kaotamine ja wiimaks täieline wõimetus iseeneşe walitsemiseks — need on sammud joobiku langemises. Seepäraşt leiame wangikodades, karistuse- ja paranduşemajades wäga palju joodikuid. Hiljuti ilmunud aruande järele (Nasse rääkis need sõnad 1877) oli Preisi riigi wangikodades läbikatsumise päewal 19,531 wangi nuhtluse all ja nendest 8817 joodikud, seega joodikuid 46%. Joodikute kuritöödest oliwad 237 mõrtsukatööd, 220 surnuks löömist, 128 surnuks löömise katset, 618 uulitsa- ja teerööwimist, 5212 warguşt, 575 haawamist ja muud keha wigastamist, 575 wägiwalla tööd naesterahwa auu wastu, 383 hoone põlema süütmist ja 157 walewannet." — „Zwickau karistuşemajasse antud kurjategijateşt oliwad awalikud joodikud: 1877 aastal 22 protş., 1878 a. 25%, 1880 a. 40% ja 1881 a. 43%." Nii wäga suurel wiisil tõusis şiin ainult wiie aasta jooksul kurjategijate arw joodikuteşt. Üks teine aruanne säält samaşt ütleb: „Kuriteguşid joodikute läbi oli — 77% wägiwald naesterahwa wastu, 76% awaliku korra wastu astumiseş, 74% haawamiseş ja muud keha wigastamiseş, 68% röövimiseş ja teeröövimiseş, 63% mõrtsukatööd, 24% pettus."

Berlinis on üks „Wangikodade selts", millele mitmeşt riigişt wangi- ja paranduşemajade ülewaatajaid ja ülemaid liikmeteks on. Selles seltşis ütles ülem riiginõunik Illing 1880 aastal oma kõnes muu seas järgmişi: „Kuritöö ja paha elu kaswab nähtawalt. Kuna muidu kõigis asjus kõige rõõm-

sam edasiminemine ennast awaldab, näeme meie ehmatusega, missugune kardetaw öökülg meie awalikust elust meile wastu tõuseb. Mis peab kombelikust elust meie seas saama, kui nõnda edasi läheb? Ainult kümne aasta jooksul, 1870 aastast kuni siiamaani, on mõnda jagu kuritööd päale 100% tõusnud! Ja paraku on need just seda jagu kuritööd, mis meie riigi põhjusolu ja korralise kodanliku elu kohta kõige kardetawamad on. Tagasilangemine pahategudele pärast esimest karistust on meie juures 80% kõige kuritööde hulga kohta. Kindlad statistika arwud näitawad, et sellele kuritööde rohkele kaswamisele nimelt joomisehaiguse rohke kaswamine pääpõhjuseks on. Statistika arwud näitawad ka weel, et joomine tuhandeid perekondasid sandikepi kandmisele on saatnud ja et joomisehaigus mitte ainult wangikodasid waid ka waeste- ja töömajasid ja nõrgameeleliste majasid täidab." Kõne lõppis mitmete ettepandawate punktidega, milledest kaks esimest nõnda oliwad: „1. Kindlate teaduste järele on selge, et suurem jagu meie aja kuritöösid ja eksimisi joomise mõjul on sündinud, osalt otse joomise mõjul, osalt joomise mõju kaudu. 2. Mis joomist kaswatab, kaswatab ka kuriteguside ja paha elu; seepärast on awalikuks kasuks wäga tarwis, kõrtsisid ja kõiki joogimajasid wõimalikult rohkeste wähendada."

Kuninglik politsei-president v. Arnim Magdeburis kirjutas 1880 a. oma linna magistradile joomise kaswamisest ja selle kahjust pika kirja ja nõudis joogimajade arwu wähendamist ja korraldamist. „Joomine walitseb siin praegu suuremal mõõdul kui enne ja on ta ka kõige paremates ringkondades tunginud. Purjus inimeste kinniwõtmine politsei läbi on päew päewalt tõusmas. Tülid, pekslemised, maja rahu rikkumised, asjade rikkumised, inimeste haawamised, walitsusele wastupanemised on päewakorrale tõusnud ja nad juurduwad enamiste joomises. Ka enesetapmiste arw, mis kuulmata wiisil kaswab, tuleb suurelt jaolt joomisest." — Ülts wabriku direktor kirjutas 1883 ühes Düsseldorfi ajalehes: „Töömehe kõige kurjem waenlane on wiin ja üle-

üldse joomine; wiimne on paraku jäledal wiisil walitsemas ja on kõige suuremaks takistuseks selle wastu, et waralises ja waimlikus asjas parandust wõiks tulla. Kui seadused selle haiguse wastu kasuga wõidelda jõuawad, siis on patt, üht ainust tundi nende tegemisega weel wiita. Iga palga maksmise korral läheb tähtjas jagu palgast kõrtsi; ühtepuhku kaebawad naesed, et nemad ainult üht weikest jagu oma meeste palgast näha saada. Joogimajas jorutatakse, juuakse, lärmitsetakse enamiste kesköösi, küllalt ka kuni homikuni, siunatakse töösandjaid ja kaewatakse madala palga pärast. Sagedaste on mees nii liiale läinud, et teda enam pidada ei wõi. Teisel päewal tuleb waene naene, palub wabandamist eksijale ja palub hädaga, teda ja tema lapsi mitte õnnetumaks teha, ikka weel meest tagasi wõtta; ta saada ennast parandama. Enamiste peab õnnetuma palumist kuulda wõtma, aga lähema palga maksmise korral on mehega seesama tants käes jälle. Ilma et mul wähematgi tahtmist oleks karskuse seltsile sõber olla, seletan mina siisgi, et riigile, töösandjatele, waimulikule seisusele, kooliõpetajatele ja seadusliikudele ametitele tingimata kohuseks on, igasuguste abinõudega joomise wähendamiseks tööd teha."

Need wiimsemad hääled, arwud ja näitused ei ole küll meie juurest, waid meie naabri-riigist Saksamaalt, aga lugeja näeb ise, et nad ka meile wäga tähtsad on tähele panna ja meie elu olu kohta mitte sarnaduseta pole. Meie ise ei seisa ka sellel järjel, et meil iseeneste juurest ja oma kodust joomise asjas tarwilikult rohkeste statistiklisi arwusid, näitusi, hääli ja arwamisi saada oleks. Seda tähendawad meie kohta ka mitmed need mehed, kellede raamatud minul joomise asjas ees seisawad ja kes muidu enam ehk wähem kõikidest Ristiusu riikidest joomisest nummerte ja sõnadega teatusi annawad, meie riigist aga wäga wähe ehk ei midagi, sest et siin niisugusid teatusi weel palju ei olla kogutud. Kuuleme seepärast mõnda weel oma lähemast naabri-riigist ja siis paneme tähele ka teisi, kaugemaid riikisid nende joomise asjas.

Ülemal kuulsime riigiametnikkude, wangimajade ülemate ja teadusemeeste mõtteid joomise ja tema mõju kohta, tähtjas on selles ka waimulikkude meeste mõtteid ja hääli tähele panna. „Kolmekordse paela otsas", kirjutab Berlini wangikodade kirikõpetaja A. Schröter, „saawad suurem jagu kurjategijaid oma tegude pääle weetud. See pael on keerutatud rumaluseſt, hädaſt, wiinaſt. Wiin, alkoholiliſed joogid on need, mis meeli kui udukattega pimestawad, liha äritawad üleannetumale elule, himuſid leekima ajawad häbitumatele ehk weristeſe tegudele. . . Ka wangikodade aknaraudade waheli olen mina näinud mõnda kätt wälja sirutama, mõnda ruſikat metslikus wihas ennaſt wabistama, mõnda sõrme waluga näitama: „Sääl, sääl on see auk (joogimaja), mis mind oma paelaga sisse tõmbas!" Teine kirikõpetaja, E. F. Rohkohl, kirjutab oma raamatus*): „Kahjud, mis joogimajade rohkendamiseſt tõuswad, on kui peo pääl selged; waralistes asjus on nemad: kergemalt, hõlpsamalt juua wõimine, sagedamalt mahti saamine joomise himu rahustada, tantsimiste ja muu sarnaste lõbupidude pidamine ja igasugu lõbu pakkumine joogimajades**), et nende tõmbamise wäge ikka äritawamaks, libedamaks teha, milleks nende majade pidajad liig rohke hulga päraſt endid sunnitud tunnewad olema, kuna suur osa nendeſt muidugi kehwa südametunnistusega ja töökartjad on, kes auusat tööd pale higis raskeks peawad; waesuse, laenude ja wõlgade kaswamine ja wiimaks terwete perekondade nälga jäämine; elukombe asjus: kõikide häädkombete lobewaks saamine ja nende aluse õõnistamine, kaldumine, langemine üleannetusele, häbemata elule, abielu rikkumiseſe, ja kui enam nii palju wälja anda ei ole, kui himude ajamiseks tarwis, kui ka laenata enam ei saa, siis tuleb ka petmine, wargus, röövimine, tüli, kaklemine, tapmine, surnuks löömine tantsupõrandate pääl ja ka perekondades ja mujal. Mina ei ole mitte praeguse ilma põlgaja ei uues

*) Nothſtände; eine Zeitſtudie, 2. Aufl., Halle, 1878, Pr. 75 Pf.

**) Räägitawal maal peetakse joogimajades sarnaſid „pidusid", kus muu „lõbu" seas ka kahtlaseb naesterahwad libedate lauludega ei puudu.

meeles ega usuliiguses, aga mina tunnen rahwast ja olen waesuse urtsikutes kui ka paha elu paikades seisnud ja ütlen elust saadud oma eneše teaduse põhjusel: meie rahwas on õnnetumalt haige joogimaja-haiguses ja selle haiguse mitmesuguse õnnetuma järelduse ja mõju all. Pool joogimajasid kinni, ja wangimajad saawad pool tühjemaks jääma! — Joomise kahjusid wõib ka iga terawuseta silm näha; nad seisawad oma põhjuste ja mõjudega nii awalikult ja katmatalt selge päewa walgel, nad paistawad nii suisa silma, et ainult *nende kuri südametunnistus, kes siin juures süüdi on, neid salgada wõib ja mitte näha ei taha.*"

Kirikõpetaja *Hirsch* kirjutab: „Kui aga sina minu oma oled, siis ei küsi mina maast ei taewast midagi;" nõnda ütleb ja tunneb õige Kristlane Jumalast; joodik aga ütleb ja tunneb sedasama — *wiinast!* Ta ei küsi midagi naesest ega lapsest, ametist ei kutsest, auust ei südametunnistusest, elust ei õnnistusest. Waewalt on midagi nii inetumat olemist Jumala järelkuju wasta leida kui joogiori, kes Jumala, iseeneše ja oma kõige lähemate omade wastu mässab, kuni wiimaks ta piinatud hing ihust lahkub. Ja ometi seisab just selle hirmsa wande tundmises, mis joodiku pääl koormab, kõigile neile, kes Issanda halastawast armastusest midagi kuulnud, kõige waljum üleshüüe, kõige hoolega siin aidata."

Magdeburi konsistorium saatis oma ringkonna piiskoppidele joomise wastu tõõle kutsumiseks ringkirja, milles seisab: „Ja tumedates paikades ja mustades kohtades, kus mäng ja tants aset ei leia, käib klaas ja karikas ringi põletatud weega ja pakub meie seltsliku elu langenud liigetele „kosutusejooki", mis meeli üles kihutab, et neid tuimaks, tüntsiks ja tooreks teha, sooni ja werd higistama ajab, et neid surmawa kihwtiga läbi keeta, ja hingeõhku elustab, et teda lühendada. Need arutused ei ole mitte raamatutest wõetud, nad on õnnetumaks saanud wendade elust. Siin on ülesandeks, et hukatusele, mis joomisest tuleb, wastu astuda." On ringkiri seletanud, missuguste abinõudega sellele hukatusele wastu panna tulla, lõpetab ta wiimaks seega: „Selles

möttes tegew olles saawad karskuse seltsid, mis meie rõõmuks nüüd ikka enam maad wõtawad, wististe ka teie poolt lahket osawõtmist ja toetust leidma ja soowime meie, et see sünniks, ja et teie häämeelega oma kätt selleks pakuks, et nende seltsides püüded ja põhjused koguduste õpetajate kui ka koguduste poolt täieliku usaldusse ja sõbraliku meelega saaksiwad wastu wõetud."

Oleţko sinodi üleshüüde kiri joomise wastu (1866) lõpeb järgmiste sõnadega: „Et nüüd joomine rahwale nii palju paha teeb ihu ja hinge asjus, siis palume meie kõiki, kelledel rahwa õnne ja õnnetuse kohta südant on, wahwaste wõitlusele astuda selle kõige suurema meie rahwa waenlase wastu ja katsuda aidata teda wõita, sõna ja tööga." — Meisseni linnas pidasiwad hingekarjased 1883 a. ainult joomise asjas ja wastu konwerentsi, mida piiskopp Dr. Harig juhatas. See konwerents tegi joomise wähendamise sihis õige tähtsaid otsusi; siin nimetame temast ainult seda, mis tema arwamine joomise mõju kohta oli: „Joomisest ja joogimajadest tõuseb ja on tõusnud rahwa korralikule kombele kahju ja hädaohtu: a) meeletu, toore ja komberikkuwate kõnede läbi; b) purjustawate jookide liia tarwitamise läbi; c) rahawõiduliste mängude läbi; d) kombetumate näitluste, etenduste ja teiste sarnaste lõbustuste läbi. Selle järeldused on: a) ihulik armetus (terwise pooles); b) waesuse kaswamine; c) perekondliku eluõnne ja korra wähenemine ja kadumine; d) kuritöõde kaswamine; e) waimu- ja hingeelu asjus alla langemine; f) ka meelenõrkus ja eneseta pmine."

Nende arutuste järele on näha, kui peaks joomine meie naabri-riigis Saksamaal wäga suur olema ja päälegi ikka ka kaswama. Nõnda ka asi on, kui see mõnele küll uudis tahab olla. Üleüldse on Saksamaa juba wanast ajast saadik kuni meie päewini joomise poolest kuulus. Kuuleme natuke numbrite kõnet. Saksa riigiwalitsuse ametlik leht ise ütles, et aastast 1869 kuni 1878 Preisimaal kõrtside arw kaswanud olla: Ida-Preisimaal 106%, Lääne-Preisimaal 45%, Brandenburis 225%, Pommeris 127%, Posenis 53%, Schlesias 98%,

Saksenis 133%, Schleswig-Holsteinis 1666%, Hannoweris 99%, Westfalis 155%, Rheini-maades 169%. Wäga suur on see joogimajade kaswamine kümne aasta jooksul üleüldse, hirmus suur aga Schleswig-Holsteinis.

Kirikõpetaja Dr. Martius ütleb oma raamatus*): „Rheinimaades tuli 1871 aastal 1 joogimaja 146 inimese pääle, aga 1875 juba 1 jgm. 135 in. pääle; Westfalis 1871 1 jgm. 169 in. p., 1875 1 jgm. 149 in. p.; Regenb.-Koblenzis 1871 1 jgm. 152 in. p., 1875 1 jgm. 135 in. p.; Regenb.-Trieris 1871 1 jgm. 165 in. p., 1875 1 jgm. 149 in. p.; Dortmundis 1870 1 jgm. 279 in. p., 1876 1 jgm. 137 in. p.; Schalkes 1870 1 jgm. 296 in. p., 1876 1 jgm. 147 in. p.; Wattenscheidis 1870 1 jgm. 148 in. p., 1876 1 jgm. 98 in. p. — See on küll juba üli wäga suur joogimajade arw rahwa hulga kohta ja on ta ka üli wäga ruttu ikka weel suuremaks tõusnud. — 1870—1876 kaswas joogimajade arw Dortmundis 199%, Bochumi linnas 141%, Bochumi ringkonnas 138%, Alsweileris 221%. Dortmundis oli 1875 aastal 57,742 elanikku ja 371 joogimaja; järgmisel aastal jäi elanikkude arw 21 hinge wähemaks, aga joogimajade arw tõusis 51 suuremaks! Bochumis oli 1875 a. 27,926 elanikku ja 213 joogimaja; järgmisel aastal jäi elanikkude arw 643 hinge wähemaks, aga joogimajade arw tõusis 43 suuremaks!**) — Aacheni linnas oli joogimajasid 1872 a. 503, 1873 a. 449, 1874 a. 517, 1875 a. 533, 1876 a. 544, 1877 a. 592. — 1883 aastal oli Robersbergis iga 97, Havelbergis iga 96, Gransees iga 89, Pfortchenis iga 55 inimese pääle üks joogimaja!! Saksenis oli 1870 aastal 16,162 joogim., aga 1878 a. 20,829.

Wäga tähtjas on Elsas-Lothringi lugu, kus rohkeste wiinamarju kaswatatakse ja nendest weini walmistatakse. Martius kirjutab: „Elsas-Lothringis, kus warem

*) Der Kampf gegen Alkoholmißbrauch, Dr. W. Martius, Halle, 1884. (h. 2 rbl. 75 kop.)

**) Peab arwama, et wäga suur joogimajade arw linnas inimeste arwu wähemaks tappis, siiegi aga ikka neid weel juurde asutati nii rohkeste. Sõjapidamine iseenese wastu nii kange tuhinaga.

(Prantsuse walitsuse ajal) ka liht töömees kergemat marja-wiina (weini) jöi, on nüüd põletatud wiina joomine suurel möödul tõusmas. Maksud, mis sääl marjawiina pääle pandud, on selle joogi alama rahwa käest enam ja enam ära wõtnud ja homiku poolne Saksamaa laenetab sest saadik kartohwli wiinast, kui ta Saksa riigi külge wõideti." „Põletatud wiina joomine", kirjutas 1879 a. Lothringi Zeitung, „on kaheksast aastast saadik (see on wiimsest Saksa-Prantsuse sõjast saadik) jäledal wiisil tõusnud. Põletatud wiina nimetatakse pikalisels jõõjahaiguseks; aga need, kes tema kätte langenud, wõiwad ütelda, et tema kõige kiirem jõõjahaigus on. Igal pool näeme meie siin palju noori mehi lõnkuwate jalgade pääl, silmad pääs tumedad ja tunsunud, põsed, ninad sinised — kõik rohkest põletatud wiina joomisest!" Elsas-Lothringi maa saadikute kogus kaewati 13. Webruaril 1880 walusaste wiina joomise kaswamise üle. Joogimajade arw on lühikese ajaga 50% tõusnud. Enne 1870 aastat (see on enne Saksa-Prants. sõda) müüsiwad teatawad kaubamajad 6—7 hektoliitrit weini 1 hektoliitri põletatud wiina kohta. Aga 1876 a. oli sääl weini müümine wiina müümise kohta kui 4 ühe kohta; 1877 kui 3 ühe kohta; 1878 kui 2 ühe kohta ja 1879 kui $1\frac{1}{2}$ ühe kohta! Põletatud wiina joomise wäga kiire kaswamise mõju nende maade kohta, kus seniajani õige wähe purju joomist ette tuli, ei lasknud enese pääle ka mitte kaua oodata. Elsas-Lothringi nõrgameelelise maja direktor Stefanfeldes on selles asjas kuue aasta jooksu kohta arutawaid näitusi awaldanud. 553 waimuhaigest mehest, mis tähendatud ajajooksul nimetatud asutusesse toodi, oliwad 163 joodikud (see on $29^2/_5$ prots.) ja 27 joodikute lapsed ja lastelapsed. Nii oli enam kui kolmanda osa waimuhaigete juures joomine selle haiguse põhjuseks. Ka waimuhaigetest naesterahwastest oli $15^1/_3$ prots. neid, kellede juures joomine haiguse põhjuseks leiti. Lisanduseks wõib juurde ütelda, et 15 lapsest, kellede isa joodik oli, 4 liiderliku elu läbi otsa saiwad, 6 weikeselt suriwad, üks kuni 8 aastani langetõbes oli ja 3 nõrgameelsed on." — Näitab, kui tahetaks Elsas-Lothringlast meelega joomise poolest edendada, wististe ehk

arwates, et nende rahwuslik waimustus ja tundmused endise walitsuse wastu wiinasse uputatud saawad ja nad Saksa riigi keha küllés siis waguſamalt rahul seisawad. Mida rutem senine sugu oma tundmused ja iseeneſe wiinasse ära tapab, eks seda rutem ja seda enam wõi ka nende tundmustele tuimunemist loota endise walitsuse wastu. See arwamine wõib küll ekſitus olla, aga asi tahab ennast nõnda arwata lasta. Ka Hessen-Nassaus ja Hannoweris, mis Preisimaa 1866 aastal, ja Schleswig-Holsteinis, mis ta 1864 aastal omaks wõitis, hakkas Preisi walitsuse all joomine kangeste tõusma. Tõusis jo Schleswig-Holsteinis joogimajade arw 1869—1878, nagu kuulsime, 1666% suuremaks! *)

*) Kui wäga moodus joomine Saksamaal on, näitab ka järgmine wärwikas lookene, mis Italia pääminiſtri Krispi ja würst Bismarki wahel sündinud, kui esimene minewal aastal teise juures Saksamaal käis. Krispi rääkinud selleſt oma kodumaal järgmisi: „Meie rääkimise ajal laskis würst Bismark kaks tugewat õllekannu tuua, teise nendest minu ette panna, minule seda soowitades. Mina ütlesin, et ma ainult wett joon, mis üle tema mitte wähe ei imestanud. Oli ta oma kannu tühjaks joonud, nihutas ta sõna lausumata ka minu ette pandud teise kannu eneſe ette ja tegi aega mööda ka selle tühjaks. Warsti selle pääle toodi kaks piipu ja kui Bismark ühe nendest eneſele põlema oli süütanud, pakkus ta teist minule. „Ma tänan", tähendasin mina, „ma ei suitseta mitte." — „Kudas", hüüdis würst Bismark peaaegu pahaſelt, „teie ei joo mitte, teie ei suitseta mitte — misjugune inimene olete ometi teie!" Siis läks wana rääkimine jälle edasi, mille ajal Bismark wahet pidamata suitsetas, nii et tuba waresi pakju suitsu täis oli." — Selle lookeſe awalikuks tegija kirjutab edasi: „Et Krispi ei weini ega õlut ei joo ega ka suitseta, on Italias koguni tuntud asi, mille üle keegi ei imesta. Seſt nende arw, kelledele wein ja üleüldse purjustawad joogid jäleduse asjaks on, ei ole Italias mitte weike ja see arw läheb seda suuremaks, mida enam lõuna poole waatame. Põhja-Italias ei ole weini ja teiste purjustawate jookide joomine mitte palju wähem kui üle piiri Austrias, Schweitsis ja Lõuna-Saksamaal. Liht töömehed joowad siin kaunis rohkeste põletatud wiina ja wermuti ja ka päris tõsiſid joodikuid on. Aga mida enam lõuna poole läheme, seda wähemaks jääb joomine. Roomas ja Neapelis joob liht töömees peaaegu ainult weini, muud kui weega segatud, Sitsilias aga ainult selget wett. Siin on weini-wihkajate arw wäga suur ja nende meel nii wäga weini wastu, et juba paljas weini hais neid pahandab ja haigeks teeb. Pidude pääl ja joogimajades, kui neid siin nõnda nimetada wõib, hoiawad weini-wihkajad ikka endid nagu hirmuga weini-

Need mitmesuguſed arwud räägiwad wäga palju. Aga kuuleme weel. Kõiges Saksa riigis joodud põletatud wiina (Elsas-Lothringi maa wälja arwatud) tuli iga hinge pääle: 1872 a. 11⅕ liitert*), 1873 a. 12⅓ liitr., 1874 a. 13⅓ liitr., 1875 a. 13⅘ liitr.; selle juurde õlut 1872 a. 53⅖ liitr., 1874 a. 70 liitr., 1875 a. 72 liitr. iga hinge pääle, see on lapsed ja naesterahwad ka kaasa arwatud. P. Gerstfeldi rehkendamise järele joodi 1876—1878 aastal üle Saksa riigi aastas iga hinge pääle 15 liiter 40 kraadilist wiina ära, ehk kõik kulk ühte.summa 400,000,000 liitert 50 kraadilist wiina. Arwame Dr. Baer'i järele lapsed alla 15 aasta, see on wähemalt 35% ja naesterahwad ka niisama palju protsenti, seega 70 protsenti kõigist Saksa riigi 34 miljonist elanikust maha, sest et need purjustawaid jookisid suurt ei joo, siis jääb 30%, see on umbes 10 miljoni üle 15 aastat wanu mehi järele ja nende igaühe hinge pääle tuleb siis aastas 50 liitert wiina 40 kraadi kanguses, nagu teda enamiste juuakse. See on wäga suur joomine. Arwame weel suurema õlle joomise ja ka weini joomise sellele juurde, siis peab see küll juba ilma joomiseta silmad kirjuks tegema. — Raha järele arwates maksis 1881—1882 ainult Preisimaa ükši aastas: wiina eest 221,500,000 marka, weini eest 73,007,800 marka ja õlle eest 572,802,000 marka, kõik kokku 867,000,000 marka; see on umbes kuus korda enam kui seesama maa aastas kindlaid maksusid maksab. 1883 aastal

joojatest lahku ja nad ei wõi mitte enne rahulikule lahkele meelele saada, kuni kõik wein, konjak, äädikas ja muud sarnased toast ära on wiidud. Ainult arwaste läheb mõnel weini-wihkajale korda, oma jälestust weini wastu ära wõita ja teda puutuda, milleks aga ikka kõike tahtmise jõudu tarwis tuleb. Suurem hulk aga ei wõta surmani ühtegi joowastawat jooki oma suhu, waid joowad ikka ainult wett." — Nõnda Italias. Mis Bismark üleüldse joomiseſt arwab, näitab ka üks tema sõna, mis tema muu seas Edisoni fonografiise wõi kõnemasinaase neil päewil rääkinud: „Wea parajust töös, parajust sõõmises ja natukene (etwas) ka joomises; see on ühe isa nõuuanne oma pojale." Seda ja teisi Bismarki sõnu wõiwad siis tulewased põlwed Bismarki oma häälega kõnemasinast kuulda. — Igal suurel mehel on ka oma warjukülg.

*) 1 liiter on umbes ⅚ toopi.

oli Preisimaa riigiwõlg 2640 miljoni marka suur; maksaksiwad riigi alamad selle summa, mis nad purjustawate jookide eest wälja annawad, neli aastat järestiku oma riigiwõlgade tasumiseks, siis oleks nende riigiwõlg wiimse penningani tasutud.

Waatame ka teiste riikide joomise rohkuse pääle, aga et meie Jmitte wäga laiali ei läheks, siis ainult ühe weikese tabeli waral lühidelt. Järelseiswas tabelis nimetatud riikides tuli alkoholilisi jookisid, mis nendes joodi, läbikaudu iga hinge pääle nii ja nii palju liitrit aastas:

Maa.	Aasta.	Wiin.	Õlu.	Wein.
Norramaal	1879—81	$3^2/_5$	20	?
Prantsusmaal . . .	1880—82	$3^7/_{10}$	23	74
Austrias	1864—68	4	22	30
Inglismaal	1876 *)	6	147	$2^1/_2$
Schweitsimaal . . .	1870—79	$7^1/_2$	80	100
Hollandimaal . . .	1879—81	$9^7/_{10}$	37	?
Belgiamaal	1879—81	$9^3/_4$	160	$3^3/_4$
Põhja-Saksamaal . .	1872—79	$10^4/_{10}$ **)	$88^1/_2$	$2^1/_5$
Rootsimaal	1870—79	$11^1/_5$***)	15	2
Wenemaal	—	16	$1^3/_4$	2
Daanimaal	1870—79	18	?	$2^1/_5$

See tabel on Dr. Baer'i järele tehtud; wiin on temas 50 kraadi kanguses arwatud, seega liitrite arwus siin seepä-

*) Aastatest 1866 kuni 1882 oli Inglismaal 1876 aasta seesinane, mil kõige enam wiina ära joodi kui teistes aastates (6 liitr. hinge pääle).

**) Saksamaa wiina arw, $10^4/_{10}$ liitr. iga hinge pääle 1872—79, on siin tabelis walitsuse statistika ameti aruande järele üles pandud, kuna mitmed erainimesed seda suuremaks rehkendawad.

***) Wiimastel aastatel on Rootsimaal karskuse seltside ja mõjuwate seaduste abil wiina joomine palju wähemaks jäänud, kui siin seisab, ja õige koguni wäheseks.

raſt wähem, et teda ka nõrgemalt, 40 kraadis ja alla ſelle juuakſe, mille läbi teda hinge pääle mõõdu järele enam tuleks kui tabelis ſeiſab. Muidugi on tema tabelis kõikide elanikkude, ka laste ja naeſterahwaſte kohta arwatud, kes teda mitte ei joo. Kõige rohkem on tähendatud aastates Taanimaal iga hinge kohta wiina joodud; pea niiſama palju Wenemaal. Õlle joomiſes on iſeäranis Belgia ja Inglise mehed teiſteſt kaugel ees, kuna Wenemaal õlut koguni wähe joodud. Weini joomiſes on Schweitslaſed ja Prantslaſed eſimeſed. Kõige wähem on joomine külmal Norramaal. Waremalt oli ta ka ſääl ſuur, aga ſeltſide ja ſeaduste läbi nüüd peaaegu koguni lõpetatud. Wenemaa oma 100 miljoni elanikuga pidi, kui iga hinge kohta 16 liitr. aastas ära kulus, ſelle järele igal aastal 1,600,000,000 liitr. wiina ära jooma. Tähendada on ſiia juurde weel, et tabelis ſeiswad arwud iga maa kohta nüüd enam nii õiged ei ole, kui tabelis ülesantud ajal, ſeſt mitmel maal on wiimaſtel aaſtatel ſeltſide ja ſeaduſte mõjul joomine wähenema hakkanud.

Kui palju kahju, häda, õnnetuſt, tüli, kuritegu ſid igas riigis ſelle nii palju wiina läbi, nagu tabel näitab, igal aaſtal ſündinud — kes jõuaks ſeda arwata! Kui palju waranduſt ſellega kaotatud, hulkade waeſuſt ſuurendatud, töö jõudu ja inimliſt kõlbduſt hukatud ning meeletooruſt tõstetud, kui palju abielude ſt õnne ja rahu rikutud, kui palju piſaraid ja õhkamiſi tuhandatele mehenaeſtele oſaks antud, misſuguſt needmiſt ja õnnetuſt laſte ja emade pääle ſaadetud, kui palju häädkorda ja meeleauuſuſt maailmaſt häwitatud ja nooruſt paha eeskujuga jälle pahale awateletud — ſelle tarwis ei ſuuda ühegi inimeſe mõistus sõnu ei arwuſid leida! Dr. Baer ütleb: „Suur hulk wangimajaſid ſaaks tühjaks jääma, kui meie joogimajaſid jõuakſime wähendada ehk tühendada. Seda tõendawad kõikide ſt maade ſt need kohtuaſjade hulgad, milledes joodikud kurjategijateks oliwad. Ainult üksi meie riigi 120 karistuſeaſutuſteſt on näha, et 32,837 wangiſt 13,706, ehk ligi 24% niiſuguſed oliwad, kes wiina mõju all eneſte kuritööd teinud. Joodikute läbi ja joomiſe mõjul oli ſündinud — mõrtſuka teguſid 46%,

surnuks löömisi 63%, raskeid haawamisi 74%, kergeid haawamisi 63%, walitsusele wastu panemisi 76%, maja rahu häwitamisi 54%, wägiwalda naesterahwa wastu 60%, kuriteguſid auusa kombe wastu 77%. — Aastal 1877—1880 suriwad läbikaudu igas aastas 1174 inimest Preisimaal joomise hulluses. Arwame 508 enesetapjat ja 311 õnnetusurma, mis läbikaudu igas nendes aastates joodikute juures ette tuli, juurde, siis on 1993 inimest, kes lausa joomise läbi meie weikeses riigis aastas surma saiwad. Arwamata need joodikud, kes küll loomulikuma surma näol, aga ka joomise mõjul ja joomiseſt tõusnud haiguste waral enneaegselt oma elu lõpetasiwad. — Joomise hulluses nõrgameelseid oli meie weikese Preisi riigi parandusasutustes ainult ühel aastal 2016 inimest (1621 meeste-, 95 naesterahwast)."

Oma raamatus „Trunksucht ꝛc." ütleb Dr. Baer: „Misſugune suur hulk seadlusi asjaajamise korra tarwis ja kui palju eeskirju terwise asjus on antud, misſuguſt hoolt ja ettewaatust on awaldatud, et meie koerte hullutõbe, sigade marjahaiguse jne. kahju eest hoitud wõiksime olla, — aga misſuguse hooletuse ja külmusega lastakse seda surmawat, hukkawat wäge mässata, mis alkohol enesega ilmlõpmata kaasas kannab! — Need arwud, mis meie joomise mõju kahjust teada saada wõime, ei awalda weel sugugi selle kahju õiget suurust; sest mitte kõik, kes alkoholi mõjul haiged, ei saa haigemajadesse; ei saa ka kõikide juures, kes alkoholi mõjul surewad, see põhjus mitte teatawaks. Alkohol muudab kõike keha seespidist ehitust, wähendab tema wastupidamise wõimu kõikide haigeks tegewate mõjude wastu, nii et joodiku pääle kõiksugu haiguseid hõlpsamalt tulewad kui karske inimese pääle, ja hõlpsamalt ka teda surmawad. Iga muidu tühine haigus ehk wähene wigastamine saab joodiku juures kergeste koguni kardetawaks, sest tema weri on kihwtitatud, tema musklid ja nerwid lõdwastatud, kui sõõjast ära kurnatud.

„Misſuguſid raskeid haawu joomine rahwa kombelikule elule lööb, on wõimata arwudega näidata. Alkoholiga tuleb rahutu elu ja riid majasse ja perekonda. Abielu pühad side-

med, armastus ja auukartus, mis lapsed wanematele wõlgu on, waikne õnn ja õnnestaw rõõm, mis perekonna liikmeid üksteise külge kokku seob, wooruslikule tööle ja korrastawale arendamisele kõiki üles ergutab, — kõik, kõik seda häwitab, hukkab see joowastaw kihwt. Wanemate eeskuju järele läheb ka lastega; rumaluses ja tooruses, ihulikus ja kombelikus armetuses üles kaswanud, on nende süda tuim kõige pääle, mis inimesele wäärt ja kõrge. Wõib siis teisiti olla, kui et ka nemad halwale elule ja hukatusele teades ehk teadmata saagiks langewad? Kui küll arwudega wõimata näidata, näeb igaüks küll ise, kuda joomine ikka uusi ohwrisid pärib waesusele ja nurjatu elule, kuda hulkade waesus tema läbi kaswab. Igapäine eluteadus õpetab ja näitab igal maal, et seesinane, kes joomise sõbraks on hakkanud, warem ehk hiljem ka waesusele ja korratu elule omaks saab. Alkohol, joomine on ükskute kui ka hulkade hää käekäigule kõige suurem waenlane; tema hoiab alama rahwa wiletsuse ahelate all, sest et ta teda elukombe asjus halwendab, tema töövõimu ja tahtmise wäge wõimsalt wähendab, eneseauustamist ja mehist olemist häwitab. Mida suuremal mõõdul wiinalaened ühe ehk teise maa üle langewad, seda suuremaks tõuseb sääl halwa rahwa, kalbakate ja waeste hulk, ja seda suuremaks saab häda ja wiletsus. Paljud nendest, kes waesuses sünniwad, on ilma eneste süüta, wanemate joomisesüü pärast waesuse raskuse alla saama ja jääma pidanud, sest ühtlasi kisub wanemate joomine neid jälle sellesamale hukatusele." „Kes nõnda nagu mina", ütles riigipäewa saadik Grumbrecht, „hulga aastaid ühes suuremas linnas waestemajades on seisnud, ühtlasi selle kohustusega, et waeseks saamise põhjusi uurida, see on ka selle eluteaduse saanud, et kümne waeseks jäämise seas ühekss juures joomine põhjuseks oli." Meie ei lähe asja tõest wist mitte palju kaugele, kui Inglise kirjaniku Stephen Bournega ütleme, „et hulkade waesus joomisega enam ühenduses seisab, kui misgisuguse muu teise põhjusega, see on mitte üksnes nende juures, kes waesed on joomise orjuses, waid ka nende juures, kes niisuguste läbi ilmale tulewad. 75% nendest kõigist, keda waestemajades ja teiste abil üles peetakse, wõiwad, tähenda-

tud wiisil arwatud, seda põhjust eneste elule ja saatusele omaks tunnistada." — Kõige enam on alama rahwa ringides see põld, kus wiin nimelt oma hukkawat wäge näitab elawa kui ka tulewa soo juures; siin on, kus alkohol oma suuremat halbdust awaldab arwamata hulga wiletsuse sünnitamiseks, kus tema hukkade juures ihu ja waimu hukkab, perekondade õnne ja häädkäekäiku häwitab, lapsi ihu ja hinge terwise asjus klangemisele saadab. — Meil ei ole mitte wõimalik täieste ja selgeste üles anda, kui palju terwist ja elu wiina läbi hukka läheb, kui palju häda, õnnetusi, paha tema mõjul sünnib, kui palju abielusid joomine lahutab, kui hulgalt lastelt tema waratselt wanemad riisub, kui palju lapsi tema laiale teele saadab. Ainult wähe on meil ustawat statistiliist materjali, ainult mõnda wõime arwudega näidata, aga see ei ulata joomise kahju tõsise suuruse selgeks toomiseks poolegi. Wiiel aastal, 1876—1880, on Preisi riigis enese käe läbi surnud ja oli nende enesetapmiste juures joomine ja joomise-hullus põhjuseks järgmistes arwudes:

Aasta.	Enesetapmiste üleüldine arw.			Nendest oliwad:						Joodikud ja joomise-hullused.		
				Joomise-hullused.			Joodikud.					
	Meestk.	Naestk.	Kokku.	Meestk.	Naestk.	Kokku.	Meestk.	Naestk.	Kokku.	Meestk.	Naestk.	Kokku.
1876	3189	728	3917	74	1	75	374	11	385	448	12	460
1877	3559	771	4330	94	4	98	415	24	439	509	28	537
1878	3827	862	4689	106	2	108	429	23	452	535	25	560
1879	3729	818	4547	78	1	79	427	9	436	505	10	515
1880	3878	891	4769	69	1	70	384	16	400	453	17	470
Summa	18,182	4070	22,252	421	9	430	2029	83	2112	2450	92	2542
Läbistiku aasta pääle.	3636	814	4450	84	2	86	406	18	422	490	18	508

Need arwud on siin kindla teaduse järele üles pandud, suured ja kohutawad enesetapmise asjas siisgi küllalt.

Prantsusemaal oliwad 1849 aastal kõigist enese-

tapmisteſt $7^{1}/_{10}$ protſ. joodikute ja joomiſehulluſes olejate läbi ſündinud; aga 1876 aastal, kus joomiſehaigus hästi ſuuremaks oli tõusnud, tuli kõigiſt eneſetapmisteſt joodikute pääle juba 25%. Aastates 1860—1870 ſuriwad iga ühe miljoni elanikkude ſeaſt (Dr. Linſs'i järele) joomiſe mõjul: Prantſusmaal 10—15, Baieris 18—22, Inglismaal 31—41, Berlinis 40—50, Heſſenis umbes 50 inimeſt aastas. Need nii palju ſuremiſi ſündiſiwad nähtawalt lauſa wiina läbi, purjus olemiſe ajal. Pikaliſemal wiiſil wiina mõjul ſuremiſed, milledes ſurm joomiſeſt tõusnud haiguste kaudu tuli, on ſiin arwamata. Kuritegude arw Prantſusmaal, ütleb Dr. Linſs, oli 1869 aastal kolm korda ſuurem, kui ſee 1825 aastal olnud, kuna aga ſelleſama aja jooksul ka purjustawate jookide tarwitamine umbes kolm korda ſääl ſuuremaks oli tõusnud. Jirimaa kuulus karskuſe apostel, pater Mathew, jõudis oma joodikut rahwaſt aasta 50 eeſt nii rohkeste kainestada, et 1838 kuni 1842 wiina tarwitamine ſääl maal ſelle lühikeſe aja ſees 50% wähemaks jäi ja, mis weel tähtſam, ſellega ühes ka raskete kuritööde arw ſelle aja ſees 64,520 päält 47,027 pääle alla langes. Sarnane rõõmustaw lugu näitas ennaſt ka Rootſimaal, kui ſääl kaſinuſe ja karskuſe ſeltſid tööle hakkaſiwad ja 1855 aastal joomiſe wähendamiſeks ka ſündſaid ſeaduſi anti. Nimelt langeſiwad ſääl ſiis joomine ja ſellega ühes ka kuritööd järgmiſel arwul: Aastates 1855—1859 joodi ſääl läbistiku aastas iga inimeſe kohta 23 liitrit wiina ära, aga aastates 1866—1868 juba ainult 12 liitert iga hinge kohta ja 1870—1879 $11^{1}/_{5}$ liitr. hinge kohta. Mõrtſukatööſid ja ſurnuks löömiſi tuli 1855—1859 läbistiku iga aasta pääle 34, aga 1866—1868 juba ainult 15. Selleſama aja jooksul langeſiwad pahategemiſed ametnikkude, wanemate, leiwawanemate ja haawamiſed ja asjade meelega wigastamiſed 3840 päält 2010 pääle, tähtſamad tülid abielu rahwaste wahel 60 päält 27 pääle aastas ja igaſuguſed protſeſſid üleüldſe 82,000 päält 46,000 pääle. Sellega: Aja ſees, mil wiina tarwitamine waremaſt tarwitamiſe arwuſt umbes poole kaſinamaks jäi, jäiwad üht-

laſi ka kõikſuguſed pahatööd waremaſt arwuſt umbes poole kaſinamaks, niiſamuti ka kõikſuguſed protſeſſid kohtutes.

Selgemalt kui ſelgeste ſeiſab ſiin wiina ja joomiſe hirmus kahju ja nende wähendamiſe arwamata ſuur kaſu iga ühele ſilma ees. Ainult rahwa õnne waenlaſed wõikſiwad ehk ſiin weel wägiſt ſilmi kinni hoida katſuda ja kõige kurjemat hukkajat mitte hukkajaks tunnistada tahta. On ometi mõnigi maa, kus toorus ja korratu elu wähemaks jääb ſelle läbi, et ſääl joomiſt wähendatakſe. Kui armas on ſee teadus ſüdamele! Aga meie juures on korratu elu ja meele toorus tõusmas. Mis kurwastaw on ſeda teada nende teiste pääle mõteldas, kus aſi paranema on hakkanud. Teiste muhud ja haawad paranewad, korralik, kombelik jõud, õnn ja rahu tulewad jälle elusſe tagaſi, kõik hakkab iluſamaks, armſamaks ſaama, aga meil — meie haawad mädanewad laiemale, ſügawamale, ſaawad haiſewamaks, ſöövad meie kehaſt ihu ja hinge jõuduſid ja kombeliſt wäge. Mitte enam kui üheksa wõi kümme aastat tagaſi teatati ühele ajalehe toimetuſele Wiljandis, et lähidal Puiatu wallas olla üks poiſs teiſele noaga kõrtſis ſiſse löönud. Mina lugeſin ſeda kirja ja päriſin ſeda aſja kirja toojalt kohkumiſega, ſeſt ſarnaſt hirmuſt tegu ei olnud mina oma mälestuſe järele Eesti rahwa ſeaſt mitte kuulnud. Siis oli noaga löömine tüli pääl koguni, koguni aruldane aſi, aga — kui wäga ſagedaste ſünnib ſeda ſama kurjategu meie juures, meie kõrtſides ja teistes joogikohtades nüüd! Nii lühikeſe ajaga on ſee nii palju kaswanud! Ja ſee on joomiſe mõjul kaswanud. Kas ſee pole kohutaw! —

Kui meie juures mõned ajalehed teatuſi ſaiwad ja aſja leidſiwad ütelda, et pahad teod ja protſeſſid kohtutes wiimaſtel aastatel olla kaswanud, ſiis armaſtaſiwad mõned nende ſeaſt, iſeäranis mõned teiſe-keeleliſed, ka ikka märku anda, kui oleks ſelle kurwa nähtuſe põhjuſt rahwa ſekka tõusnud wabamate liikumiſte ja uuemate aſjade juureſt otſida; aga ſeda jätſiwad nemad ikka sõbraliku rahuga, peaaegu auupakkumiſega täieſte puutumata, mille juures tõeſte ſee põh-

jus seisis. Ka siin, meie juures, seisab pahate-gude, korratu elu ja kohtuprotsesside kas-wamise pääpõhjus ikka joomises, selle kas-wamises ja selle kaswatamises. Ja nagu teis-tes maades joomine siis ikka kaswas, kui tema wastu ainult mitte midagi ei tehtud, waid ka igalt poolt rahwale purjus-tawaid jookisid ette pakuti, nõnda on tema ka meie juures wiimastes aastakümnetes kaswanud, ja tema kahju on hir-mus ka meie juures.

Mõnede teiste rahwaste juures oleme joomise rohkuseşt ja selle kahjust mõnda kuulnud, oleme seega teisi tundma saanud selles asjas ja teiste tundmisel wõime enesteşt pare-maste aru saada. Waatame siis selles asjas ka eneste pääle. Selle juures pole minul mitte mõte, meie rahwa joomise olust, joomapaikade paljuseşt, joomise kaswamiseşt jne. laie-maid teatusi tuua, selleks ei ole minul materjali, ega oleks see ka kodust eemal elades kerge saada, tahan siis ainult mõned lihtsamad teatused lugeja teadmisele lisanduseks anda, nii palju kui seekord wõin. Need teatused wõtan kirjadest „Pildid Eesti rahwa elust“ *), mis häädsõbrad mulle omal ajal saatsiwad ja milledes nemad ka joomiseşt ja joomapai-kadest mõnda on tähendanud.

Harjumaalt Raplast kirjutati: **) „Meie kihel-konnas on 22 kõrtsi ja nende rent suurematel 600 rbl. üm-ber, kõige wähemal 120 rbl. Selle juures on wiimse kümne aasta sees nende rent ligi poole tõusnud. Kõrgeteşt kõrtsi rentidest ja paha eluwiisiga kõrtsimeestest tuleb minu arwa-tes suurem jagu meie aja halbdust“, ütleb kirjasaatja. — Läänemaalt Hanila kihelkonnast. „Meie kihel-konnas on 8 kõrtsi ja maksawad need kokku 2125 rbl. renti. Kümne aasta eest maksiwad need samad kõrtsid kokku umbes 980 rbl. renti, seega rent 1145 rbl., kaugelt üle poole

*) Need kirjad on mulle üleüldse kalliks waraks rahwa elus ja tahan ma, kui elu on, nende siin pea trükile toimetada. Seda ütlen ootajatele teatuseks.

**) Nende kirjade saatmise aeg oli 1887 a. lõpul, ja tuleb siis selle järele, nendest wõetud teatusi lugedes, aega arwata.

kümne aasta sees tõusnud. Üksikult on nende rent 100—450 rbl." — Wirumaalt Waiwara kihelkonnast. „Siin kihelkonna rajades, Jõesuu, mis linna rajades, wälja arwatud, on 13 kõrtsi. Nende rent on märksalt tõusnud. Kuna kümne ja enam aasta eest läbistiku iga kõrtsi eest 150 rbl. renti wõeti, on nüüd iga kõrtsi rent läbistiku 300 rbl. (teises kirjas 350 rbl.). Nahwa arw, kes neid kõrtsa üles peawad, on arwata 5000 hinge ühes naeste, lastega." — Järwamaalt. „Ambla kihelkonnas on 12 kõrtsi ja maksawad need aastas umbes 6000 rbl. renti."

Pärnumaalt. „Saarde kihelkonnas on 17 kõrtsi ja nende rent kokku umbes **15000** rbl. aastas. Wiimse kümne aastaga on nende rent poole ja weel rohkem kui poole tõusnud. Näituseks oli Kilingi-Nõmme kõrtsi rent 12—13 aasta eest tagasi 450 rbl.; siis tõusis ta 900 rbl., kuue aasta eest juba 1300 rbl. ja wiimsel wäljapakkumisel 1884 aastal 1820 rbl. Rentija aga andis tema enese käest teisele edasi ja see maksab nüüd **2400** rbl. aastas — see on ühe ainsa kõrtsi eest!!" — „Tori kihelkonnas on 17 kõrtsi. Tori mõisa- wõi kirikukõrts maksab praegu 1500 rbl. aastas renti, kuna ta paarikümne aasta eest rohkem kui poole wähem on maksnud. Teistest kõrtsidest pole mul lähemat teatust; kõigiti on nende rent aga enamiste rohkeste tõusnud." — Tartumaalt. „Meil Laiuse kihelkonnas on 14 kõrtsi ja maksawad need renti kõik kokku ligi 10,000 rbl., nimelt 9700 rbl. Nõnda peawad nemad, nagu arwata wõib, 50,000 rbl. aastas läbi kauplema, ja see on suur summa, kõik tuleb Laiuse kihelkonnast ühe aastaga — hulluse ostmiseks!!" — Rõngust. „Siin kihelkonnas on 9 kõrtsi ja nende rent aastas igaühe eest läbistiku 500 rbl. Õlle ja wiina joomine on wiimse kümne aasta sees ikka rohkem kaswanud. — Wõrumaalt. „Kanapää kihelkonnas on 24 kõrtsi; nad maksawad 200—600 rbl. renti, läbikaudu iga kõrts aastas 350 rbl.", seega kokku 8400 rbl. — „Meil Põlwas on praegu 27 kõrtsi, nende rent on 90—700 rbl. aastas. Kõige kallimat renti maksawad Wana Koiula kolm kõrtsi, kokku 1200 rbl." — „Rõuge kihelkonnas on meie

õpetaja ütlemise järele **45 kõrtsi.**" Nende rendi suuruseşt nii wäga suure hulgaga kirjasaatja palju ei tea. — Wiljandimaalt. „Helme kihelkonnas on 34 kõrtsi, nende rent läbikaudu igaühe päält 450 rbl." — „Kolga-Jaani kihelkonnas on 16 kõrtsi nende aastane rent kokku 7291 rbl. Kõige kõrgemat renti nendeşt makşab Nõika wabriku kõrts, 1200 rbl. Rent on tubliste tõusnud. Näit. makşis Kawere kõrts kümne aasta eeşt 325 rbl., nüüd 600 rbl." — Pilliştwere kihelkonnas on 16 kõrtsi. Nende rentideşt ei tea mina kindlamat teatuşt anda, aga see on kindel, et rent ühte lugu on tõusnud, kõige rohkem Kõo kroonu mõiśa kõrtside rent enampakkumise teel." Kõrtside armastamises ütleb kirjasaatja oma nurga peremeeste ja weel enam sulaste kohta waluşut laituşt. Piśarad peawad silma tulema kui loeme: „Wähe on siin pool neid sulaşid, keş oma teenistuşeşt mõne kopika järele jätawad; ka neid on, keş eneşte teenistuşeşt riietgi selga ei saa. **Esmaspäew on kõige armetum tööpäew, siis on sulaşed rohkem wäśinud kui laupäew.**" (Misfugune hale, walus tunnistus!!) „Karjapoiśikeśi lastakse juba kõrtśis käia suuremate sõnu ja teguśi õppimas! Tüdrukute elukord on palju parem kui poistel; neil on poole wähema palgaga hääd riided seljas ja mõni kopikas ka weel raha. — Wiieteiştkümne aasta sees on **ainult Kurla *) külaşt seitse peremeeşt kõrtśi joomise läbi talukohtadeşt ilma jäänud, popsniku ja kerjaja seisuse sisse langenud!!**"

Kelle süda wõiks liigutamata, kohutamata jääda niisuguşt lugedes! Ühes ainsas külas lükkas joomine nii palju perekondaśid talukohtade pidajateşt alla waesuse ja wiletsuse sisse! Waesed õnnetumad lapsed, mis nemad siin ilma süüta pidiwad ja peawad kannatama! Waesed, õnnetumad emad!

Kuhu saame meie, kuhu meie rahwas sel wiisil, kui

*) Ühe siin, Moskwas elawa Pilliştwere inimese käeşt kuulen, et Kurla külas ka tubli kõrts olla; nõnda laseb siis säälsete peremeeste langemine ennaşt hõlpsaste mõista küll.

meie maast ikka niisugune joomise laenetus üle käib, kui sellele kusgilt poolt tõket wastu tegema ei hakata? See laenetus wiib rahwalt ära tema waranduse, tema terwise ja tugewuse ihu poolt ja tema kõlbduse ja wäärtuse ihu ja hinge ja kombe poolt; kurnab wälja temast ta üdi ja waimu, tema wooruse ja wagaduse; uputab, wiib ära temalt kõik, mis inimlikule elule omane ja kallis; ja waesus, toorus, korratu, õnnetu elu lokkawad temast üles! Midagi ei ole haledam ja jäledam, kui üks terwe rahwas, suur kogu iseteadwa, isewalgustatud mõistusega inimesi orjana joomise ahelate all seisawad. Ja midagi ei wõi ühegile rahwale nüüdsel ajal nii kahjulik, nii hukkaw ja alandaw olla, kui need ahelad. Nagu üksik inimene, kes joogiorjaks saanud, sellega oma terwise, kõlbduse ja õnne kaotab ja wiimaks wiletsuses otsa saab, nõndasama läheb ka iga rahwaga, kes joodikuks saanud ja aegsaste selleşt ei pöörа. Ja mida wähem keegi rahwas on, seda rutemalt teeb joomine temale otsa, kui ta karskele elule tagasi ei taha minna. Kas tahame siis meie eneştele nii suisa, nii meeletumal wiisil rasket wiletsust ja nii teotawat kadumist walida ja päälegi nii kalli hinna, meie eneşte higi ja waewa eest!? — Pühapäew on rahu, õnnistuse ja kosutuse päewaks antud ihu ja hinge asjus, aga joomise ja joogimajade läbi on tema suure hulga juures otse patu ja hukatuse päewaks saanud nii hästi meie juures kui ka paljudes teistes Ristiusu maades! Seda on raske ütelda, aga see on tõsi. Kas wõime ialgi loota, et sel wiisil paremale tulewikule saame jõudma? Ei, ei! — „Esmaspäew on kõige armetum tööpäew"; seda rasket, teotawat, hirmutawat kaebdust peab ka m a a l meie kohta juba kuulda olema! Pühapäewal ja mõlematel öödel pühapäewa ees ja järel aetakse ennast joomisega ja joomise läbi rohkendatud tooruses ümber jahtides ihu ja hinge pooleşt ära ja kui loigard tullakse ja algatakse nädala hakatusel tööd. Paljudeşt ei saagi esmaspäewal töö juurde tulejat, nagu nimelt linnades tuntud lugu on.

Ülemal arutatud kõrtside hulk maal, nende rentide summa ja selle tõusmine wiimsetel aegadel on kurwastaw

teatus ja on tunnistuseks, et kuri joomisehaigus ka meie rahwa juures wägew, meie loomusse ja weresse sügawaste sisse on tunginud. Kus joogimajasid nii palju, sääl peab muidugi ka joomist palju olema; ja kui meie suure hulga joogimajade rendibnii rohkesteon tõusnud, siis on selge, et ka joomine rohkeste tõusnud. Lisame ülewal arutatud rentidele kõrtsimeeste ja nende perekondade ülespidamise, patentide ja kaupade sissesõstmise hinna ka juurde, siis peab küll arwama, et kihelkond, kelle kõrtsid 10,000 rbl. renti maksawad, 50,000 rbl. aastas kõrtsidesse matab; see on — kihelkond ostab eneselle oma eneselle kalli rahaga aastas 50,000 rbl. eest jõleduft, tooruft, waesuft, wiletsuft, häda, halbduft, pahateguſid. Ainult seda tema saab selle kalli hinna eest, aga ei midagi misgisuguft hääd. Lugu on selle läbi weel seda kurwem, et see nii kalli hinnaga ostetud halbdus selle põlwega, kes tema ostis, mitte ei lõpe, waid ka selle lastele ja lastelastele kui igawene wanne põlweft põlweni päranduseks saab ja jääb. Nõnda nuhtleme, kui joomise orjuses oleme, raskeste tseendid ning ka oma tulewat sugu. Misugune hale asi, misugune meeletus!

Kõikides meie kihelkondades ei ole küll nii palju joomisepaikasid, kui nimetatud kihelkondadest kuulsime, aga see ei anna meile mitte woli iseenestega rahul olla, seda wähem mitte, et joomisehaigus wäga kange on edasi tungima ka nendesse paikadesse, mis temast weel mitte kurjaste kurnatud ei ole. Õnn siisgi neile kihelkondadele, keda suur kõrtsidehulk ega joomisetatk weel mõjuwalt ei nuhtle! Õnnetuseks on aga neid kihelkondasid meie juuresf raske leida. Ainult Harju-Jaanist kirjutati täh. kirjades: „Meie kihelkonnas ei ole ainust kõrtsi. Ainult Anial on õllepood ja Raasikul (kiriku ligidal) wiina- ja õllepood. Mõlemates on aga ka kaubapoed ühes. Nii kasinate joomakohtadega ei wõi meie juures siis ka suuresf joomisest juttu olla. Peaks aga ümberringi kihelkondade naabriwaldadest kõrtsid ka kudagi kaduma, siis wõiks rahwa elukorra ja käekäigu paranemise pääle tulewiku kohta suuremat lootust panna." Harju-Jaani suuremaade omanikud näitawad selles asjas rahwa

pääle inimlikult mõtelnud olema, et nad mitte pole kihelkonda paha joogipaikadega üle uputanud. Kui wäga paljudes paikades on hoopis teine lugu! Kuhu ial on arwatud inimeste jalga puutuma, sinna on hullustuse hallikas awatud neid wõrgutama. Ma wõiksin kohta nimetada, kus ei ole lähidal ühtegi küla ega ühtegi õiget teed, kuid ainult üks wilets metsa teekene, aga üks kõrts on sääl. Mis on selle ehitajal arus olnud? Ja, sääl on ka üks weske. — Nõnda on kõik maa paha joogipaikadega kui hingewaenlase wõrguga üle kõmmatud, et liikugu inimene kus tema tahab, ikka see wõrk teda leiab. Wähe on neid „tarkasid", kes ennast temast pidada, oma jalgu temasse sõlmida ei lase. Suurem hulk on rumalad, maast madalast saadik wanemate inimeste läbi ära harjunud arwama, kui oleks selleşt wõrgust rõõm ja õnn leida, ja nad waesed jooksewad tormis sisse ja on kadunud. Ka meie kirikudgi, meie jumalamajad, wagaduse ja pühaduse paigad, on kui kõrtsiteendriteks tehtud, sest ikka on jumalakoja küllе all ka kõrts. Mispärast? Inimeste hingeõnnistuseks ega ihulikuks kasuks küll mitte — kirik, jumalakoda, pidi ja peab siin kui alandlik teender kihelkonna rahwast, oma eneşe waimulikuid liikmeid ja lapsi, kõrtsi juurde kui hukatuse paigale kokku tõmbama, et see nendelt nende kopikad hõlpsamalt kätte saaks. Ja see sündis nõnda ja sünnib praegu. Sest kirikusse tulewad inimesed kõigest kihelkonnast, ja kui kõrts selle ukse ees seisab, eks nad tule siis ka temast kui eeskojast läbi ja lähe kirikust lahkudes jälle temast läbi. Sellepärast ehitati kõrts kirikule küllе alla. Neid kahte, Jumala pühapaika ja tema kurjemat wastast*) ikka nii kõrwu ja käsikäes näha, see on kõigiti nii liig ja inetu, et üle kõige mõistuse käib. Aasta sadade jooksul on aga sellega nii ära harjutud, kui oleks see päris korras asi. Mis tähendab sel wiisil, nende kahe kõrwu seismisel, Jumala kartus, usk, woorus, hääkord jne.? — Pahaduse paigad ei ole jo mitte ise Jumala templite uksede ette maa seest üles tõusnud, waid inimesed, kristliku kiriku eneşe tähtsamad liik-

*) Õigust oleks küllalt ka ütelda — kuradi templit.

med on nad sinna ehitanud ja oma hullustawad joogid nendesse pannud — need inimesed, kes oma haridusse, tähendusse ja seisu pooleſt hääs korras ja usuliste asjade pühaks pidamises rahwale kui esimesteks eelkäijateks oliwad ja olema pidiwad. Mis on sel lool meie kirikus käimine, meie Jumala teenistus? Kas kõige Kõrgemale on tarwis niisuguſt silmakirja teenistuſt, et meie tema templites temale suuga kiituselauluſid laulame ja teda põlwedega kumardame, aga sääl samas tema pühapaiga ukse ees hoopis enam südameſt tema wastaſele auu anname, ja ohwrit toome? Kas ei pea waluga tulema meelde siin need sõnad, mis Jesaja püha huulte üle tuliwad tema rahwa sõgeduse pärast? „Teie tulete mo pale ette endid näitama; kes otsib seda teie käest, et teie mo õued peate ära tallama? Ei ma wõi sallida nurjatumat tööd ja pühade pidamiſt ühtlasi. Mo hing wihkab teie noori kuuſid ja seatud pühi, need on mulle waewaks, ma olen tüdinud neid kannatades. Ja kui teie omad käed wälja laotate, hoian ma oma silmad teie eest warjul; kui teie ka mitu palwet loete, ei kuule ma mitte: teie käed on täis wereſüüd." Jes. 1, 12—15. Niisamuti teise püha prohweti Esekieli sõnad: „Mo püha paikaſid ei ole sa miksgi pannud ja mo hingamise päewad oled sa ära teotanud." Esek. 22, 8. Ja teises kohas: „Ma pean kaugele minema omaſt pühaſt paigaſt." Esek. 8, 6.

Meie oleme Ristirahwas, aga kuhu kõlbab tähendatud lugu Ristirahwa seas? Kuhu wiib see meid? Sääl, kus torn näitab taewa poole ristiga, kuhu meie kokku käime hingamisepäewadel oma hingedele rahu ja hingamiſt, oma südametele kinnituſt ja kosutuſt otsimas eluſõnaſt, sääl selle püha paiga ukse ees wähemalt peaks rahu, waikſus ja wiisakas olemine walitsema, aga — misſugune olemine walitseb sääl! Liig joomine, prassimine, kõikſuguſed muud ropud kõned, auusa wooruslikku elu teotamine ja häwitamine, tüli, kaklemine, warguſed, weriſed näod jne. Ja seda kõike sünnib sääl just pühapäewadel kõige rohkem. — Ristirahwas peaks pühapäewil ennaſt kinnitama ja waimustama wooruſes ja wagaduſes, aga siin, pühakodade ees, kinnitatakse ja waimustatakse meie

pühapäewadel ennast tooruses, halwas kombes, patlikkudes pahades himudes nii rohkeste, et ka ihu jõud hukatud saab ja üteldud wõib olla: „esmaspäew on kõige armetum tööpäew, siis on sulased rohkem wäsinud kui laupäew!“ Ja meie ei mõista ennast mitte häbeneda niisuguseſt eluſt! Kas see pole kiſendaw raske kaebdus meie pääle!?

Meie naabririigi joomiſe asjus kirjutab keegi: „Wäga iseäraline on, et Põhja ja Lõuna-Saksamaa 61 wangimajas 1876 aastal 23,329 inimeſt wangis oliwad, ja nendeſt 2178 haawamiſe ja surnukslöömiſe pärast, mis wiimasteſt kuritöödeſt jälle 716 ehk $32^{2}/_{5}$ protſ. pühapäewadel oli tehtud. 1271 kuritööd ehk $58^{2}/_{5}$ protſ. oliwad laupäewa õhtul ja pühapäewil tehtud ja ainult 907 kuritööd ehk $41^{3}/_{5}$ protſ. langeſiwad kõikide teiste nädalapäewade pääle.“ Wiististe tuleks meie haawamisteſt ja surnukslöömisteſt niisama palju protſenti ka pühapäewade ja laupäewa õhtute pääle, kui nendeſt korralik aruanne kokku wõetaks. Juſt laupäewa õhtute ja pühapäewade kohta peame ka meie eneste eluſt ikka kuulma, et sääl ja sääl kõrtſis nugadega löödud, haawatud ja pekſetud. Pühapäewa ja laupäewa öö on joomiſe ja priiskamiſe ajaks saanud ja nii tõuſewad siis neil aegadel tehtawad kuritööde hulgad ka enamiste ikka joomiſe mõjul. Suur hulk sünnib neid ka juſt kõrtſide juures ehk lähidal, ja kuigi mõni kaugemal, siis wäga arwaste küll ilma kõrtſi joogi mõjuta.

On meil maal joogipaikaſid palju, siis on neid linnades weel enam. Ka tuleb linnades nendes enam kui maal halba korda ette, nimelt mõnes jaos nendes. Politſeid ei jõua neid küllalt walwada ja linnawalitſuſed ei näita joogimajade hulga juures ka mitte palju muu pääle mõtlema kui see pääle, et mida enam joogimajaſid, seda enam tuleb joogimajade makſudega raha kokku ja raha on linnakaſſale tarwis. Et joogimajadeſt nende nüüdſes korras tähendatud weikeſe rahakaſu kõrwal linnale ja üleüldſe inimeſe ſugule wäga palju kahju tuleb, seda tunda ja seda tunda tahta, see on meie ajale kui liig tühiſeks asjaks saanud. Ja ometi on see kahju suur. Magdeburi linna ülempürjermeister Bötti-

cher kirjutas oma linna wolikogule joogimajade rohkendamise wastu ja selle kahju arutamiseks pika kirja. Kuuleme temast paar rida: „Joogimajade pidajateks hakkawad enamiste kahtlased inimesed, kelledel hääd tahtmist pole palehigis tööd teha ehk kes mitmete muu asjadega juba läbi kukkunud. Et nüüd joogimajasid wäga palju, siis on neil läbisaamine korralikul wiisil wäga raske ja seepärast otsitakse kõiksugu kõrwalistest abinõuudest tuge, olgu need kui halwad. Kõige enam on nõndanimetatud weinitoad ja õllesalongid eneste suure hulga läbi sunnitud., rahwa juurdetõmbamiseks kõiksugu äritamise nõusid tarwitama. Nendes ruumides peetakse kahtlase tähendusega kontsertisid, palletantsusid, libedaid lauluetendusi, hazardimänguasid jne., milledega kergemeelsed inimesed juurde tõmmatakse ja nõnda nende käest raha wälja püütakse. Siin on liiderlikkude tüdrukutekogumisekohad ja öösised hulluelu paigad." Nende sõnade, iseäranis nende wiimaste sõnade tähenduse alla ulatawad ka tähtsamates meie linnades mõnesuguused joomakohad, kõige enam õllepoed ja õlletoad. Ka meil on neid paikasid linnades nii palju, et sääl muidu läbi ei saada, kui mitmesuguste kahtlaste, halbade abinõuude waral.

Üks maalt mees sai oma endise sõbraga T. linnas kokku, see oli 1888 aasta suwel. Kui ta küsis, „mis sa teed siin, kudas elad?" kostis linnalane: „Katsusin ühte, katsusin teist, ei läinud keegi, hakkasin siis wiimaks joogimajaga pääle — tore õlletuba!" Küsimise pääle, kudas sellega läbi tulla, ütles ta: „Ei muidu saa küll midagi kui linnukeste abil. Mis sa teed, inetu ta küll on, aga kulla mees, auususega siin keegi enam läbi ei saa!" — Üks teine maalt mees, Wõrumaalt Karula tihelkonnast, rääkis säälsamas linnas ja selsamal 1888 aastal kohutusega linna elust. Ta oli linna tulnud tööd otsima, oli seda ka leidnud ja mõne kuu linnas elanud, aga nüüd oli himu ära. Ütles ennast ühe Kuke uulitsa pool korteris ja teenistuses olema ja selle uulitsa joomakohtade korratumast, pahast elust rääkis ta jälkdusega. Muu halbduse juures olla nendes kohtades ka kahtlased naeste-

rahwad tuntud ja tarwilikkudeks peetud ja „nendesse majadesse", ütles rääkija, „uputawad ka minu ametiwennad, kelledega ühes töötteen, oma wiimse teenistuse kopika, ka eneste elukombe, terwise ja auu, eneste riidedgi. Ärge puutuge niisuguste paikade külge, ja, ja, päris tõsi, mina sain juba tappa. Tahtsin oma töötwendi mõne sõnaga parematele mõtetele äratada, see tegi neid minu pääle tigedaks ja kui üksi kodus olime, hakkasiwad nendest ühed mind lööma ja teised wiisiwad minu riided. Oma riided on nad juba joogimajadesse wiinud, nüüd läksiwad minu omad ka sinna. — Ma ei wõinud midagi teha. — Töötd ja palka saaks siin küll, aga hirmus on elada niisuguste töötwendade seas — see ei ole inimeste elu." Nõnda ta rääkis ja lahkus T. linnast. Maal oma kihelkonnas ütles ta kaunis wiisaka ja waikse elu walitsema. — Üks kolmas mees tähendas T. linna kohta: „Mis nüüd enam awalikkudest majadest rääkida — õllepoed sihukesed samad awalikud majad; muidu ei saa nad ka nii suures hulgas enam wälja."

Nõnda on suur joogimajade hulk meile ka selleks kurjaks nuhtluseks, et tema ka meie naesterahwuslist noorust, mis meile meie elu külles kõige kallimaks ja pühamaks on ja olema peab, aitab mudasse wedada ja hoopis kõlwatumaks teha, sest ta aitab temale teed tasasemaks teha langemisele ja hukatusele. Siin on kiusatusi muidugi palju, iseäranis linna paigus, paljudel sagedaste teenistuse puudus ja mõnda muud, ja seda kallakut, neelawat langemisepaika teeb joogimajade hulk ja nende tarwitus ja tagaotsimine weel iseäranis libedaks. Mina ei räägi asju, mis ei tuntaks ja mis ei kisendaks; seda lugu tuntakse ja teatakse palju laiemalt, palju suuremal mõõdul ja wärwikamas olekus, aga südamed ei taha weel kuulda mõista, ei parandamist ette wõtta, seepärast peab awaliku walgusega haiguse pääle näitama. Kuhu saame meie, peab jälle küsima, mis saab meie kombelikust elust, meie terwisest hinge ja ihu asjus, meie naesterahwuslikust wooruseset ja auust meie tulewaseset soost, kui ikka nõnda lastakse edasi minna? Ühed kuulewad ja näewad halba asja teistelt, wähemad seda suurematelt,

wähemteadjad enamteadjatelt, nõnda harjub ja tutwuneb sellega kõik, ja kiireste läheb langemine laiemale, sügawamale, nagu paraku ka juba sündinud on. Meie woorus — kui palju haawadega, kui palju haigustega on tema lõõbud! Ja suurem haaw ja haigus on temas nimelt joomine, seda enam, et temast kõik suguseb teised haigused ja haawad tõusewad. Meie noorus — mis tulewiku lootus wõib meil tema päale olla, kui nii kuri tapja haigus, nagu joomine, tema juures wõimust wõtab ja wõtnud on ja kui ka häbemata elu nii julgeste hakkab ohwrid nõudma meie kallimast ehtest, meie pühamast waranduseset — meie naesterahwuslikust nooruseset ja auust! — Kes wõib weel paljuks pidada, kui siin prohweti nutulauluga peab kaebama: „Mis wõin ma sulle tunnistada, mis wõin ma so sarnatseks pidada, oh Jerusalemma tütar? Mis wõin ma so wasta arwata, oh neitsit, Siioni tütar, et ma sind wõiksin tröösida? Sest so kahju on nii suur kui meri; kes wõib sind terweks teha!" Nutul. 2, 13. „Ja mo rahwa tütre ülekohus on suurem kui Sodoma patt, mis ümberlõõbud silmapilkmise ajal, nõnda et käed ei näinud ta kallal waewa. Tema würstid olid puhtamad kui lumi, nemad olid walgemad kui piim, nemad olid iluşamad näo pooleşt kui perlid, otşegu Sahwirişt raiutud. Nüüd on nende tegumood mustemaks läinud kui muşt; neid ei tunta uulitşate pääl, nende nahk hakkab nende luude külge kinni, şee on ära kujunud ja şaanud kui puu." Nutul. 4, 6—8. „Ja Siioni tütre käeşt on kõik ta ehte ära läinud." Nutul. 1, 6. „Kudas on ustaw linn hooraks şaanud! Tema oli täis kohut; õigus oli şääl aşet; aga nüüd tapjad." Jeş. 1, 21. Ja, mis on weel tapjad, kui niişuguseb majad şeda pole, mis meie rahwa ihu ja waimu terwişt tapawad, mis meid langemişele, wiletşuşele, kadumişele wewad, mis ka meie kaunimat ilu ja ehet meilt riişuwad ja şelle mudaks teewad? Waadake tagaşi mitu şada aastat, waadake şelle aja şişşe, kus meie weel elawat Jumalat ei tunnud ega Ristiuşu walguşt ei olnud näinud, kas oli meie şeas niişuguşid rikkumişe majaşid, niişuguşt joomişt ja nurjatumat elu ja kas şündis, kas tohtis meie naesterahwaga, tema nooruşega

nõnda sündida kui nüüd sünnib? — Oh et meie südamed lahti lähekſiwad ja meie seda ka mõistma ja selleſt hoolima hakkaksime, mida meie nüüd küll näeme, teame ja kuuleme, aga millele kui surnud oleme. Hukatus, raske nuhtlus on meie pääle weeremas kui mägi, meie tunneme ka juba tema surumiſt, ei liiguta aga sõrme otsagi, et temale tõket teha, aitame koguni ise teda enestele enam ja enam pääle tõmmata! —

Ka maal on joogimajadel naesterahwa kohta juba paha mõju, ehk küll wist kergemal tähendusel, kui linnadeſt kuulsime. Mitmeteſt meie kodumaa nurkadeſt kirjutatakse kahetsemisega, et tüdrukud pühapäewa õhtatel poistega kõrtsidesse minna aega wiitma ja lusti pidama. Sääl saada siis jookisid puudutud, tantsitud ja muud rumalat nalja heidetud, nagu seda kõrtsi sõpradeſt kõrtsis olles arwatagi wõib. „Minnakse wiimaks tüki öö pääle kõrtsiſt küll ära“, ütleb üks kirjasaatja, „siis ei ole igal ühel esimene mõte just mitte koju minek, waid mõned neiud saawad oma sõprade seltsist alles homiku walgeks koju.“ Peakſiwad sarnased kõrtsitantsud kõigest muust pahaſt puhtad olema, ometi ei kõlba see ial naisterahwale, ei ole ka ial tütarlaste, nende auu ja hõrnuse kohta ilma kahjuliku mõjuta, pühapäewa õhtatel meestega kõrtsi tantsima käia. Sarnastes kohtades ei jäta kõrtsiolu rahwa elus ühtegi kohta kahjutegewalt puutumata, ka mitte naesterahwalikku hõrnuſt ja auutundmuſt. Tröõstiw on weel, et niisuguſid kohtasid Eesti rahwa seas wähe on, nagu ka eemal tähendatud kirjadeſt näha, — ja armas teada, et meie naesterahwas, üleüldiselt waadates, weel mitte pole laſknud ennaſt joomisehaiguse alla heita, et tema weel kaine ja joomiſest häbi tunneb, wälja arwatud need, kes, enam linnades wähem maal, üleüldse langenud on.

Seda kurwem on lugu meesterahwa, meie „kangema soo“ juures; siin peawad paljud *joomist auuasjaks*, iseäranis nooremad, joowad siis hoopis liialt, ei häbene ka purjujäämiseſt. Mõnesgi [illegible]allas ja nurgas wõiks peaaegu kõiki nooremaid mehi aim[illegible] joodikute hulgaks nimetada, kes wäärt ei ole mehe nime kandma ja kelledel kuskil mehe paiga

pääl õiget mehe kõlbdust ei ole. Koguni kõlwatumad on niisuguſed ſelleks, et keegi naesterahwas oma südame ja eneſe neile annaks, et nemad perekonna ja laste iſaks ſaakſiwad. Jialgi ei ole joodikuſt ei oma naeſe ega laste wastu õiget kohuſe täitjat; aga küll teeb joodik ſelle naesterahwa, kes eneſe tema eluſeltſiliſeks annab, õnnetumaks, teeb õnnetumaks ka oma lapſed. Mõnda tuleb palju ſeda ette, et meie neiud, ka need, kes kõigiti kaunid kiduwäärt inimeſed, wäga waewalt korraliſt auuſaid mehi ſaada wõiwad. Mõnelgi wiiſakal talulapſel on palju tähelepanejaid ja mitmed käiwad neid kuulamas, aga kõik on joogiſõbrad, üheð enam, teiſed wähem. Mõnigi mõiſtlik peretütar on mures — wanemad ſunniwad, ihaldajaid on, aga kõik on kõrtſiſõbrad. Üks peretütar hakkas, kui wanemad tema tõrkumiſe päraſt pahaſeks ſaiwad, nutma ja ütles: „Keda wõin ma nendeſt wõtta! Kas niiſuguſed on meheð? Joodikud!“ Teine niiſama mõiſtlik talulaps ſaatis kõik eneſe ihaldajad tagaſi ja läks wiimaks oma ema õepojale, kelle kohta temal küll ka mõndagi ütelda oleks olnud, aga — ta oli ometi lähidalt ſugulanegi. — Oh kui waluſaid piſaraid on pidanud palju noorikuid kadunud neitſipõlwe järele nutma, kui nemad leidſiwad, et neile nendelt huultelt, mis neile armaſtuſt wandunud ja milledelt nemad armaſtuſt läkſiwad ſaama, kuri wiinakatku hais wastu käis! — — Ja kui waluſaid piſaraid on nutnud emad oma laſte juures, kelledel küll oli iſa nime pooleſt, aga kes ſiisgi oliwad õnnetumemad waeſed lapſed, kui palju neid, kellel iſa ei ole! — Meie teame, kui toored ja armetumad palju joodikuid oma naeſe ja laſte wastu on. Süda ei kanna rääkida, mis ſiin rääkida oleks. Kui haudadeſt weel kõnet kuulda wõiks, wähe ei oleks neid naeſte ega ka neid laſtegi hääli mitte, mis hüüakſiwad: Meie ſurime oma meeſte ja iſade joomiſeſt tõusnud mure ja lõökide all!

Üks joodiku naene kirjutas päraſt oma mehe ſurma: . . . „Kiriku kell heliſes, kuulutas hingamiſe päewa tulemiſt — minu mees lamas meie ukſe all ümiſedes maas. Kui mina teda ſiſſe olin aidanud ja tema wiimaks mõistuſele ärkas, rääkiſin mina temale piſarate ja waluga, kui õnnetumaks tema

ennast ja meid on teinud. Tumedalt istus tema ja wahtis liikumata maha. Ka mina jäin, kibedast walust waewatud, wait ja waatasin trööstita tulewiku öösse. Meie wähem laps aga, temale kõige armsam, hakkas haledaste nutma ja — nagu oleks üks ingel tulnud, kes tema keele päästis — langes tema, ise ingliarmas, käskimata põlwili ja nii palus waene poisikene nuttes: „Jumal anna meile meie isa tagasi!“ — Minu mees kargas üles kui wälgust wisatud, hirmus wiha wäristas tema liikmeid, meie kõik kisendame, sirutame käed kaitsemiseks; tema aga tõmbab waese poisikese, keerutab ja wirutab tema tulises wihas wastu maad. Õnnetuma lapse käe wars on murtud — isa märkab, mis ta teinud — ta lubab suurt joomist maha jätta, aga — saatana-sammul läheb ta selles sügawamale edasi, kuni surm wastu tuli.“ Isa suri, naene ja lapsed kandsiwad tema joomise läbi sünnitatud wiletsust edasi.

Üks teine naene kirjutas (ühes wäljamaa ajalehes) mõne aasta eest: „Neil päewil lugesin mina ühest ajalehest, et mõned mehed joomise wähendamiseks ühisuses tööle olla astunud. Missugust rõõmu tundsin mina! Aidaku Jumal neid auuwäärt mehi, et nemad oma ettewõtte korda saata jõuaksiwad! Kui palju inimeste häädkäekäiku saaks edendatud, kui joomine wõiks wähendatud saada; kui wäga palju õnne tuleks perekondadesse! Joomise wastu ühisusesse astunud härradel on wäga õigus, kui nemad ütlewad, et joomine wäga palju inimesi enne aega hauda wiia. Aga mitte ainult joodikud, waid ka nende kõrwalinimesed, olgu naene ehk lapsed, lõpetawad joomise mõjul eneste elu enneaega, nimelt mure, puuduse, nälja, löökide ja sõimamise all kannatades. Suuremale hulgale joodikutele on iga töö wastu meelt, naene ükst peab enese ja laste toitja olema. Joodikud mehed nõuawad naeselt süüa ja ka raha. Kui naene seda soowi täita ei wõi, missugust kisa, missugust sõimamist peab tema siis kuulma! Ja kui sagedaste, kui naene midagi wastu ütleb, tuleb löömine! Naene peab muretsema, wõtku kust tahes, et joodik oma himu saaks waigistada. Joodik on nagu weike laps; kui joomine meelde tuleb, läheb karjumine lahti. Joodik on

weel madalam kui elajas; wiimne wiskab nõuu ümber, kui see wõimalik on, ta ei joo mitte enam kui jänu tarwitab; joodiku juures aga ei tule ühtegi järele jätmist, neil ei ole ühtegi põhja; ja kui nad mõistuse on kaotanud, magawad nad ennast wälja ja joomine läheb uueste edasi. Mind, nende ridade kirjutajat naist, on joomine sügawasse wiletsusesse wiinud, sest ka minu mees oli joodik. Mina kaotasin oma terwise, peaaegu ka oma auu. Joodik laimab kõigel wiisil, ei waata midagi põhjuseet ei õiguseet. Ja misjugune lastekaswatamine! Häbitundmist, hääd õpetust, hääd eeskuju ei ole. Wiimaks lõpetas joomine minu mehe elu. Üksteistkümme aastat ütlesin mina temale seda ette ja palusin, et tema joomiseet lahkuks. Kõik palumine ei aitanud midagi. Wiis aastat enne surma ütles tohter, weel wõida terwis paraneda, kui joomine ära jääda. Ka tohtri sõnad ei aitanud midagi; tema jõi edasi ja surm tuli. Aga Jumalale tänu, ta ei surnud mitte kui mõistuseta elaja loom; Jumal pani tema ühekaks nädalaks haigewoodi pääle, kus tema ühtegi tilka wiina enam ei joonud ja oma kõlbmata elu üle järele mõtles, kõike südameet kahetsedes ja ennast Jumala poole pöörис. Jumal saab tema hinge pääle ka halastanud olema; mina olen temale kõik andeks annud, aga unustada seda ma ei wõi. Jal ei ole mina oma elus niisuguse loomuga inimeet näinud, ial niisuguseid sõnu kuulnud — kes oli süüdi? Joomine! Seda kõik olin mina 12 aastat kannatanud, ilma kellegile oma õnnetust kaebamata. Ei ole wõimalik kõike paha ja häda kirjutada, mis joomiseet tuleb. Kained inimesed ei wõi joodikust küll misgigust õiget aimu saada. — Ka selleet saate teie, austatud härrad, tundma, et teie tööd olete alganud, milleet palju tulu ja õnnistust on loota. Järel-ilm saab tänuga teie pääle mõtlema. Jumal antku teile jõudu ja julgust teie kalli töö tarwis!"

Üks õnnetu naene, töörahwa seisuseet, tuli linnas ühe kasinuse seltsi maja ette, näitas üht lehekeet, mis seitungi seest wälja lõigatud ja milles selle uuelt sündinud seltsi püüeteet räägiti, ning küsis, kas siin olla see maja, kust joomise wastu abi saada? Ta rääkis nuttes, keegi ei wõida arwata, kui

palju wiina tema mees iga päew ära juua, kõik palumiseb ja manitsuseb olla asjata. Tema tahta kõik ära anda, mis temal olla, kui ta aga joomise wastu abinõuu wõiks osta ja meest päästa. Õnnetumale naesele anti üks raamatukene, milles joomise kahju terwise ja eluõnne kohta wäga osawal wiisil seletatakse, ja soowiti, et tema mehele seda raamatukest ette loeks, muidu aga tema wastu õige armulik oleks, temale hääd rammusat toitu muretseks, ja selle eest hoolitseks, et mees oma kodu eneselle õige lahkeks ja armsaks wõiks tunda. Naene ütles, tema mees anda küll mõnikord ta palumistele järele ja jääda koju; aga kolme päewa pärast minna joomine jälle lahti ja siis olla lugu hirmus, siis nõuda tema mees sõimamise ja ähwarduseega raha ehk seda raamatukest, millega tema oma tüdrukupõlwe raha-natukese tagawara-kassasse pannud. Ta palus nõuu, kudas temal ennast niisuguste ähwarduste wastu hoida tulla.

Need näitused elust kirjutasin ma hüüdmiseks ja südametele wägewamaks liigutajaks selle pääle, et ehk ometi enam tundma hakataks, kui hirmus asi on joomine, kui hirmust häda ja õnnetust tema teeb ja kui hädaste on waja teda wähendama ja temast lahkuma hakata. Teisi seda seltsi näitust on meie rahwa elust palju saada; nad kõik on rasked kaebdused meie pääle, nii kaua kui mitte ei hakata joomisehaigusele wastu panema, ega jookide rahwa ette toppimist wähendama.

Ärgu arwatagu mitte, et mina joomisest kirjutades liig paksu tinti tarwitan, asja mustemaks teha püüan kui see on. Ei. Kui palju pruugitud sõna on meie rahwa seas: „Kes kolm aastat kohtumees ära olnud, ega selleşt enam meest ole, see on otsas.“ Kas selles sõnas tõtt pole? Wäga palju. Mees, keda wald nii tähtsa ameti pääle pani, pidi olema kõige mõistlikkumate seast, aga joomine on nii moodus, et ka kohtumees tema orjaks sai, nimelt selle läbi, et temal oma ameti waral sagedaste mahti ja awatelemist oli jookidega ja joogimajadega kokku puutuda, ning et teised temale tihti juua pakuwad. Mõnigi kohtumees on ameti alguse nii nõrk jooja, et ta poolegi ei jõua nii palju wastu wõtta, kui pakutakse; aga ameti aja lõpul on tema jänu nii suur, et pakkujad ei

jõua nii palju osta kui tema tahaks. Muidugi peab siis oma pung lahti seisma. Ja nagu Jumala seaduse majadega see kurb lugu on, et neile kõrtsid külle alla ehitatud, nii on ilmaliku seaduse majadega wäga sagedaste jälle see kurb lugu, et nemad kõrtsidе külle alla on ehitatud; teada muidugi, mis tarkuse pärast. Enne kohut peawad siis kohtumõistjad kui ka kohtu rahwas kõrtsis mitmetunniliſt „ootamise aega", ka siis weel, kui kedagi enam oodata ei ole, ja alles kirjude silmadega minnakse kohut mõistma. Mina ei ütle mitte, et lugu juba üleüldse nõnda on, aga sarnast lugu on — oh et seda ometi wähe oleks! Üks noor kohtumees oli ameti alguſel üsna mõnus mees, aga enne kolme aasta läbi saamist nii suur joogiori, et temast enam kohtumeest ei saanud ja ta ametist ära heideti. Kodus majapidamise juures aga ei seisnud tema ka enam, sest sääl ei olnud kõrtsi. Tema hää koht langes wõlgades sügawamale ja sügawamale, kopikas ei näinud kopikat ega peremees walget päewa; kui ta kodu oli, oli ta süda ikka wesine; ta wahtis maha ja sülitas alati, kuni wiinaks õue wäraw kraaksatas — juba peremees läksgi, hoolimata tema noore abikaasa palumisest ja nutmisest. Kui tuli lõikuse aeg, sai esimene uudse ohwer ikka wiina-jumalale. Peremees oli kui walus, kui rukis wäljal walgemaks hakkas saama. Nii pea kui wõidi, lõigati ja pekseti kohe uudset ja peremees wiskas kohe pekſupäewal uudse kotikese wankrisse ja tee läks jälle linna ehk kõrtsi poole. Sääl tehti uudse wili wiinaks ja õlleks, sest raha ei olnud jo. Nüüd ei ole see peremees enam peremees; ta jõi enese waeseks inimese rämpsuks ja oma abikaasa haigeks ja õnnetumaks. — Üks teine noor kohtumees pääsis joomisekatku käest õnnelikumalt. Temal oli hästi agar abikaasa. Kui see nägi, et wiinakurat tema meest kohtumehe ameti kaudu ära neelda püüdis, tungis tema kõige jõuga wahele, ei lasknud meest kohtupäewal koduſt wälja, otsis abinõuusid, murdis mehe kohtumehe ametist lahti, päästis seega tema joomise hukatuse eest, keelas ähwardawa raske õnnetuse enese laste ja maja ja eneste elu päält. Auu sellele naesele! Kui teda küll naerti, aga wäärt oli tema palju kiitust. Muul wiisil ei wõinud ta siin aidata.

Selleſt ſamaſt ajaſt, mina olin ſiis alles pool poiſikeſe eas, mälestan ma üheſt külaſt mõndagi peremeeſt, kellede iſeäraline nägu ja komme ikka meelde tuleb. Nende ninad oliwad ſiniſed, ſilmad koguni piſikeſed ja punaſed ja neid pigistaſiwad ja pilgutaſiwad nad ühtelugu, nagu tahakſiwad nad ühte puhku ſilmade pilgutamiſega midagi ſala mõtteid awaldada. Kõhuſt oliwad nad jämedad, jalgadeſt lobewad ja hääl päriſes nagu wanadel sõnnidel. Ühte mälestan ſel ajal ka kohtumehe olewat ja ſee oli teisteſt kõikideſt kõige lollem ja rumalam ja, kui ma õigeste mälestan, ka kõige kangem ſilmade pilgutaja. Joomiſes pidiwad nad wiſt kõik ühe kanged olema, ſeſt nad keegi ei ſeisnud naljalt üht päewagi kodus, waid ikka linnas, ja ſel ajal oli tuttaw linade ja wilja õnnistuſe aeg ja mõlemad makſiwad kõrget hinda. Linn, Tartu, oli nende elukohtadeſt pääle kümme wersta kaugel. Kas nemad weel elawad ehk misſugune nina neil nüüd on, ei tea mina, ainult nii palju tean, et kohtumees küll enam ei ela; tema läinud ammu kõrgema kohtu ette. Arwata on, et ka teiſed niiſuguſe joomiſe pääle enam nende kohtade pidajad ei ole, kui küll Kõrgem nendega ehk weel peaks kannatanud ja armuaega parandamiſeks neile annud olema.

Mis aſi meie juures iganes kudagi iſeäraline on, ſelle juures peab ka joodama. Ja mida tähtſam, kallim misgiſugune aſjatoimetus on, ſeda ſuuremal mõõdul tema juures juuakſe. Lapſe ristimine on püha, kiriklik toimetus, aga ei toimetata muidu kui hullustawate jookide tarwitamiſega. Inimeſe ilmaſt ära ſaatmine on waikne kiriklik toimetus, ühendatud leinamiſe ja piſaratega, aga ka pahade jookidega ja nende joomiſega. Abielusſe astumine on püha, kiriklik toimetus, aga ſünnib iſeäranis kange joomiſe ja priiskamiſega, nii et mõnigi kord ſelleſt ka tülid ja taplemiſed tõuſewad. Juſt nagu oleks uuele noorele elupaarile niiſuguſt paha eeskuju elu alguſel õpetuſeks waja, mille järele ka neil elada tulla. Nii ſaawad ka kõige pühamad kiriklikud toimetuſed joomiſega ühenduſes toimetatud ja ka kiriku wanemad ei ole ſelle halbduſe häwitamiſeks eneſte ametimõju ja wõimu ſugugi õigel wiiſil tarwitanud. Kui juba kõige pühamate toimetuſte juu-

res nii rahuga purjutada lubatakse, — mis siis weel mujal rääkida ja kuda peawad need weel joomiseşt häbi tunda mõistma, kelledel häbitundmist üleüldse wähe?

Meie kõrgema haridusepaiga kaswandikud, üliõpilased — missuguses kuulsuses seisawad joomise pooleşt nemad! Iseäranis kuulsad on nemad selles meie kodumaal. Ja missuguşid rumalaid teguşid sünnib joomise tuhinas nende poolt! See kõik on selle wõimu poolt, mis nende üle seisab, kui lubatud, sallitud asi! Joomine ja joomine, sagedaste nii suurel mõõdul, et loomus seda jooja seest tultud teel tagasi wälja ajada katsub, milleşt ka weel ei hoolita. Seşt kui eluwõim jälle tõusma hakkab, juuakse jälle, juuakse waimustusega ja lauldes joomist kiites!! Just nagu oleks haritud inimese kroon ja ülesanne see, ennast alamaks, roojasemaks teha kui elajas ja ennast kurja kihwtiweega hullustada, tappa ja rikkuda. Nõnda on meie juures kõige kõrgemale haridusele pühitsetud noorte meestega — õppijatega!! Nõnda need teaduse ja hariduse noored jüngrid, kelledeşt maa sool, maa walgus ja wägi peab saama! Nõnda see suur eeskuju, mis rumalamad näewad ja saawad nendelt, kes kõige puhtama, sügawama hariduse hallika juures seisawad! Asi on kurwem, halwem, kui ühegi sõnaga seda tähendada wõiks. See on raskeks häbiks ja teotuseks meie aja haridusele ja on raske tunnistus meie aja hariduse wigadeşt! Hirmus on mõtelda selle pääle, missuguse sallimise ja wabaduşega joomisekatk meie seas näşsab, missugune wõimus ja luba ja ka auugi sellele inimeşi tapjale ja rahwaste kurnajale ja hukkajale igal pool kätte on antud! Mõnes riigis on seaduseks, et purjus olemist igaühe juures kõwaste karistatakse, kelle juures seda awalikult näkakse, aga meil ei ole joomisele ka noorte õppijategi juures ühtegi keeldu ja on see sääl päälegi ka kui mehisuse märgiks ja pooleşt saadik kui auu asjaks peetud — noorte õppijate juures! Mina ega keegi ei taha jo mitte salata, et meie kodumaal üliõpilaste seas ka neid on, kes joomises piiri pidada armastawad, aga see ei wabanda kudagi suure hulga teiste piirita ja keeluta joomist, seda wähem mitte, et rahwas wäga rohkeste teab rääkida, kuda need üliõpilased teisteşt ala-

maks peetud olla, kes ei joo ja teistega kõik tükkisid kaasa ei tee. Nõnda läheb ja on läinud iseäranis ka siit kõrgemast haridusе paigast, selle õpilaste käest, palju halba eeskuju joomise asjas teiste alamate koolide õpilaste külge ja alla rahwa sekka ning on kui paha seeme sääl paha wilja, nimelt joomist, korratumat elu, hooplemist, prassimist jne. enam ja kiiremalt kaswatada aitanud. Wäga suur kahju on ka see, mis nende ülema õpetuse osaliste eneste juures joomise läbi sünnib. Wäga paljude nende juures on palju waimustust ja armastust mehiste tegude tarwis, palju südame puhtust, wooruſt ja tõsist mehisust, palju inimlist kõrgemat wäärtust, palju elawust ja truudust oma kohustele ja ülesannetele ja palju ihu ja waimu jõudu eeskujuliku, mõjuwa, õnnistusrikka elu tarwis igaweste kadunud sellesse joomise laenetusesse, mis ülikoolis olemise ajal nende üle ja nendest läbi käis. Eks ole ka neidgi, kes sääl koguni hukka läksiwad, madalamasse mudasse langesiwad kui harimata rumal rahwas omas madaluses on. See on hale asi! Rahwa seas on ülikooli haridusega mehi tähtsate ametite pääl küll, rahwa käest saawad nad ülespidamise, aga wähe on nende seas neid, kes elawas armastuses rahwa elu edendamiseks tegewad on. Suur osa sellest leigusest ja külmusest tuleb tõeste selle läbi, et need mehed terwe waimustusega, terwe hinge ja terwe olemisega ülikooli joomisemerest läbi ei pääsenud. Isad kulutasiwad waewaga teenitud kopikaid, rahwas ootis ja lootis — sääl on meie noored wõsud, meie elu iluſamad, õnnelikumad õitsmed, säält tuleb wili, tulewad tublid, tulised tõstjad meie weikesele haridusele ja teadusele, meie waimuelule — aga wähe, wäga wähe! — armas seegi weel, et mõnedgi meile jäänud, kelle süda soe ja käsi tegew on üleüldise elu hääks ja selle parema poole aitamiseks. Kõrgem kinnitagu nende jõudu, et nad ikka ei wäsiks, et nad palju jõuaks ja et needgi nende eeskuju läbi kord äratatud saaksiwad, kes enesteſt seda tunnistust annawad oma eluga, et nad ainult — palgalised on. — Üks noor mees ütles, kui ta ülikooli wastuwõtmise eksami oli ära teinud: „Nüüd olen joomise kooli wastu wõetud.“ Oh et selles nalja sõnas seisaw tõde täieste tühjaks tehtaks! Selleſt tuleks suurt

tulu ja õnnistust. Ülikooli walitsustel ei oleks siin mitte wähe wõimu, olgu küll, et neil esiti raske saaks olema karskemat, terwemat elu oma kaswandikkudele armsaks teha ja seda nende seas tõsta, sest karskuseta elu on wägewaks kaswatatud.

Meie rahwa enese haridusliku asutused — *seltsid*, eks ole ka nemadgi oma suurema ehk wähema häätegemise juures ühtlasi ka joomise sallijad ja kohad, kus juua wõidakse. Mõnest seltsist, lõbu seltsid ja kudas neid nimetatakse, ei olegi midagi suuremat, häädi näha, muud kui et sääl koht on, kus liikmetel ilma silmade eest warjulisem ja nagu kodusem on klaas wõi teine ehk ka enam juua. Mõnigi noor inimene on palju aega ja palju kopikaid seltsi „buffetisse" pannud ja jookidega sääl sõbralikumaks saanud; see on selge kahju ja paha. Wahel tuleb ette, et õige rohket joomist seltsimajas näha on. Juhtub mõni awalik hääl selle pääle tähendama, siis peetakse seda *pahaks*. Ühele ajalehele hakati õige käredaste külge, seepärast et tema selle pääle tähendas, kui suur hulk meelesegawaid, terwise rikkuwaid jookisid ühes seltsimajas ühel aastal ära oli tarwitatud. On seltsil mõni rõõmupäew, aastapüha ehk muud, siis juuakse nimelt enam kui jänu on. Selle järele tuleks arwata, nagu oleks selts mõni joogijumala selts. Mõnda on kord mooduks saanud, teiste rahwaste seltsid on enne nõnda teinud, teewad nüüdgi ja nõnda siis meie ka järele. Seda ei wõi kudagi muuks tunnistada kui joomisehaiguse edendamiseks, seda enam, et haridusliku tähendusega seltsi läbi joomine iluasama wärwi ja kaunima katte eneselle üle saab. Teiselt poolt aga on meie seltsid, iseeneseest teada, kasulikud asutused, milledele südamest õnne soowin, aga tähendatud wiga on neil küllés ja selle parandamist on waja*). Mis mõnda muud meie seltsides soowida oleks, ei puutu siia.

Algab keegi mõnda tähtsamat tööd, selle juures juuakse; saab töö walmis, juuakse jälle, kui ka ikka mitte purju. On

*) Raamatu kolmandamas järgus saab selleks parandamiseks nõuandeid olema; siin esimeses järgus räägime aga wigadest.

keegi eneſele uue maja ehitanud ja pühitſeb ſeda elamiſeks ſiſſe — juuakſe, muidugi mitte wett, waid meeleſegawaid jookiſid. Oſtetakſe hobune, minnakſe kohe kõrtſi — juuakſe; müüakſe hobune, juuakſe jälle. On kellegil midagi õnne olnud — juuakſe; õnnetuſt, — juuakſe ka — „las ta Madis wõtta!“ On mõned kakelnud ja lepiwad ära — juuakſe; minnakſe uueſte kaklema, juuakſe ſelle ees jälle. Saawad tundmatad tutwaks ehk kaugelt ſõbrad kokku, — juuakſe; lahkuwad nad, — juuakſe. Otſitakſe tüli, otſitakſe ſõpruſt, ikka juuakſe. Pühitſetakſe ſündimiſe päewa ehk mälestatakſe ſurmapäewa — juuakſe. Teretatakſe uut inimeſt ilmale tulles ehk jäetakſe wanat jumalaga ära ſaates, ikka juuakſe; wõetakſe naene ehk maetakſe teine, — juuakſe; oldakſe kaine, juuakſe, et „pääſooja“ ſaada; oldakſe purjus, juuakſe, et „pääd parandada“. Töö alguſel juuakſe, et töö korda läheks; töö lõpul, et ſee korda läinud on. Oldakſe terwe, juuakſe terwiſt ja mõnikord, nagu mina olen näinud, nii kaua kuni mõni haigeks jääb ja pikali põõrab. Kui külm on, juuakſe, et ſooja ſaada; aga kui palaw, ei ole ka joomine kadunud. Nõnda peetakſe iga asja põhjuſeks, miſpäraſt juua, ja päris joodik, ſee ei küſigi enam asjaſt, ſee joob aga ja joob ikka, kuni üks ehk teine, jook ehk jooja lõpeb. Ainult üks rätſepp, kes nii palju olnud joonud, et ta oma naiſt *kahes* kujus eneſe ees näinud ſeisma, ei olla ſiis enam joonud.

Olgu wiimne ſõna küll nalja toonis üteldud, aga tõde on, et joomine meie ſeas wäga liiale on läinud, nähtawalt ikka weel ſuuremaks ähwardab minna ja ära arwamata palju kahju teeb. Waatame meie oma kitſaſt kodupaigaſt kaugemale oma ſuure Wene iſamaa ſiſſe, ſiis ei leia meie ka ſiit tröösti, waid ſiin on lugu joomiſe pooleſt weel kurwem. Mina ei taha ſiin oma eneſe mõtteid tuua, waid ühe kõrgeauuliſe Wene mehe ſõnadega rääkida, kes oma rahwa ſeas elanud ja kaswanud ja teda ſiis ka tunneb. Praegu*) käib *Odeſſa ülempiiskopi Nikanori* kõne, mis ſee tähtjas waimulik mees Odeſſa linna põhjandamiſe ja Wene

*) Raamatu kirjutamiſe ajal.

walitsuse alla wõtmise saja aasta mälestuse päewal, 14. Septembril 1889, hulga piduliste ees pidas, läbi ajalehtede ja leiab imekspanemist. Ülempiiskopp rääkis selles kõnes oma rahwa wigadest wäga terawal sõnal ja ilma wähema tagasihoidmiseta, muu seas nimelt ka joomisest. Pikas kõnes joomise asjale lähemale jõudes ütles ta: „Ilma ajalehtede teatuste pääle waatamata tean mina oma enese nägemise järele, et kombelik elu meie juures korrast ära läheb. Iseäranis palju patustatakse neljanda ja kuuenda käsu wastu. Lapsed löõwad wanemaid ja need jälle oma wanemaid jne. Seda sünnib igal pool palju ja see on wäga kurwastaw. Kui mina Odessast Krõwaja-Balka pääle sõidan, näen mina peaaegu iga maja külles sildi päälkirjaga: „Joogid ja tubakas", „Joogid ja tubakas", ikka üks ja seesama kümme korda ja sada korda. Hakkasin kord pääle Wenelasi lähemates külades, kust ma läbi sõidan, küsima: „Ütelge ometi minule, armsad inimesed, kas on keegi teie seast üht purjus Juuti näinud?" Wenelased waikiwad ehk kostawad: „Ei, mitte ial." Mina kiidan sedasama järele ja küsin: „Kas olete teie üht Juuti näinud, kes purjus maas uulitsa pääl wähkreb?" — „Ei, mitte ial." — Aga ehk olete teie mõnda Sakslast**) näinud purjus maas uulitsal wähkrema?" — Jälle waikimine ja jälle: „Ei, ialgi." — Mina ütlen, ka mina ei olla ühtegi Sakslast purjus näinud: „sest temale on see häbiks, uulitsa pääl purjus maas wäherdada, Wenelasele aga ei ole see kellegi häbi." — „Ütelge ometi, läheb Juut ialgi kõrtsi?" — Wastus: „Tema kaupleb sääl sees." — „Ja, nemad elawad sääl ja kauplewad." — „Aga kas nad lähewad ka kõrtsi, et sääl purjetada ja lärmitseda?" — Wait olemine on wastus. — „Kas lähewad Sakslased kõrtsi?" — Natukese waikimise pääle kostawad nemad: „Ja, nemad lähewad küll sisse, mõni joob ka natukene. Sakslasel ei pruugigi ka kõrtsi minna", lisawad nad juurde, „sest igal Sakslasel on oma weini waat keldris." — „Mikspärast ei ole ka igal Wenelasel", küsin mina, „weini waat keldris?" — Selle pääle tuleb igalt poolt

**) Odessa lähidal ja Odessa linnas elab palju Sakslasi ja Juutisid.

Humanitaar-raamatukogu
TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

üks ja seesama wastus — ma räägin tõtt ja ei waleta mitte: „Wenelane sureb waadi pääle ära, „enne kui ta selle tühjaks joonud.“ Otsekohene wastus! „Ütelge nüüd, kes täidab need kõrtsid? Kes toidab ja peab nad üles? Kes teeb nad rikkaks?“ — Wastus mitmes külades ja kirikutes: „Meie Õigeusulised Wenelased.“ Ja nüüd küsin ma nendelt: „Kes maksab igal aastal wiina eest sada miljonist?“ — „Meie, Õigeusulised Wenelased!“ See on auus ja kasulik Wene rahwale! Selleſt tuleb ka Wene rahwa üleüldine waeseks jäämine. Wenelastelt ja wäga wähe muulastelt saawad kõik need joowastawate jookide müümakohad terwes riigis ülespidamist. Jookide päraſt, millede pääle Õigeusuline Wenelane kange himuga ja ilma pidamata ja hoolimata tungib, kaotab kema oma waranduse, oma töö, oma jõuu, oma kombeliku olu, oma auu. Purjus olla, uulitsal wäherdada, sõimata, lärmi teha, selleſt häbeneb ennaſt igaüks mitte-Wenelane*), Wenelane aga ei häbene ennaſt selleſt mitte.“

Näitab, kui oleks Odessa ülempiiskopp Nikanor oma rahwa eksituse läbi kas ära tüütatud ehk ära pahandatud olema, seſt tema ütleb tõtt mitte ainult wäga terawal wiisil, waid ka nõnda, nagu ei oleks tema tundmused oma rahwa wastu mitte küllalt soojad. Jseenesest ütleb tema: „Jumal hoidku mind selle eest, et mina meie juures elawate wõõraste rahwaste wastu üht auupuutuwat sõna ütleksin. Issand Jumal lasku kõiki oma waranduſi neile osaks saada ja õnnistagu neid maa pääl wõimalikkude häätegudega. Teiselt poolt aga ärgu olgu kellegil minu wastu kahtlust, kui ei armastaks mina oma Wene rahwaſt mitte. Mina olen suguwere ja ka

*) Kahju, et see sõna kõikide mitte-Wenelaste kohta mitte tõsi ei ole, ka wäga paljude Eesti rahwa liikmete kohta mitte, olgu siis osalt ainult uulitsal wäherdamise pooleſt. Näägija kõne järele peakſiwad Saksalased Lõuna-Wenemaal palju kainemad olema, kui nende kodumaal. Juudid, olgu küll põlatud, on igal pool kained.

hariduse pooleſt Wenelane, ſündinud Slaawlane, oſalt wanaſt ſooſt. Aga meie wendade wõõrdlemine wõõrastega on kurwastaw ja teeb Wene ſüdamele walu.“ — Ka pühapäewa pühitſemiſe ja uſu asjus kaebab ülempiiskopp Nikanor oma rahwa pääle. Nemad, mehed ja naeſed, minna pühapäewaks kaubaga linna. „Sääl awaldawad nemad oma auupakkumiſt kõige eſiti mammonale, ſiis wiinajumalale (Bachuſele) ja ſiis waheſt ka armastuſejumalale (Weenusſele). Õnnetumad on kirikud kauplemiſe kohtade ligidal; nad on pühapäewil tingimata tühjad, nii et neid lukku panna wõiks. Niiſugusteſt kihelkondadeſt luidawad kihelkonna liikmed, luidawad pühapäewil tingimata turgude, awalikkude platſide ja uulitſate pääl, iſeäranis aga joogimajade juures. Tuhandatena lammawad nad maas. Ma olen oma ſilmadega ſeda näinud. Mina ütlen jälle: waadake, Õigeuſulised Wenelaſed, Juudid lähewad oma pühapäewil kõik oma kirikutesſe ja paluwad sääl Jumalat. Kuhu lähewad aga Wenelaſed? Nemad lähewad linnaturgude pääle, ka kui neil ſinna midagi asja ei ole, longiwad uulitſatel ümber ja täidawad joogimajaſid. Mõtelge ſelle üle järele!“

Kuigi kõrge waimulik ametnik wäga terawal ja waljul sõnal on rääkinud, aga hukka mõiſtetama ei peaks tema häält mitte. Ükskord ometi peab raske haiguſe kohta tõe häält awaldatama ja ſeda walge ette toodama, muidu ei ole ial paranemiſt loota, waid ſuuremat hukkaminemiſt karta. Rahwaſt ei wõi räägitawa kombehaiguſe päraſt küll hukka panna, ſeſt tema on rumal, temal ei ole teaduſt, ja ta ei ole mitte pahem kui ta on kaswatatud; ta on juſt nõnda, kuda ta on kaswatatud ja haiguſed tema külles on need, mis aeg oma wigadega tema külge on heitnud, harjutanud, kaswatanud. Mõiſtlikumad, kelledel teadmiſt ja tundmiſt on ja kes päälegi rahwa ihuliku ja waimuliku elu asjus ametis ſeiſawad, peawad ſiin abi otſima hakkama, eſiti haiguſt awalikuks tehes ja teiſeks nõuu andes ja tööd tehes kõigeſt ſüdameſt ſelle parandamiſeks. Ülempiiskopp Nikanor on ſeekord nimelt eſimeſt teinud, mis eeſt ta oma ajalehtede poolt palju laituſt ja põlgamiſt leiab. Kõrgem wägi kaitſegu ja kinnitagu neid täht-

samaid mehi, kellele rahwa haigused walu teewad, kes rahwa seas paha põlgawad ja selle wastu wõitlema hakkawad! Saagu selgitust ka kõikide nende silmad, kes niisugustele meestele laimamise ja põlgamisega wastu tungiwad, oma silmad ja südamed paha haiguse nägemiseks kinni teewad ja nõnda rumalat, eksituses olewat rahwast weel enam eksitawad. „O h m o r a h w a s!“ kaebas Jesajas, „n e e d, k e s s i n d õ n d s a k s k i i t w a d, e k s i t a w a d s i n d j a r i k u w a d s o r a d a d e t e e d!“ Jes. 1, 12. Ja teises kohas: „Ja kes sedasinast rahwast õndsaks kiitwad, need on eksitajad, ja keda neist õndsaks kiidetakse, need on äraneeldud.“ Nendest sõnadest wõime meie hääd õpetust wõtta ka oma suure Wene rahwa ja oma weikese Eesti rahwa elu kohta; ja meie wõime nende mõlemate kohta ütelda „oma rahwa“, sest mõlemad on teatawas sihis „m e i e rahwas“; mõlemad oleme liikmed ühe riigi keha külles ja ühes suures perekonnas; ühe liikme häda teeb teisele walu ja seepärast tohime üksteise hädast ka rääkida, peamegi rääkima, sest paranemist on mõlemate juures ja mõlemate hääks tarwis. Kui meie küll üks liige ei ole, aga kui üks riik oleme meie, üks keha.

Eesti rahwa seas on nimelt õlle joomine rohke ja see ei ole, nii rohkel mõõdul, mitte parem ega kudagi wähem kahjulik kui wiina joomine. Päälegi wõtawad palju suuri õlle joojaid wiina ka küllalt. Ja kudas juuakse? Õlle sõbrade juures on see õlu, mis nemad tõsise j o o g i jänu pärast joowad, koguni kasin selle õlle wastu, mis nemad i l m a joogi jänuta ja üle jänu joowad. Tuhanded ja tuhanded õlle waadid lastakse kõridesse tühjaks jooksta ainult sellepärast, et kord nõnda m o o d on, ilma wähema jänuta. Osalt juuakse teda ka seepärast, et ta kurgulage natuke kõtistab. Päris langenud joogiorjad joowad teda enamiste muidugi sellepärast, et nende siseköud ja weri alkohol-kihwtiga ära põletatud ja läbi keedetud on ning sel põhjusel jookide järele kirel on wõi põleb. Sagedaste juuakse õlut ka uhkuse pärast; tublit joomist arwatakse mehisuse märgiks ja auuks. Mis toredad on nii mitmedgi mehed iseeneses, kui nad joomalauda istuwad ja enestele pudelist poole tosinate wiisil lahti paugu-

tada ja ette tõsta lasewad! Jänu ei ole kuskil; seda wõib juba sellest märgata, et laud õllega üle ujutatakse, mida jänuneja mitte ei tee. Aga juuakse. Nende suust, kes niisuguses lauas kõige enam joowad, kuulukse sagedaste: „Sa tead, kus on ikka mees!“ — Armsad mehed! Mõtelge järele, mis teie teete! Siin ei ole ühtegi auu, ei ühtegi uhkust. Kõige kurjema rikkuja ja hukkaja lauas istute teie ja wiite ohwrit sellele kurjemale hukkajale, kui teie ehk küll weel mitte ise tema ohwriks pole langenud. See ei ole uhkus ega auu, see on häbi, teotus ja kahju. Harjumine ja mood on meile halwast asjast teise näo annud kui temal tõeste on. Kuulge, mis prohweti sõna ütleb: „Häda neile, kes wägewad mehed on wiina jooma ja wahwad mehed, kanget joomaaega hästi segama! Häda neile, kes wäga wara ülestõusewad ja ajawad kanget joomaaega taga; kes wiidawad aega pimeda ööni, kuni wiin neid palawaks teeb.“ Jes. 5, 22. ja 11. s. Et prohweti sõna nende kohta tõde on, kes joowad, et neile häda tuleb ja häda on, seda on siin juba küllalt arutatud ja seda teab igaüks ka ise.

Endisel pimedamal ajal põletas ühe wahe inkwisitsion millionisi inimesi tuleriitadel ära; meie ajal põletab joomise ja wiina tuli neid weel palju enam, lagestab ja kurnab maid ja rahwaid hirmsama kahjuga kui inkwisitsion omal ajal. Ta tapab arwamata hulgad enne aega, ta teeb teised arwamata hulgad töötõimetumaks alatumateks kalbakateks, wiletsateks kerjajateks, tooreteks kurjategijateks, õnnetumateks ja wiletsateks jne.; ta piinab ja riisub ilma süüta naisi ja lapsi, röövib nendelt kõik, mis inimese südamele õnneks wõiks olla, lükkab nad maailma jalgade alla sügawasse hädasse; ta halwastab ja alandab rohkel wiisil terwet inimese sugu, röövib meilt suurel hulgal õnne, terwist, woorust, warandust, meie igapidist kõlbdust, tugewust, mehisust; kurnab meilt kõik seda wälja, milles inimene ilus, iseseisaw, walitsew ja õnnelik on; teeb meid kui rämpsuks ja pühkmeteks, mis midagi wäärt ei ole ja kuhugi ei kõlba; ta lühendab üleüldse ka inimeseeo eluiga, sest tema kihwt on surmaw, lõdwastaw, kangeste rik-

kuw, seda enam, mida enam teda sisse wõtame. Meie kuuleme wanemaid inimesi ühte puhku kaebama, et nüüd olla inimesed nõrgaks, lõdwaks jäänud, ehk küll töit enamiste paremaks ja töö enamiste kergemaks saanud. Üsna noored inimesed, nõnda räägitakse, aga ikka on neil see ja teine haigus, küll hamba walu, küll kõhu walu, küll tiisikus, küll köha, küll luukondi walu jne. Kes enne seda kuulis? Töö oli raskem, elu kurwem, söök sandem, aga haigusi oli palju, palju wähem, inimesed oliwad terwed ja elasiwad wanaks. Mina ei lähe õigusest wististe sugugi mööda kui ütlen, et joomine on see pääpõhjus ja see pääsaatanas, mis selle kurwa nähtuse meie ja mitme teise rahwa juures on sünnitanud. — Aga endisel ajal joodi jo ka, ütleb mõni lugija. Mitte sugugi nii palju ja nii piirita wiisil kui meie ajal. Kui küll näituseks 80 aasta eest juba kaunis rohkeste meie seas joodi, aga näituseks 150 aasta eest joodi palju wähem kui 80 aasta eest ja 200 aasta eest weel wähem*). Ka joodi 80—100 aasta eest enamiste ainult nõnda, et ainult „suu täis" korraga wõeti ja sedagi mitte wäga tihti, waid juhtuwatel kordadel, kuna meie ajal sagedaste täis wõetakse. Teiseks oli see aeg, millest wanemad räägiwad, et sääl inimesed palju terwemad olnud ja ka wanemaks elanud, — see aeg oli meie juures enam alles joomise algamise aeg ja algamise aegades, esimese ja teise põlwe juures, ei ole joomise kihwt inimeste terwise tapmiseks ei elupäewade lühendamiseks sugugi nii mõjuw kui hiljemates põlwedes, kolmandas, neljandas jne. Inimesesugu oli, kui ta alkoholi joogiks tarwitama hakkas, esiotsa igal maal, ka meie juures, alles tugew kurja kihwti mõjule wastu panema, sest Looja on meie keha wäga kallite wõimudega ehitanud. Nüüd aga

*) Õnnis Dr. Kreutzwald kirjutab oma „Wiina kaik" sees: „Üks elatand wanake meie maalt kirjutab oma noorele sugulasele: Maailm näikse wiimsel ajal üsna teiseks läinud olema: mis teie N . . . konna rah. elust räägite, on enam unenäo kui tõesarnane. Wiiekümne aasta eest olin ma sääl sagedaste tuttawaid ja sõpru waatamas ja mitte üht ainust joodikut ei puutunud mulle silma. Wana raukade ja keskealiste seas elas mehi, kelle suud wiina koguniste ei tunnud."

oleme mitme põlwe kaudu alkoholi-kihwtiga enam ehk wähem juba läbi keedetud, nii et ka see, kes küll ise alkoholilisi joo-kisid ei joo, ometi nende paha mõju läbi wäga hästi nõrgas-tatud wõib olla keha kui ka waimu tugewuse poolest; sest tema isa, ehk kui ka mitte see, siis jälle tema isaisa ehk tema ema isa ehk weel kaugemalt mõni tema eeswanemateşt wõib oma werd jookide kihwtiga halwastanud olla ja selle mõju käib enamiste ikka mitmanda põlwe sisse edasi. Kui sina ehk sina, armas lugeja, peaksid tublima terwisega olema, kui sinu laps, siis ei ole see mitte wõimata, et sinu laps ühe wõi teise oma wanaisa wõi wanaema haiguse idu ehk nende patunuhtlust oma ihus kannab ja selle all kannatab. Praegu tuleb mulle meelde üks nelja wiie aastane poisike, kes hirm-sas hamba walus kisendas. Nii noor laps ja niisugune hamba walu; seda pandi imeks. Aga ta isa oli igapäine wiinaori ja nii tahab lapse terwise wiga, warane hamba-walu, küll selleşt olla, et isal igapäew „hammas weres" oli.

Mina mõtlen, et Israeli rahwas oleks oma hulkuwas laiali pillatud elus ammu maa päält kadunud, teiste sekka ära närtsinud, kui tema joodik oleks. Aga tema ei ole joo-dik ja wististe selleşt tuleb ka, et Juutide seas wähe haiguşt ette tuleb. Elagu nemad, nimelt harimatad nendeşt, küll mustuses, mis haiguşi sünnitab, aga siisgi on nende juures haiguşi wähem kui Kristlaste juures, ehk nad küll selles-samas kliimas elawad. See peab selleşt tulema, et nemad ei ole joomise läbi oma närwisid, werd ja musklid rikkunud ei nõr-gastanud, mis läbi siis nende keha tugewam on haigustele wastu pidama. Ilmasuure Rooma rahwa surma lugu ei ole mina palju uurinud, aga seda teab ma, et nemad wiimastel aegadel suured joodikud olid. Nõnda on see määratu suur ja wägew ilmariik kahklemata osalt wiina-surma surnud. Joomisesse uppusiwad nende auusad elukombed ja selle sam-muga, mil auus elukomme kaob, algab surma- ja hukatuse pääle.

Tuleb ette, et mõned joomasõbrad küll kaunis wanaks elawad, aga see on aruldane asi ja niisugustel on raudne terwis ja päälegi ei ole nende eluşt ei neile ega teistele üh-

tegi õnne ega hääd. Palju enam on nad teistele ristiks ja nuhtluseks ja nõrgematele ja nooremate awatelejaks, selle-sama hukkaja wõrku jooksma. Mida kauem joodik elab, seda enam teeb ta paha ja kahju, aga hääd ei midagi. Et joo-mine kõiki oma orjasid just päris kurjategijateks ei tee, tu-leb enamiste selleşt, et paljudel joodikutel ikka mõni hallika-kene on, kuşt nad joomise tarwis kopikaid pigistawad. Mõ-nedel on selleks maja, mõnedel agar hoolitseja naene, mõned püüawad ka ise weel teenida, mille eest saadud kopikateşt aga palju muud ei saa, kui surmaweega kurku loputada. Ometi on küllalt niisuguşid joodikuid, kes küll päris kurjategemise pääle ennaşt ei ole annud, waid ikka teeniwad, aga ajoti kurja teewad, osalt joomise sõgeduses, osalt ilma selleta. Peks-miseд, haawamiseд, asjade lõhkumiseд, üks jagu warguşi jne. on nimelt niisuguste joodikute omad.

Mõnda käib joomise ja joogimajade kahju üle kõige mõistuse. Mõnes nurgas panewad peaaegu kõik teeniwad nooremad mehed kõik oma teenistuse kõrtsi, nii et neil õiget riietki seljas pole ja nende nägu on nii koltunud, kõik nende olemine nii loid, nende keha nii kindluseta ja kehw, ei awalda ühtegi mehişt eluwäge, nii et hale ja halb neid näha. Seda on joomise kihwt teinud. Ükskord juhtus minul wõimalik olema, nekrutide wõtmise ajal näha, et ühe suure kihelkonna mehed iseäranis kehwad, armetumad ja koltunud, enamiste ka wäga weiklaseд oliwad, kuna teiste kihelkondade mehed enam terwema jumega ja tublimad oliwad, ja kui ka mitte kõik, siisgi nendest hää hulk. Warsşi kuulsin, et sääl kihel-konnas, kuşt kehwad mehed oliwad, joomise uputus wäga kan-geste meeste seas mässata. Nüüd tean ka, et sääl suur hulk kõrtsişid on.

Kui eemal sai tähendatud, et nii mõnelgi neiul raske on kainet, karske kombega meest saada, siis wõib sellele weel juurde lisatud saada, et palju neiduşid just joomise päraşt ilma meesteta jääwad, kui nad küll ka joodikugi wastu wõ-takşiwad. Mehed lakuwad raha kõrtsi ära, nii et nad ei jõua naişt wõtta, ei ole kopikat elu algamiseksgi, wäga sagedaste ka mitte pulma pidamiseks, kus jo põletatud surmaweşi ja

tema teisenimelised wennad ka peawad koos olema ja ilma rahata need ei tule. Nönda kisuwad kõrtsid meie meheb eneste armastamisele ja orjamisele, nii et palju nendest naist wõtta ei jõua, milleks nad õiguse pärast ka enam ei kõlbagi ja just kõrtside mõju läbi jääwad palju neidusid wanadeks tüdrukuteks. Üks poiss kaebas: „Wõtaks küll naese, aga kellega sa wõtad? Seda wana palga poolist ikka saab ka, aga — mis sa teed sinna — waja ikka ka kõrtsi Peetrit waatama minna laupäewa õhtul ja pühapäewal — kas sa tee mis sa tahad, ära sulab waenlane käest wiimse kopikani."

Ja kui meie kõik muud joomise kahjud arwamata jätaksime, ainult selle pääle waataksime, missugust halba eeskuju meie noor sugu joomisest ja kõrtsielust saab ja kui wäga kahjulikult see eeskuju mõjub, siis peaksime ka juba kohkuma ja ainult selle ühe kahju pärast kõigest wäest joomist häwitada püüdma. Suurelt osalt selleşt eeskujust tuleb, et uuelt kaswaw noorsugu jälle joomise kütkesse langeb, juba waratselt wõimetumaks saab tehtud parematele püüdmistele. Nönda langeb kõige parem elu-iga, kõige ilusam töötõimulisem aeg, noorem põlw, joomise pääle, ja selles surmatakse kõik waimustus mehisemate tahtmiste ja tegude ja ilusama elu pääle ära, millega Looja nooruse rikkaste ehitanud. Tuhanded ja tuhanded elawad weel ainult kõrtsile ja joomisele. Seşt mitte midagi ei tee nemad iseeneste elu iseseismise hääks, waid kõik, mis nad teewad ja teeniwad, kannawad nad kõige suurema pärisorjaliku meelega truuiste kõrtsi, ei warja ega salga kopikatki tema eest oma enese elu hääks.

Mil wiisil alkohol inimese kehas oma rikkumise ja hukkamise tööd nimelt teeb, selleşt leiab lugeja laiemat seletust Wirulase lisalehes 1887 aastast kadunud J. Kunder'i kirjatöös „Elu, wiin ja surm" ja W. Luik'i kirjatööst „Wiin". Mõlemad kirjatööd on teaduseemeeste uuemate uurimiste järele tehtud, ja et neid rahwa käes rohkeste alles olla wõiks, siis näitaks see üle aru olema, seda siin weel korrata, mis sääl juba üteldud. Asjata aga pole siin kuulda, mis õnnis Dr. Kreutzwald oma raamatus „Wiina katk" joomisest ja tema mõjust inimese keha ja terwise kohta ütleb: „Aega

mööda", kõeme sääl, „rikub wiin tugewamate joodikute kehad, kõrwetab neil mao ja sisikonna, kahandab seedmiserammu, kaotab söögi-isu, röövib südame rahu ja tapab tahtmise woli. Keha rammu kurnamisel läheb pää päew päewalt nõdremaks, mõistus segasemaks, mitukord hoopis töntsiks, mis läbi wiina wangis wiletsad iseendale ja teistele koormaks kaswawad, enne kui surm neid ära koristab." Teises kohas: „Kui joodikud oma häda arstile kaebawad, siis seisawad söögiisu puudus, kinnimatetud rinnad ja piinaw köha esimeses numbris. „Raibe köha" ei lasta neid magada, sundida homikut wasta pööritama ja oksendama. Arstid leiawad joodikute kopsud, maksa, mao, neerud ja põie rikutud, kui pärast surma nende keha ligemalt läbi waadatakse; sääl tõuseb awalikult silma ette, mis mõrtsuka tööd waenlane wiin kehale teinud. Sisikonna abinõuud on nõnda teistti muudetud, et imeks tuleb panna, kuda nende peremees weel nii kaua wõinud elada. Magu on koguni teistwiisi läinud, tükati krämps-kondi sarnaseks, tükati wana pendind naha moodi, mille seestpoolt külg wahel mädapaiseid näitab. Kurk ja söögikõri on mõnel nii kitsad, et hane sule tüwik wägisi läbi pääseb. Niisama on joodikute ajod, üdi ja weri muudetud, wiimane mõne korra kui mädaga segatud. Selleşt tuleb ka nende tursunud, kahwatanud surnu karwa nägu, silmawalgete punetus ja nina otsa sinetus. Tursunud jalgade külles leitakse sagedaste paiseid, mis haisewat mäda wälja imitsewad."

Tuttaw asi on, et alkohol, nii pea kui kõhtu saab, kohe säält igale poole kehajagudesse ja weresse tungib, rohkel mõõdul iseäranis ajudesse. Ja et tema kihwtilik asi on, — kihwt ta jo üleüldse ongi — siis rikub, halwastab, kihwtitab tema meie kehas kõiki neid keha jagusid, organisid ja wõimusid, millede juurde tema pääseb. Nii tuleb, et kõige tähtsamad, hõrnemad keha jaod tema mõjul teistti muutuwad, nagu praegu ülemal kuulsime. Küll püüab loodus, mis jo igaweste puhas on, roojasele waenlasele meie ihus wägewaste wastu panna; ta hingab teda wälja inimese seest hinge õhuga, hingab teda wälja suures hulgas läbi kõige ihu naha, nii et joodiku higi ja ta ihu lähedased riided haisewad; ja wiimaks

wõtab loodus kõik oma jõuu kokku ja ajab hukkajat saatanat läbi suu tagasi wälja, et tema hirmust häwitamise tõõd meie keha wähendada. See kõik aitab ka, aga siisgi on kuri hukkaja enne, kui loodus tema meie seest wälja hingas, oma rikkumise töö juba teinud. Ei kaldaks inimene mitte enam uueste hukatusewett enese sisse, siis jõuaks loodus tema esimesi haawu ja lagastamise tõõd küll enamiste ikka ära parandada, aga, see ep see on, — inimesed kaldawad teda enestele ikka ja ikka sisse ja niisugusel wiisil ei wõi looduse püha kaitsemise töö mitte kaua aja pääle küllalt mõjuda.

Wiimastes aastakümnetes on nimelt Inglismaal ja Amerikas joomise mõju asjus rohkeste katseid tehtud tõõtegewate inimeste juures. Mõni jagu laewu ja laewamehi lasti paljud aastad ilma wiina ja õlle tilgata raskes tõõs merel olla, kuna teistele „keha kinnituseks“ nimetatud jookisid anti, muidugi „parajal“ mõõdul. Sedasama tehti ka paljude soldatite polkudega maal. Nende laewade mehed nüüd, kes täitsa ilma wiinata ja õlleta elasiwad, oliwad ikka terwemad ja tublimad ja tegiwad oma töö korralikumalt, oliwad tõõs üleüldse tugewamad, usinamad ja mõistlikumad kui nende laewade mehed, kus wiina tarwitati. Wiina tarwitajate laewade pääl tuli palju enam haigusi, enam hooletust ja ka enam suremist ette, kui karskete laewade pääl. Just seesama lugu awaldas ennast ka maal ilma wiinata ja wiina tarwitajate soldatite juures. Ja oliwad laewad kaugel külmas põhja meres ehk palawa lõuna päikese all, ikka näitas kainete ja wiina tarwitajate juures ennast seesama tähendatud wahe. Sündis ka seda, et wiinastajate laewade meesteist Põhja meres mitmed just külma-surmasse igaweste magama uinusiwad, kuna kained laewad selles samas külmas suremisteist külma mõjul puutumata jäiwad. Sääl on siis see usk ja arwamine, et wiin ja õlu karastada keha, anda jõudu, sünnitada sooja, kinnitada meest külma wastu. Tõsi on, et wiin ja teised alkoholilised joogid rumala silmawaate järele näitawad keha karastama, jõudu andma ja sooja sünnitama, aga nad teewad seda kõige suurema petiskelmi

wiisil, paljalt esimesel pilgul eluwõimusi ergutades, päraſt aga neid seda enam lõdwastades, wigastades.

Tähtjas on, mis harimata Zulu-Kahwrite kuningas Ketschwaio alkoholilisteſt jookidest ja nende joomiſest ütles. Ta oli Inglastega sõdima läinud, need wõitſiwad wiimaks tema ära, wõtſiwad wangi ja tõiwad Londonisse. 26. Augustil 1882 tuli ühe Inglise kaſinuse seltsi saatkond Londonis wangistatud kuninga juurde ja palus, et kuningas purjustawate jookide sissewiimist omale maale katsuks takistada. Muſt kuningas Ketschwaio mõtles pikut ja ütles siis: „Ma ei tea naljalt mitte, minu härrad, mis ma teile pean koſtma. Mina wõin ainult ütelda, et minu rahwas purjustawate jookide tarwitamiſest ennast nõnda ütelda wabaks hoiab. Õlu, mida meie joome, on, nagu selgeste teada, inimesele päris toiduks ja tal ei ole ühtegi sarnaduſt teie purjustawate waimsete jookidega, mis surmawad, tapjad on. Mina olen ka ühe seadusliku käsu annud, et purjustawaid jookiſid minu maale mitte ei tohita sisse tuua. See seadus saab, kui mina uueste walitsema hakkan, jälle kindlaste maksma pandud. Aga mina usun, et õige koht wärawa kinnipanemiſeks sääl pool on, kuſt purjustawad joogid tulewad. See ei tähenda palju, minu riigis wärawat pahale joogile kinni panna, seſt minu riigis ei ole ühtegi wiinawabrikut ei muud sarnaſt. Sääl maal, kus purjustawate jookide tarwitamine üleüldliks saab, peab see maale tingimata kahjuks saama. Kui waat rummi maale sisse tuuakse, röövib see rahwalt tema pääaju ära."

Juba needgi musta walitseja sõnad peakſiwad meid, haritud Kriſtlaſt, häbenema panema ja aruſaamiſele wiima selles, mis siin tarwis. Meie põletame alkoholi tules wõi kihwtis eneste ſiſikonda ja aju, ehk musta pagana kuninga sõnaga üteldes, röövime pääaju enestelt ära paha jookide uputusega ja makſame kalliſt hinda selle eeſt päälegi.

Paljugi ütlewad: Wiin tehakse ometi puhtaſt Jumala wiljaſt, ta on puhta wilja rammu ja nõnda peab ta kehale tulus olema ja jõudu andma. Selge eksitus. Wiinas ei

ole põrmugi midagi, mis kehale toiduks kõlbaks. Alkohol, wiina kangus, on küll wiljast saadud, aga ta ei ole enam wilja rammu, ta on käärimise läbi ümber põletatud, hoopis teiseks asjaks, mida wilja sees sugugi ei ole, ja mis mitte ainult ilma wähema toiduwõimuta pole, waid mis ka kihwt on. Selleşt ei ole mõtetgi, et keha wiinast wõi selle sees olewast alkoholist põrmu wäärtgi toidust saaks, ja ei tule tema joomisest ial muud kui kahju ja paha. Ainult piſut ja tilga wiisil wõttes, kui tohter hääks arwab, wõib tema mõni kord tulu saata, nagu ka teised kihwtid, kui neid piſut antakse. Ainult apteekides sünniks siis wiina olla, mitte igas paigas mujal igaühele wabalt kätte saadawal. Põhja-Ameerikas on mõned riigid wiina tegemise ning ka kõikide teiste alkoholiliste jookide tegemise ja ka sissetoomise, muidugi sellega ka nende tarwitamise, kange trahwiga ära keelanud. Suur oli ja on selle keelu õnnistus. Kõikſugu haiguſed jäiwad nendes riikides arwemaks, kuriteod, kurjategijad ja waeſed kahaneſiwad weel suuremal mõõdul, inimeſed saiwad üleüldse kindlamaks terwise pooleşt, saiwad ka jõukamaks, paremaks, korralikumaks; hulguſed ja kaabakad kaduſiwad. Mõnes nendes riikides on ka kirikud Jumala armu andmise juures wiina wõi weini kõwaste keelanud. Mõne nädala eeşt on sääl üks riik, Lõuna-Dakota, jälle selle seaduse wastu wõtnud ja maksma tõstnud, et kõiges riigis mitte tilka alkoholiliſt jooki ei tohi teha ega teda sinna sisse tuua. Hääleenamus, mis selle seaduse wastu wõttis, oli terwelt 10,000 suur. Mitmes teises säälses riigis on aga sarnane seadus häälteenamuse ees läbi kukkunud, mida nimelt wiimastel aastatel sündinud. Siisgi ei olnud need niiſuguſed riigid ka mitte selle poolt, et purjustawatel jookidel ja nende joomiſel täieline wabadus olgu, waid piirid on kaunis kitsad ja trahwid suured, kui nende wastu tehakse.

On nüüd joomise kahju nii wäga suur ja hirmus, suur ka meie juures, kas ei ole siis wõimalik millgi wiisil joomiſt meie juures wähendada? Kas seda wõiks ja kudas wõiks, seda näeme kõige paremaste siis, kui enne waatame, mis teistes maades joomise wähendamiseks on sündinud ja kudas

ning kui suure mõjuga see sündinud. Selle järele saab meil selge olema, mis meil omas paigas meie rahwa kõige suurema waenlase wastu teha tuleb ja mis meie teha wõime.

Kui siia maani olin kirjutanud, juhtusin ühe endise Wiljandi kihelkonna elanikuga kokku saama ja temalt kuulsin mõnda, mida siin tähendamata ei taha jätta. See mees oli, kui ka ligi kümme aastat kodumaalt eemal elanud, hiljuti sääl käinud ja mõne aja nimetatud kihelkonnas elanud. Ta rääkis imeks pannes, kudas tema endises elupaigas, iseäranis P. wallas, tema nägemise järele rahwa elu palju olnud muutunud, nimelt noore rahwa elu. Auu- ja häbitundmine tüdrukute ja poiste juures olnud nendes taludes, kuhu tema puutunud, wäga palju wähemaks jäänud, kui ta seda enne näinud ja tundnud. Ka üsna noori tüdrukuid kuulnud tema meesterahwaga kõnesid rääkima, mille juures kummagil pool wooruseşt ja häbitundmiseşt midagi ei olla teatud. Ja nii puhas kui nende suu, nii puhtad näitnud ka nende elukombed üleüldse olema. Perewanemad rääkinud, et nüüd ka juşt pere päraşt majapidamine palju raskemaks olla saanud kui see warem olnud. Teendrid olla auu- ja häbitundmise oma eneste wahel ning ka oma leiwawanemate wastu kaotanud. Suuremalt jaolt olla see kõik joomiseşt ja joomise kaswamiseşt tulnud. Perewanemad pidada kõigega rahul olema, kudas poiśid oma teenrilikuid kohuśid täita ehk täitmata jätta; nuriseda ei wõida, śis olla „tasumist" karta. Magada poiśs ka kõige kibedamal töö ajal pool esmaspäewa pühapäewaşt purjutamişt, mida mitte wähe ei sündida, rahul pidada sellega olema. Seda ja muud rääkis kodumaalane oma eneşe nägemiseşt, kuulmiseşt ja teiste kõnede järele. Tema kõnes peab tõtt olema selle paiga kohta, kuhu tema śilm puutus. Ometi ei wõiks olla, seda ei jõua uskuda, et sääl paariśki wallas kõige teeniwa noorema rahwa juures kombelik, woorusłik elu nii wäga langenud, ja häbitundmine ja sõnakuulmine leiwawanemate wastu nii wäga kadunud oleks. Kui see aga śiisgi paljude juures sääl nõnda on, mitte kõikide juures, ja kui teiśi kohtaśid weel on, kus elukombete puhtus noorema

rahwa juures ka sarnasel mõõdul ja nii ruttu on wähenenud, siis on meie lugu küll juba wäga hale, meie haawad wäga suured ja rasked, rasked paranema. Seda elawamalt, seda suuremal hulgal, seda tõsisema meelega ja seda enam tegewal wiisil, mitte paljalt kirja- ja kantsliisõnaga, peab sellele parandamise tööle rutatama, muidu läheme hukka koguni. — Näha on, et meie neid walusaid sõnu oleme ära teeninud ja need meile ära kuluwad, mis prohwet Jesajas oma rahwa wastu pühas armastuse tules rääkis: „Kuulge taewad ja maa! pane tähele! sest Jehowa räägib: Ma olen lapsi kaswatanud ja suureks tõstnud; aga nemad on mo wastu üleastunud. Härg tunneb oma peremeest ja eesel oma isanda sõime; Israel ei tunne mind mitte; mo rahwas ei wõta mitte mõista. Häda patusele rahwale, rahwale, mis ülekohtuga koormatud, tigedate soole, lastele, kes pahaste teewad, jätawad Jehowa maha, laidawad Israeli püha Jumalat, pöörawad endid ära. Mispärast peab teid weel pekstama? Teie lahkute ikka ära; kõik pää on haige, kõik süda on nõrk. Jalatallast päälaeni ei ole temas terwet ühtegi, muud kui haawad ja muhud, ja werised reiad, mis ei ole wälja waotatud ega kinni seotud ega õliga pehmeks tehtud. Teie maa on ära häwitatud, teie linnad on tulega ära põletatud; wõõrad panewad teie näheš teie maa nahka, ja see on ära häwitatud, otsegu wõõrad ühe maa ümber lööwad. Ja Siioni tütar on üle jäänud otsegu maja wiinamäele, kui öömaja uuritsa aedas, kui waenlasteſt kinni peetud linn." Jes. 1, 2—8. „Ja maa on roojaseks läinud nende all, kes sääl elawad, sest nemad astuwad üle usuõpetuste, pöörawad seadmise teisiti, nemad teewad igawese seaduse tühjaks. Seepärast sööb ärawandumine maa ära, sest need, kes sääl elawad, on süüalused; seepärast põlewad maa rahwas ära ja pisut inimesi jääwad üle." Jes. 24, 5—6. Kas on küll kedagi, kes wõiks, kes julgeks ütelda, et nende wiimaste sõnade raske tähendus meie kohta täide minemata jääb, kui meie ümber ei pööra korratu elu langemise tee päält? Ei, seda ei julge keegi ütelda; meie oleme, nimelt meie noorem rahwas, juba nii kaugel;

prohweti sõna, et ärawandumine maa ära sööb, ongi juba oma tõtt ka meie kohta näitama hakkanud ja nimelt joomise-wande läbi. Seepärast mõtelgem, mõtelgem, pöörgem ja parandagem! Muidu saab aeg tulema — ongi osalt juba tulnud — kus meie lapsed meie haudade pääl kaebawad ja püha Jeremiaga nutawad: „Meie wanemad, kes ei ole enam, need on pattu teinud, meie kanname nende ülekohut.“ Nutul. 5, 7.

II.

Mis on teistes maades joomise wastu tehtud?

Umbes kümme aastat tagasi andis Madagaskari saare walitseja meelesegawate jookide keelamiseks oma riigis uuendawalt ühe seaduse. Selle seaduse keel ja kõne on nii lihtne, aga siisgi nii õiglane, tõsine ja mõnus, et tema siin paigas, algamiseks, kui eeskujulik, liigutaw juhtsõna sünnis on. Ta on*) järgmine:

„Mina, Ranowalomanjaka, Madagaskari kuninganna ja oma riigi seaduste kaitseja Jumala armu ja oma rahwa tahtmise läbi, kuulutan ja käsin teile, minu alamad: Jumal on selle maa ja riigi minu hoole alla annud, aga mis joowastawatesse jookidesse puutub, oh minu alamad, siis oleme meie, teie ja mina, selle üle ühes meeles, et need joogid ei Antananariwos ega ka Imerina rajades müütud ega tarwitatud ei pea saama. Sellepärast panen mina teile südame pääle ja tuletan uueste meelde, et wiin ja teised joowastawad joogid teile mitte hääd ei tee, sest need joogid teewad teile asjata wäljaandmisi, saadawad teie naesed ja lapsed õnnetusesse, teewad tarkuse tundjad sõgedaks, ja need, kes rumalad oliwad, weel rumalamaks. Nad teewad ka weel, et nende joojatel ühtegi auutundmust enam ei ole riigi seaduste ees ega Jumala wastu. Sellepärast on põletatud wesi wäga paha asi Antananariwos, sest tema mõju all saawad inimesed niisugusteks, et nad endid wemmaldega

*) Dr. Rindfleisch'i järele.

lõhkuma ja kiwidega lööma hakkawad *). Mispäraſt armaſtad ſa ſiis niiſuguſt jooki, minu rahwas? Kauplemiſt hääde asjadega, mis teile raha toowad ilma kahju tegemata, ſallin ja armastan mina häämeelega, oh minu rahwas; kui teie aga joowastawate jookidega kauplete ehk teiſi kaubelda laſete, ſiis ſaan mina meie ſeaduste wolil ja nende järele teid kui kurjategijateks pidama, ſeſt ſee on minu uhkus, oma rahwale ſeaduſi anda, mis temale hääd on. Nii ſaan mina kõigile neile tegema, kes minu ſeadusteſt üle astuwad, ja ſee ſaab õige olema, oh minu rahwas. Nanowalomanjaka, Madagaskari kuninganna."

Madagaskaris on Ristiuſk alles paarikümne aasta eeſt keeludeſt wabaks ſaanud ja walitſewaks uſuks wastu wõetud, kuna pagana uskuſid ſääl praegugi weel on, aga ſiisgi räägib tema kuninganna paha mõjuga jookide wastu niiſuguſt keelt, ei luba neid oma riigis ei müüa ega juua, ei neid ſääl teha ega ſinna mujalt ſiſſe tuua. See keeldus on ſinna juba pagana aegſeſt walitſuſeſt jäänud ja ei lasta teda langeda ka Ristiuſu walitſuſe all. Üleüldſe on lugu nõnda, et pagana uſulistes riikides alkoholiliſed joogid ſeaduslikult peaaegu ikka keelatud on, nende tegemine kui ka joomine, olgu ſiis, et Kriſtlaſed neid ſinna keelu wastu ſalajalt ſiſſe wiiwad. Ristiuſu maades aga on neil kahjuliku mõjuga jookidel ſuur õigus ja woli, ehk küll Ristiuſu õpetus ja waim joomiſt ei ſalli. (Waata Eweſ. 5, 18; 1 Kor. 6, 10; Luk. 21, 34 ja Wanas Teſtamendis Jeſ. 5, 11 ja 22; Õp. ſõn. 23, 20—21 ja 29—33.)

Pagana-uſuliſed riigid arwamata on wiimastes aastakümnetes ka mitmetes Ristiuſulistes riikides alkoholiliste jookide joomiſt wähendada püüdnud, eſiti ja oſalt ſellekohaſte ſeltſide, oſalt ka ſeaduste läbi. Seltſid, kes joomiſe wastu elule ja tööle astuſiwad, oliwad ja on nõnda nimetatud karskuſe ja kaſinuſe ſeltſid. Muidugi ei olnud ega ole need ſeltſid

*) „Ja nugadega raiduma", tuleks meil oma olu järele weel juurde liſada, ſeſt meie oleme ſelles asjas kaugemal, kui Madagaskari kuninganna wiina mõjuſt arwata oleks teadnud.

igal maal üheſuguſe ſisſeſeadluſega ega ka üheſuguſe töövii-ſiga, aga palju, palju on nemad mitmetele maadele hirmſa joomiſe katku mäſſamiſe wastu kalliſt abi ja õnnistuſt ſaat-nud, kõige ſuuremal mõõdul ſeni ajani Amerikas, Rootſis, Norras, Inglismaal ja Hollandis; wähemal wiiſil Prantſus-maal, Belgias, Schweitſis ja Saksamaal. Üks jagu nendeſt ſeltſideſt tegi ja teeb ſelles kindlas ſihis tööd, et inimeſed, iſeäranis nende ſeltſide liikmed, mitte tilka ühtegi joowasta-wat jooki ei pea puutuma, arwamata ainult ſee, mis püha õhtuſöömaajal ja tohtri käſul ſünnib; neid niiſuguſe tööſihiga ſeltſiſid wõikſime ſiin, oma keeles, karskuſe ſeltſideks nime-tada. Teine jagu ſeltſiſid ei nõudnud ega nõua juſt mitte täieliſt karskuſt, waid katſuwad ainult liiga joomiſt lõ-petada ja lubawad kaſinal wiiſil kõiki joowastawaid jookiſid tarwitada, nõnda, et nendeſt ihule ei waimule kahju ega kurja ei ſünniks; neid niiſuguſid ſeltſiſid wõiks kaſinuſe ſeltſi-deks nimetada ja nõnda ſaab alamal ka ſündima, kus wahe-tegemiſt nimelt tarwis; kus wahetegemiſt tarwis pole, ſääl ſaame neid üleüldſe ikka karskuſe ſeltſide nime all tähendama. Sõna karskus tähendab üleüldſe puhaſt, kainet, terwet olemiſt, aga ka kindlat, taktiliſt korda eneſewalitſemiſes, wiiſakuſt ja kombet kõigis asjus, ſeepäraſt on tema ka kõnesolewate ſelt-ſide tähendamiſeks ſünnis küll.

Siin ei ole wõimalik arutada, misſuguſe ſisſeſeadluſega ja töövviſidega need ſeltſid kusgil maal oliwad ja on; ſee wõtab enam ruumi kui weikene raamatukene lubada wõib; ſeepäraſt räägime nendeſt lühidelt ja ainult ſeda pikemalt, mis meile enam eeskujulik wõib olla. Külap wiimaks ka ſelle waral hästi näha wõime, mis ja kudas meil teha tuleb.

Karskuſe ſeltſide kodumaa, nende eſimene ſündimiſe paik, on Põhja-Amerika Ühisriikides. Aastal 1808 ſündis ſiin weikeſes Moreau linnakeſes, Nju-Jorgi juures, eſimene karskuſe ſelts ilmale. Seltſi aſutajad oliwad 43 meeſt; nad tõotaſiwad ära, ei misgiſuguſeſt alkoholiliſeſt joo-giſt mitte tilka ſuhu wõtta, muud kui ſeda, mis waheſt toh-ter apteegi rohuna peaks kirjutama. Ühtlaſi hakkaſiwad nad ka teiſi ſelle tee pääle pöörama. Mitu hääd aastat läks aga

asi wäga aegamööda; uusi karskuse seltsisid tõusis wähe elule, nendes kellegis ei olnud mitte suuri, wägewaid mehi liikmeteks, ka mitte suuri rahamehi ja ei jõudnud need seltsid esiotsal ka siis mitte palju tööd teha. Ka ei wõinud nad sel ajal mitte weel rikkad olla nende abinõuude tundmises, millede waral joomist hõlpsamalt wõita ja wähendada wõib. Pääle selle oli naerjate ja pilkajate kogu suur, mis ka nende tööd joomise häwitamiseks takistas, rohkemat osawõtmist sellest tagasi tõrjus. Aga kalli, kasuliku töö tegijad ei taganenud, tegiwad kõik, mis jõudsiwad, et paha jookide põlgajate hulk kaswaks. Wiimaks sündis see ka. Wõimukamad, tähtsamad mehed saiwad nende töö tulust aegapidi suurema selguse, palju nendest heitsiwad ka nende nõuusse ja aastal 1827 asus Bostonis suur Amerika karskuse selts, ning selle läbi läks töö ja waimustus karskuse wäljal warsti elawaks ja wägewaks. Igale poole üle Ühisriikide asutati palju wähemaid ja abiseltsisid, põhjandati ka muid asutusi, mis rahwast joogimajadest wõõrutada aitasiwad, seletati rahwale kõnede ja raamatute läbi joomise suurt kahju, kutsuti neid karskuse seltsides liikmeteks, püüti joomise wastalisi seadusi muretseda, seega, et tarwilisi seaduseplaanisid riikide seadusetegemise kogudele ette pandi ja rahwast ning rahwasaadikuid äratati nende seaduseplaanide poolt oma hääli andma. Ja mitte ainult maal, ka mere laenetele laewade pääle saadeti karskuse töötegijad kõnedega ja raamatutega wälja, ja joomise-katk wähenes nähtawalt. Kui palju õnnistuse-wilja karskuse seltsides töö üsna lühikese ajaga oli kannud, wõime ühest aruandest näha, mida Dr. Tyng paarkümmend aastat pärast Bostoni seltsi asutamist Nju-Jorgis ühes karskuse seltsis ette luges. Muu seas ütles tema: „Meie seltsid on teinud, et kõigel meie maal karskuse asjast rõõmuga räägitakse; et enam kui kolm miljoni inimest kõikidest joowastawatest jookidest endid täieste on lahti ütelnud; et kümmetuhat wiinawabrikut on surma saanud, weel enam wiinakaupluśi oma uksed kinni pannud, enam kui kaks tuhat laewa karskuse lipu all mere pääle on läinud ja et kõiges haritud ilmas meie eeskujule järele tegema hakatakse." *)

Selle suure muudatuse läbi oli ka igas paigas, kus

karskusele enam mahti antud, korralikum elu tõusnud ja hulguste, kurjategijate, waeste ja haiguste arw wähemaks jäänud. Töö ja tööpalgad ei olnud aga mitte wähemaks jäänud (nagu meil wiina- ja õllewabrikute ning nende jookide müümakohtade wähendamiseşt şagedaste kuulukse kardetama), waid oliwad need mõlemad just rohkeste tõusnud. Igamees, kes oma rahaga mõistis kalliſt Jumala wilja hukatuse ja surma weeks põletada, mõistis sellega nüüd ka muud tööd teha, ja inimeşed saiwad enam tööd. — Kodusõja läbi, mis sääl maal Negrite priiks laskmise pärast neli aastat wältas, sai karskuse asi küll şegi ja lonkama löödud; aga nii pea kui rahu tehti, hakkaşiwad karskuse seltşid jälle täie elawusega tööle. Ilmalikud ja waimulikud meheb, ka igaşugu teaduse meheb, iseäranis tohtrid, ka walitşuste, politşei ja kohtu ametnikud wõtşiwad rohkel arwul karskuse tööst osa ja oliwad nende seltşidele liikmeteks. Liigutaw on kuulda, et ka ainult naesterahwaşteşt mitmed karskuse seltşid kokku astuşiwad ja õnnistusega tööd tegiwad. Iseäranis elaw karskuse tööline oli proua Hayes, kelle mees 1877 aastal Ühisriikide preşidendiks waliti. Oma mehe walitşuse ajal saatis see naesterahwas ka seda korda, et riigi ülemwalitşuse asukohas, nõnda nimetatud Walges majas, ei perekondliste ega ka ametlikkude riigi-pidude pääl ialgi õlut, weini ega muud joowastawat jooki ei tohitud pidulistele anda, waid ainult wett, petipiima, teed ja kohwi, muidugi ka şõõkişid. Tänuks selle eeşt laskis Waşhingtoni Naesterahwa-karskuse selts proua Hayes'eşt ilusa elusuuruse õlimärwi pildi maalida ja selle Walge maja wastuwõtmise saali üles panna. Mõned naesterahwad läkşiwad waimustusega karskuse töös ka liig kaugele. Nii käişiwad Ohio riigis 1874 aastal naeşed rongis linnade uulitşaid mööda lauldes ja paludes, et joomakohtade pidajad eneste ukşed kinni panekşiwad. Sedaşama ja muud üleliigşet asja şündis ka mujal. Siisgi nõudşiwad ka nemad ainult hääd, kui ka nende

*) Sel ajal, umbes 1845, oli karskuse asi ka paljudes Europa riikides, iseäranis Inglismaal, Rootşis ja Sakşamaal elawale liikumişele tõusnud.

tegewuse wiisid köik just kiiduwäärt ei olnud. — Washingtoni linnas on Ühisriikide wabastaja George Washington'i auusamba kõrwal suur marmori tomp ühe seeskirjaga, mille alla köik Amerika Ühisriikide presidendid eneste nimed lasewad sisse raiduda. Seeskirja sõnad on nõnda: „Et meie niihästi tähelepanemise ja eluteaduse kui ka arstlikkude tunnistuste läbi täieste seda ära tunnud oleme, et põletatud weed kui joogid mitte ainult asjatumad, waid ka kahjulikud on ja et nendesamade täieline äraheitmine rahwa terwisele, wooruse ja õnnele edendaw saaks olema, siis awaldame meie siin seda kui eneste südametunnistuse tõtt, et, kui Ühisriikide kodanikud, ja iseäranis noored mehed, joowastawate jookide tarwitamist täieste järele jätaksiwad, siis nemad selle läbi mitte ainult enestele köige paremat hääd ei teeksiwad, waid ka köige isamaa ja ka köige ilma õnne saaksiwad edendama. Ühisriikide presidendid: James Madison, John Tyler, John Aunev Adams j. n. e." Köige tulisemad, waimukamad töölised karskuse asja edendamises oliwad Amerikas algusest pääle tohtrid ja waimulikud mehed. Juba enne nende seltside asutamist kirjutasiwad nemad raamatutes ja rääkisiwad kantslites ja mujal joomise ja selle kahju wastu palju, tegiwad seda nende seltside ajal weel hoolsamalt, ka praegugi. Palju on Amerika karskuse seltsid uute tarwiliste seaduste läbi joomise katku häwitada jõudnud. Nemad õhutasiwad rahwa karskuse asjas soojaks ja paniwad seaduseplaanisid walitsewale kogule ette; langes hääleenamus rahwa poolt kui ka walitsewas kogus uue seaduse poole, siis oligi see maksmas. Nõnda tõusiwad esiti joomakohtade wähendamise seadused ja trahwiseadused purju joomise ning jootmise eest jne. Kui nõrgemad seadused ja wähemad trahwid ei mõjunud, tehti nad uueste kangemaks ja suuremaks. Nõnda pandi 1875 aastal rahwa hääleenamusel Massachusett'i riigis järgmine seadus maksma: „Kui keegi purjus olles paha tõöd on teinud teise inimese ehk tema omaduse wastu, siis wõib see, kes temale joowastawat jooki on müünud ehk annud, selleesama trahwi alla heidetud saada, kui purjus kurjategija ise. Pääle selle wõiwad wanemad, abikaasad, lapsed ja wõörmündrid igaühelt joogimaja

pidajalt kirjaliku tunnistuse andmise läbi nõuda, et nemad sellele ja sellele inimesele, kellel joowastawate jookide pääle himu on, ühtegi niisugust jooki anda ei tohi ja kui joogimaja pidajast awalikuks tuleb, et tema seda siisgi teinud, siis wõib temalt 100 kuni 500 doll. kahjutasumist nõuda." (1 dollar on 1 rbl. 34 kop. ehk praeguse kurst järele umbes 2 rbl.) — Weel walidam on Illinois'i riigis üks seadus aastast 1872. Tema kinnitab: „Et ühtegi joomakoha pidamise luba muidu kellegile ei anta kui 3000 kuni 5000 doll. kautsioni wastu ja et neile inimestele, kes selle joomakoha läbi oma waranduse, oma elule ehk olemisele kahju on saanud, selleşt rahast kahjutasumist maksetakse; — et kõik joogimajad, kes juba purjusolejatele, ehk üleüldse joodikutele ehk alla täieealistele inimestele joowastawaid jookisid müüwad, rahwa kohta kahjulisteks arwatakse ja nende pidajaid seaduse järele karistatakse; et ka igaüks, kes joowastawate jookide müümise läbi teise inimese purju jäämist on korda saatnud, kõikide kahjude eest, mis purju saamise mõjul sellele teisele, ehk tema perekonnale, lastele ehk wanematele nende elu ja ülespidamise asjus sünnib, peab wastutama."

Mõned säälsed riigid keelasiwad, kui sarnased waljud seadused küllalt ei näitnud mõjuma, joowastawate jookide tegemise ja müümise oma rajades täieste ära. Maine riik Ühisriikides oli kõige esimene, kes haritud ilmas selle suure, tähtsa sammu astus. See sündis 2. Juunil 1851. Selleşt päewast pääle ei tohita mitte üht tilka wiina, weini, õlut ega muid sarnaşid Maine riigis teha, müüa ega juua. Ainult salamahti tuuakse teda weel suhkru kastide ja jahukottide sees sinna sisse, aga see on wähe ja läheb ainult suuremates linnadesse enamiste nende inimeste kätte, kes mängumajaşid ja weel halwemaid majaşid peawad. Maine eeskuju järele tegiwad ka mõned teised Ühisriikide liikmed, näituseks Jowa ja Kansas riigid. Jowas tehti see keeluseadus esimest korda 1855 aastal, aga paljude sisserändajate pärast, kes joomisega wäga harjunud, oli raske seda keeldu ülewel pidada ja lubati siis 1858 aastal waljude seaduste all uueste joowastawate jookide müümist. Aga jäädawalt nõnda ei

jäänud. 27. Juunil 1882 wõttis Jowa rahwas ligi kolmkümmend tuhat suure hääleenamusega järgmise punkti oma riigi põhjusseadusesse üles: „Keegi ei tohi misgisuguſt joowastawat jooki müümiseks walmistada, müüa ega pidada, ka mitte weini ei õlut.“ Trahwid selle seaduse üleastumise eest on Jowas kui ka Maines waljud. Kansas'e riigis läks seaduste andmise kogu 1880—81 aastal koguni nii kaugele, et see liig oli; mitte ainult joowastawate jookide tegemine, müümine ja joomine ei keelatud ära, waid ühtlasi ka see, et hingekarjased Jumala armulauale wõtmise juures kirikus weini tarwitada ei tohtida; kes nendest seda teha, langeda kahe aastase wangistamise trahwi alla ja kiriku ukſed pandawat pitseri alla, seest weini tarwitamise läbi olla see kui kahjulik asutus. Muidugi on niisugune karskus üle aru ja wõiks karskuse-haiguseks nimetatud saada. Ka mitmetes teistes Amerika riikides on püütud meelesegawaid jookisid täieste ära keelata, aga need seadused pole igas riigis enestele hääleenamust jõudnud wõita, seega ka mitte maksmisele tõusta. Wäga palju aga on karskuse seltsid sääl maal joomist wähendanud ja suurt kasu saatnud.

Ameriklaste eeskuju ja äratuse järele hakkasiwad karskuse seltsid Europas kõige enne Inglismaal suuremal arwul asuma. Aastal 1829 oliwad juba mitmed seltsid sääl tegewusel, enamiste aga selle sihiga, et rahwast joomises kasinusele saata, mitte täielisele karskusele. Kohe nähti, et sarnasel püüdel sääl suurt mõju ei saa olema ja juba 1834 hakkasiwad muist kasinuse seltsid täielise karskuse nõudmises tööle. Ka uued selleasjalised seltsid, mis sündisiwad, oliwad täielise karskuse nõudjad. Ja nemad, see on karskuse seltsid, jõudsiwad palju suurema õnnistusega tööd teha kui kasinuse seltsid oma parajuse ja kasinuse nõudmise töös. Iga inimene, kes karskuse seltside liikmeks astus, andis pühalikul wiisil tõotuse, et tema selleſt ajast pääle ühtegi joowastawat jooki ei saa jooma ja et tema ka oma ligimesi ja tutwaid tahab karskuse tee pääle pöörda nii palju kui tema iganes jõuab ja Jumal teda aitab. Mõnedes seltsides oli see tõotus, mida tõotajale ette üteldi, kergemate sõnadega, mõnedes

ka raske pühaliku wandega ühendatud. Igaüks, kes tõotuse ära andis, sai karskuse seltsi märktähe, milleşt soowiti, et iga seltsiliige teda rinnas (nööbiaugus) kannaks, kui märguandeks teistele inimestele, et ka nemad jookideşt lahkumise pääle enam ja enam mõtlema hakkaks. Igal liikmel oli ja on ka oma aastaraha seltsi tõõkassase maksta, kehwematel inimestel muidugi üsna weike, jõukamatel tahtmişt mööda suurem. Sarnane tõotuse andmine ja aastaraha maksmine oli ja on ka Amerika karskuse seltsides. Ja nagu Amerikas, nii oliwad ka Inglismaal nimelt *hingekarjased* ja *tohtrid* kõige palawamad, elawamad karskuse töö tegijad, niisamuti ka alamad ja ülemad *koolitõpetajad* ja *wabameelsete erakondade agaramad liikmed*. Tuleb Inglismaal mõni uus seaduseplaan joomise wähendamise tarwis parlamendi ette, siis leiab see sääl wabameelsete erakonna poolt ikka kõige elawamat toetust. Waimulikud mehed ei waatanud karskuse asjas mitte selle pääle, mis usu seltsist nemad keegi oliwad; olgu nemad Presbiteri, Katoliku, Kwekõri ehk riigi (Anglikani) usu õpetajad, karskuse seltsidele oli ja on nüüdgi nendest kõikidest rohkeste toetajaid. Ka kõige kõrgemate waimuliku ametite pidajad, piiskopid, ja ülempiiskopid, astusiwad karskuse seltside liikmeteks, enamiste nende eestseisuste liikmeteks, tegiwad tööd karskuse edendamiseks wõideldes. — Kõik karskuse seltsid asusiwad sääl nõnda, et ikka tõusis esiti üks suur *pääselts* ja see asutas siis oma ringkonda *abiseltsisid*. Pääseltsisid on Inglismaal praegu, nagu õpetaja Hirsch ütleb, umbes *üks sada*, aga abiseltsisid üle kõige kokku *tuhandeid*. Juba 1876 aastal oli Dr. Baer'i järele sääl ühel pääseltsil (British Temperance League) 117 abiseltsi ja tema ajaleht karskuse töös ülmus 316,000 eksemplaris; West Temperance League pääseltsil oli selsamal ajal 478 abiseltsi ja North of England Temperance League pääseltsil 125 abiseltsi. Need pääseltsid asusiwad kõik Londonis ja pääle nende oli sääl ka teisi pääseltsisid. Kõik karskuse asutused, pää- kui ka abiseltsid, on üle kõige Inglismaa korralikult wäljalaotatud; nende liikmete arw oli 1882 aastal 4,500,000 hinge ja nende kõikide sissetulek (1882) kokku um-

bes 70,000 nael-sterlingi, meie raha järele umbes 700,000 rbl., ning see kõik anti karskuse edendamiseks ja joomise-katku wähendamiseks jälle wälja. Pääle muu karskuse töö saadawad säälsed seltsid ka karskuse-missionärisid maa ja mere pääle wälja, kes õpetlikka kõnesid peawad joomise kahjust ja karskuse õnnistusest, elust näitusi ja teadusest tõendusi andes, kes joodikuid püüawad päästa ja karskuse kogudusse wäehulka kaswatada. Küll tehakse sääl karskuse tööd ka raamatute ja ajalehtede waral wäga suurel mõõdul, aga et elaw sõna armastawast suust iseäranis wägew on ja palju wõib, siis pole sääl ka see abinõuu tarwitamata jäetud. Mõni säälne selts on enesele ka iseäranis seda ülesandeks wõtnud, et joomise wastu wõitlemiseks paremaid seadusi elule tuua katsuda. Tähtsam niisugusest on United Kingdom Alliance. Selle seltsi tegewuse mõjul läksiwad kord 8850 palwekirja 1,357,669 allkirjaga rahwa seast parlamendi ette, et üks uus seadus parlamendi poolt saaks kinnitatud, mis kogukondadele wabaduse ja woli annaks, oma rajades joowastawate jookide müümist täieste ära keelda. Parlamendis aga ei jõudnud see seadus enesele hääleenamust wõita, ehk ta küll nii mitu ja mitu korda seda katsus: kui aasta mööda sai, tuli sir Wilfrid Lawson jälle temaga alamkoja ette, igakord uue kõnega, kord walusal tõel, kord terawal naljal, kord kibedal haledal meelel saadikute kogule arutades, kui wäga tarwilik ja kasulik see olla, kui parlament sellele uuele asjale. mida tema nii kaua siia kannud, kord elu sisse annaks. Aga see ei sündinud. Parlamendis oli ka palju neid, kelledele jookide tarwitamine suurt kasu tõi ja niisugused mehed, olgu nad parlamendis ehk wäljas, katsusiwad kõige jõuuga ka teiste parlamendi liigete pääle mõjuda, ja Wilfrid Lawson ei saanud ega saanud oma ettepanekule hääleenamust. Sellest hoolimata on Inglismaa karskuse seltsid uute seaduste elule toomises joomise wastu siisgi kauniste mõjunud, nagu alamal saame kuulma. — „1856 aastast saadik on", nii kirjutab Dr. Rindfleisch, „kõik Inglismaa karskuse seltsid oma tegewuses endid ühendanud ja saadawad nad karskuse-missionärisid iga jao rahwa sekka ja igasugu majadesse üle maa

wälja, saadawad neid waimulikkude meeste, arstide, kooli-õpetajate ja -õpetajannade, üliõpilaste ja professorite, kohtu- ja walitsuseametnikkude, meremeeste, soldatite jne. juurde, et igalt poolt karskuse tööle enam tugesid ja sõpru koguda. Oma koosolekuid peab karskuse ülem ühisus suures Londoni St. Pauluse kirikus, kuulsas Westminster-Abtei kirikus ja mujal suurtes ruumides, milleks tuhandeb ja tuhandeb kokku tulewad. Abiseltsisid on neil ka Malta saarel, Gibraltaris, Hiinas, Indias ja Inglise-Amerikas. Indias on neil sõjawäe seas 108 seltsi, milledes 8859 meest ja 995 naesterahwast ja last liikmeteks on. Kroonu sõjalaewade pääl on 202 abiseltsi ja igal seltsil ka oma direktor; nii ulatab karskuse ühendus üle kõige Inglise laewawäe." Muidugi ei ole kõik sõjalaewad weel karskuse seltside liigeteks wõi kaaslasteks heitnud. A. Lammers ütleb 1876 aastast: „Umbes kolmanda osa Inglise sõjalaewade pääl on säält maa karskuse seltsidest abiseltsisid; neiu (Miss) Weston on nendest kõige elawam töötegija, kes karskuse püüet laewade pääl edasi saadawad; ja tõmme tuhat meest on Inglise maa-wäes, kodumaal, karskuse seltside liikmed, suuremalt osalt neiu (Miss) Robinsoni tegewuse mõjul selleks wõidetud."

Kirikõpetaja Dr. Martius kirjutab, et Inglismaal ka kõige wähematgi linnakest leida ei olla, kus „karskuse-wõõrastemaja" puuduks. Sildiks on neil kõigil „Temperanz-hotel", see on, karskuse-, kasinuse-hotel, ja on nendes mitmesuguseid jahutawaid jookisid ja ka söökisid saada, aga mitte misgisugust joowastawat jooki. „Londonis wõib iga paari sammu pääl mõne mehe, proua ehk ka teenija tüdrukuga wastastiku juhtuda, kes karskuse märki nööbiaugus rinna pääl kannawad, nähtawaks tunnistuseks, et nad temperanzler'id (karskuse ehk kasinuse seltside liikmed — karsklased, kasinlased) on. Täielise karskuse 50 aastasešt juubeli pidust, mis 5. Septembril 1882 suures toredas „Kristall-palastis" Sydenhamis peeti, wõtsiwad pääle 60,000 inimest osa, kes üle kõige riigi siia kokku tulnud. Peeti waimustatud, palawaid pidukõnesid, 5000 lauljat igalt poolt Inglismaalt laulsiwad ühes kooris pidulaulusid ja osawamad kõnemehed oma ja wäljamaadelt

rääkisiwad nii suurele karskuse armastajete kogule süütawaid waimustuse sõnu."

Kuuleme Inglismaa karskuse töö kohta Dr. Baeri pikemast arutusest mõned sõnad: „Wiimaste aastate aruanded näitawad, et säälsed karskuse seltsid oma tööd sellesama waimustusega teewad ja sellesama tüdimata meelega joomise wastu wõitlewad, nagu aastakümnete eest. Et ka tohtrit sääl karskuse asjale ikka elawad on, näitab muu seas ka üks awalik seletus, mis 269 kõige tähtsamat Inglismaa tohtrit oma allkirjadega rahwa sekka saatsiwad. Selle tohtrite manifesti wõttis Inglismaa arstilik ajakirjandus waimustusega wastu. Wanas armastuses läheb karskuse töö ka maa- ja merewäe seas edasi. Täieline karskuse töö mõju on sõjawäe seas nii kaunis rohke, et enam jagu wäeülemaid karskuse seltside sõbrad on, ja aruldane pole sugugi, et mõnda kindrali ehk kommandanti nähakse karskuse seltsi koosolemist juhatama. Ka wangikodadesse on karskuse seltsid oma töö harud ulatanud, ehk see esiti küll raske oli; aga kõnedest, mis sääl peeti, tuli wangidele kui ka wangikodade ametnikkudele nähtawalt suurt kasu. Suur järeldus on karskuse seltside tööl ka säälsetes koolides olnud, ülikoolidest kuni kõige alama koolini. Kooliõpetajate ja -õpetajannade aitamine selle töö juures on wäga kasulikult mõjunud."

Nagu näeme, on karskuse töö Inglismaal seltside läbi õige suur ja ta on sääl joomist kauniste wähendanud. 1876 tuli sääl joowastawate jookide päält aksist maksusid riigi kassasse sisse 33,040,000 nael-sterl., see on 20 shillingit (ehk 1 nael-sterl.) iga hinge päält riigis; aga 1881 aastal 28,840,000 nael-sterl. ehk iga riigialama hinge päält 16½ shillingit. 1877 wõeti sääl üle riigi 200,184 joodikut purjus pää pärast wangi, aga 1881 oli niisuguste purjus pääde arw 174,481 pääle alanenud. 1876 aastal anti üle kõige riigi joowastawate jookide eest 147,000,000 nael-sterl. wälja, aga 1881 aastal 127,000,000 nael-sterl. Need numbrid näitawad sääl joomise wähenemiseşt sellesama lühikese aja sees kaunist pilti, ja see kõik sündis karskuse seltside hoolsa ja agara tegewuse läbi, seşt walitsus on sääl joomise wähendamises ja karskuse

seltsibe toetamises enamiste ikka külm ja tuim olnud. Kui karskuse seltsibe tegewust poleks olnud, siis ei oleks joomine sääl tähendatud ajal ka mõttesgi wähenenud, waid palju enam kaswanud, nagu ta igas paigas Europas kaswab, kus temale tõket ette ei tehta, waid jookisid rahwale ette pakutakse. Ka kuritööd ja joomisehulluses jäiwad tähendatud aja wältusel sääl wähemaks. Siisgi ütles tähtjas riigimees Gladstone, kes ka karskuse seltsibe sõber on, 1882 aastal: „Halbdus ja õnnetus, mis joomise läbi meie rahwa pääle langeb, on praegugi weel suurem, kui halbdused ja õnnetused sõja, katku ja näljahäda läbi ühes koos.“

Et Inglismaa tuhandeb karskuse seltsid oma kõigiti kiiduwäärt elawa tööga sääl mitte weel enam pole joomist wähendada jõudnud, tuleb nimelt selleşt, et seadus neile mõjuwamal wiisil appi ei läinud. Aeg ajalt jõudsiwad küll mõned kergema mõjuga seadused parlamendis enestele hääle-paljust wõita ja seega maksmisele tõusta, aga joogimajade arwu wähendamise seadusi ei wõtnud parlament ial wastu, kuna sarnasid seaduseplaanisid küll sagedaste ja mitmelt poolt temale ette pandi. Ja just joogimajade hulga wähendamine oleks kõige kasulikumalt mõjunud, nagu seda mõnedes teistes riikides nähtud. Mõnikord pandi ka, kui mõni wabameelne mees ja karskuse sõber pääministriks oli, walitsuse poolt joogimajade hulga wähemaks tegemiseks seadusepläan parlamendile ette, ei saanud aga ka kinnitatud, see on, hääleenamus oli wastu — mispäraşt, sai juba tähendatud. Mõned kergemad joomise takistamise seadused wõttis parlament ometi wastu ja saiwad need nõnda maksma. Tähtsamad nendest on 1872 aastast; näituseks:

„Art. 12. Kes kuskil awalikus paigas ehk joogimajas purjus leitakse olema, langeb rahatrahwi alla kuni 10 shillingini (5 rbl.), järgmisel korral 12. kuu jooksul kuni 20 shillingini ja kolmandal korral 12. kuu wältusel 40 shillingini. — Kes purjus pääga kuskil awalikus kohas ennast nõnda üles peab, et tema korda rikub ehk pahandust sünnitab; kes purjus leitakse olema sel ajal, kui tema awaliku tee pääl juhatab ehk järele waatab hobust, wankert ehk teisi majaloomi,

ehk kui tema aurumasina juures töös on, ehk laetud sõjariistu kannab, wõib wangi wõetud ja trahwitud saada kuni 40 shillingi rahatrahwiga ehk ühe kuu wangistamisega ilma sunduse töötа.

„Art. 13. Kes oma joogimajas purjusolemist, wäe-wõimu teguſid, tüli ja kiſa sallib, ehk joowastawaid jookiſid müüb purjus inimestele wõi alaealistele, langeb rahatrahwi alla kuni 10 nael-ſterl. (100 rbl.), teisel korral kuni 20 nael-ſterl.“

Sarnaſed seaduſed mõjuwad ka juba, mõjuks siis kaunis hästi, kui see wõimalik oleks, et igaüks, kes nende wastu teeb, seadusliku wõimu eest ka warjamata jääks. Aga olgu küll, et wististe suurem hulk nende seaduste wastu tegemiſt seaduſe silma eest kõrwale jääwad, siisgi on sarnaste seaduste läbi purju joomine riigi poolt karistuse wääriliseks halwaks teoks tunnistatud ja sellega on igale ühele, kes joowastawaid jookiſid suu äärde paneb, meelde tuletatud, mis meeletu paha tegu on mõistuse pääst ära röövimine. See on ka juba kaunis aſi niiſuguſel aruſaamiſe ſegaduſe ajal, nagu see meie päewil maailmas walitseb, kus mõnesgi asjas mitte ei mõisteta tunda, mis auus ehk alatu on. — Üks teine wäga kiduwäärt seadus on Inglise riigis see, mis laupäewa õhtust päale kuni esmaspäewa hommikuni kõik joogimajade ukſed lukus peab. Sarnane kallis seadus on Shotimaal juba enam kui 30 aastat maksnud, Iirimaal 1878 aastast saadik ja 1882 aastast saadik päris Inglismaal.

Wäga rõõmustawal wiisil on Inglismaal nõnda nimetatud kohwimajad karskust kaswatada ja kahjulistele jookidele tõket teha aitanud. Pääle kohwi on nendes majades saada teed, piima, kakao, söehapulist weesid, puuwilja sahwtiga jookiſid ja mitmet sugu külmi söökiſid ja neid kõiki hästi odawa hinna eest. Ruumid on kõige puhtamad, joogid ja sõögid kõige korralikumalt walmistatud ja ka paremad ajalehed ja paremad raamatud ei puudu. Esimese sarnaſe kohwimaja aſutas lord Kinnaird Dundees 1853, mitte raha teenimise, waid häätegewa mõtte juhil, mispärast siis ka kõik aſt sääl odaw pidi olema. Warsſi tuliwad teised rahwakaſu sõbrad temale toeks, paniwad suurema summa põhjuskapita-

liks kokku ja asutasiwad mitmed kohwimajad. Osawõtmine nendest majadest oli nende puhtuse, häälkorra ja obawuse pärast rahwa poolt wäga rohke. Seda silmates astusiwad sääl ja tääl aktsia seltsid kokku, asutasiwad päris teenimise mõttes ka sarnasid kohwimajasid kõikide nende jookide ja sõõkidega, nagu teised ees teinud, ja ka ilma misgisuguse joowastawa joogita. Osawõtmine nende majadest oli niisama rohke, sest ka siin oli kõik obaw ja walitses kord ja puhtus. Rohke osawõtmise mõjul wõisiwad nad ka teenida, nagu nad lootnud. Nüüd ei olnud esimest seltsi kohwimajade rohkendamisest, rahwakasulise sihiga, enam hädagi, sest ka teised kohwimajad täitsiwad seda ülesannet hästi ja nende hulk kaswas kiireste. Ei läinud palju aastaid, kui neid juba igale poole üle Inglismaa oli asutatud, pisut hiljem ka juba Põhja-Amerikasse, Australiasse, Rootsimaale ja weel mõne aasta pärast ka Hollandisse ja Shweitsimaale, wiimaks ka Saksamaale. Liwerpoli linna asutas üks aktsia selts 1874 esimese kohwimaja 20,000 nael-sterl. põhjuskapitaliga; see läks nii hästi, et seesama selts kümne aasta jooksul s. o. kuni 1884 juba 58 kohwimaja oli asutanud. 1882 aastal oli kõikide Liwerpoli kohwimajade üleüldine sissewõte (mitte puhas kasu) 82,000 nael-sterl. ja 1884 a. umbes 100,000 nael-sterl. Inglise riigi maksuwalitsuse aruandes seisis, et 1882 aastal 30—40 uut aktsia seltsi kohwimajade asutamiseks olla kokku astunud ja et Londonis üksi juba üle saja kohwimaja olla. „Wähe aastate sees", ütleb Dr. Baer, „oli Inglismaal kohwimajade arw juba üle 3000, ja seltsides arw, kes neid asutas, 158 pääle tõusnud. Igal pool näitab kohwimaja ennast kõrtsi ja trahteri wastu kui wõidurikas kasulik asutus. Siin korralises, puhtas ruumis leiab waene mees, tööline, weikese raha eest kosutawat jooki ja kinnitawat toitu; siin antakse temale ainult niisugusid jookisid ja sõõkisid, mis tema terwist ja töõjõudu toetawad. Nendes ruumides leiab sissetuleja ka wäljawalitud ajakirju ja raamatuid õpetliku ja lõbulise sisuga; siin wõib tema ennast lahutada üksi olles ehk ka oma perekonna ja sõpradega." — Kohwimajasid asutawatel seltsidel on oma eneste pagari toad, kus nad leiba, kookisid jne. teewad;

ka söehapulised weed ja teised jahutawad joogid wabritsewad nad ise. Ka saadetakse jookisid ja söökisid käruwankritega linna mööda ümber, iseäranis nendesse paikadesse, kus töörahwast rohkeste. Kõik teenijad maksetakse auusaste, mõned saawad ka kohwimaja puhtast kasust osa, aga keegi neist ei tohi seeskäijatelt misgisugust kingitust ega jootraha wastu wõtta; see on ametist lahti laskmise trahwiga waljuste keelatud. Lahti tehakse kohwimajad enamiste homiku kell 5 ja pannakse kinni õhtu kell 8, 10, 11, 12. Mitte ainult töömehed ja alam rahwas, waid ka peenes riides meeste- ja naesterahwad käiwad nendes majades. Kellegile aga ei tooda laua pääle ette, mis ta soowib, waid igaüks wõtab leti päält ise ja wiib oma laua juurde. Puhast kasu teeniwad need majad läbikaudu 10%, mõned ka kuni 25%, teised jälle selle wastu rohkeste alla 10%, mõned ka 3—5%. Kõik, kes säält maa lugu tunnewad, tõendawad, et need kohwimajad rahwa elukombete parandamiseks ja joomise haiguse nõrgendamiseks rohkeste on mõjunud. Inimene, kes mitte weel elajast hullemaks pole saanud, hakkab siis iseeneseest pahemast paigast eemale jääma, kui tal paremat paika saada on.*)

Inglismaa karskuse asja edendamises, sellesama esimestel aastatel, on iseäranis nimetamise wäärt üks Katoliku usu waimulik ametnik Irimaalt, Kapuzineri munk ja preester Theobald Mathew, sündinud 1790, surnud 1856. Elawa, tulise kõnega ja tõsise waimustamisega maad mööda ümber rännates pühitses see waga preester oma terwe elu joomise wastu wõitlemise pääle, ja tema töö ja mõju saatis imet korda. Tõsine armastuse tuli tema südamest, süütaw armastuse sõna tema suust saatis korda, et ka kaugematešt linnadest ja kohtadest inimesed hulga wiisil tema juurde tuliwad, et tema ees karskuse tõotust tõotada ja tema käest karskuse märgitähte wastu wõtta, mida tähte palju ka imeasjaks hakkasiwad pidama. „Paapst Gregor XVI. isegi pidas waese

*) Laiemat teatust nende kohwimajade sisseseadlusest annawad: „Volks-Kaffeehäuser“ von Mathilde Lammers, ja „Branntwein- u. Kaffeeschenken“ von A. Lammers.

preestri Mathewi karskuse tööst ja jutlustest nii suurt lugu, et tema Mathewi karskuse seltsi märgitähe wastu wõttis ja kandis. Mathew rändas igal pool Jirimaal ja Inglismaal, ka Amerikas, pidas kõnesid igas paigas, kust inimesi leidis ja wõttis sadatuhandatelt nende töotusest täieliku karskuse pääle wastu. 1840 oli tema karskuse selts 2 miljoni hinge suur ja 1844 Jirimaal üksi $5\frac{1}{2}$ miljoni hinge, nende seas ligi üks miljon lapsi. Tänulik rahwas ehitas temale 1864 aastal Cork'i linnas ausamba. Norwichi piiskopp aga tunnistas temast, ta olla „Inglismaa rahu ja õnne hääks enam teinud, kui keegi muu teine wiimasel aastasajal." Üks teine Katoliku usu preester, Seling Saksamaalt, käis 1843 Mathewi tegewust tähele panemas, kes sel ajal Londonis oma missioni tööd tegi. Seling kirjutab: „Mathew pidas tingimata igal päewal koosolekuid, kord ühes ja teises kohas linna äärte pool, wahel selle südames, aga ikka ühe suure platsi pääl, kuhu kõnepõrand oli üles ehitatud. Koosolek wältas igakord homiku kell 10-neist ehk 11-neist kuni õhtuni ja kokku tulnud rahwahulk oli enamiste 30,000 kuni 50,000 ümber suur, mõnikord ka 100,000 ümber. Muidugi ei wõinud Mathew terwe päew otsa ikka ise rääkida; ta rääkis ainult wahel, iga tüki aja järele, ikka weerand tund ehk kauem korraga. Muul ajal rääkisiwad tema asemel teised, Katoliku ja Anglikani usu waimulikud mehed, lordid, kaupmehed, käsitöölised, liht-töölised, ka soldatid, mõnikord ka üks Juut. Kõnede sisu oli enamiste joomise kahjust ja nendest õnnetuse lugudest, mis joomise läbi sündinud. Minu sääl olemise ajal peeti päewas 20—25 kõnet. Kõnede ajal tungisiwad need, kes soowisiwad karskuse liikmeteks heita, aegamööda kõnepõranda juurde, kus tükk platsi tühjaks oli hoitud. Oli neid mõni sada juba sinna kogunud, siis ütles Mathew joomise äratõotamise sõnad ette, mida nemad põlwili maas järele lugesiwad. Selle pääle soowis tema kõigile Jumala õnnistust ja andis igale ühele kätt. Sagedaste tuliwad ka tähtsamad ja suurtsugu inimesed ja heitsiwad tema karskuse seltsi osalisteks, nõnda nimelt waimulikud mehed kõigist selle riigi usukudest, aabeli soost naesterahwad ja lordid, näituseks lord Stanhope ja Norfolgi härt-

sog. Need saadeti üles könepõrandale, kus nemad kõige rahwahulga ette põlwili heites karskuse tõotuse ära andsiwad."

Et Inglismaal, hoolimata nii rohkest seltside tegewusest, siisgi weel joomise haigust rohkeste on, selle põhjusest kuulsime juba. Kui küll karskuse seltsid sadatuhandeid hukatuse eest on osalt hoidnud, osalt selle eest päästnud, ja kui küll miljonid karskuse seltside liikmed on ja joowastawaid jookisid ial suu sisse ei wõta, siisgi on teised miljonid sääl weel selle kurja kombe paeltes, paiguti ka naesterahwasgi. Londonis üksi tuli 1880 aastal 16,525 korda seda ette, et purju joonud naesterahwast seadusliku wõimu ette wiidi, wangi wõeti, sest nii palju küll nõuab säälne seadus purjus oleja kohta, nagu juba kuulsime. Koguni halwas kuulsuses seisab joomise ja roojase elu poolest selle ilmalinna nõnda nimetatud Östende jagu, kus enamiste hulgused ja waesed inimesed elawad. Halb ja hale on kuulda, mis sellest kohast kirjutatakse. „Kõige halwema eeskuju all ja kõige suuremas wiletsuses üles kaswanud meesteja ka naesterahwas ei tea siin oma waimu pimeduses ja joomise hullutses midagi, mis auu ehk häbi. Ja niisuguseid wõib siin ka uulitsate pääl ikka näha." Kui suur sääl joomine teiste maade wastu üleüldse on, seda näitab joomise tabel selle raamatu esimeses jaos lehekülg 22.

Palju suuremal mõõdul kui Inglismaal ehk kusgil mujal Europas on Rootsi- ja Norramaal karskuse seltsid ja seadused joomist häwitanud. Nende kahe maa ees peaks kõik Europa häbi tundma ja nendest õpetust wõtma; nendest kahest maast wõib kõik ilm näha, kui wäga palju asjakohaliste seltside tegewus ja seaduste andmine käsikäes joomise haiguse häwitamiseks ja seega rahwa elukombete parandamiseks korda saata wõiwad. Rootsimaa oli mõne kümne aasta eest kui nõnda nimetatud „joodikute maa" kuulus; kuskil mujal maal ei joodud nii palju kui sääl; aga nüüd on Rootsi ja Norra rahwas kainem, kui keegi teine rahwas Europas, ühtlasi ka elukombete poolest korralikuks saanud. Seda on säälsed seadused, karskuse seltsid ja joogimajade aktsiaseltsid teinud.

See oli aastal 1837, kui Rootsis tugew ja hoolas „Rootsi

karskuse selts" (Svenska Nykterhets Sällskapet) elule astus. Seltsi eesotsas seisiwad pääle palju teiste tähtsate meeste ilmakuulus heemika professor Berzelius*) ja selleaegne Rootsi sõjaminister krahw Sparre. Nõnda astusiwad kõige wägewam teadusemees ja kõige wägewam sõjamees riigis teiste ees otsas hirmsale waenlasele wastu. Kümne aasta jooksul oli sellele pääseltsile üle Rootsi riigi juba 500 abiseltsi juurde asunud ja nende kõikide liikmete arw oli umbes 500,000, seega kuues osa kõigist riigi elanikkudest. Nii usinaste oli pääselts tööd teinud, nii wahwaste waenlaste wastu wõidelnud. Aga siisgi ei jõudnud seltsid üksi oma jõuul eesmärgile, seadust oli abiks waja; sest sel ajal oli Rootsimaal alkohol-kihwtil nii suur woli, et iga majaomanik ja kohapidaja, olgu maal ehk linnas, wiina põletada tohtis, seadus lubas seda nõnda nimetatud „kodu tarwituseks" kõigile. Selleşt tuli, et sääl maal 1830 aastal 17,300 suuremat ja wähemat wiinapõletamise kohta oli. Nii wõis peaaegu igas majas wiina osta saada. Seda nuhtlust ei jõudnud seltsid ära kaotada; seepärast hakkasiwad nad kangeste selle pääle tungima, et uusi seadusi elule wõiks tõusta, mis wiinategemise kohtade ja joogimajade hulka wähendaksiwad. Sellele eesmärgile jõudmiseks katsuti esiti rahwa seas karskuse mõtet elustada, et siis tema saadikud riigipäewal lahkemad oleksiwad karskuse kaswatamise seadustele hääli andma, neid kinnitama. Uued seaduseplaanid jõudsiwad riigipäewa ette; sääl oli neil sõpru, aga oli ka waenlasi; wiimseb nimelt nende hulgast, kes wiinapõletamisest ja müümisest suurt rahakasu saiwad, ehk niisuguste sõbrad. Raske, kibeda ja kaua wältawa wõitlemise järele langes 1854 aastal õnnelik wõit wiimaks karskuse sõprade poole. Mõjuwad hääd seadused saiwad sel aastal joomise wastu kinnitatud. Need seadused keelasiwad nõnda nimetatud koduse wiinapõletamise koguni ära; suuremad wiinawabrikud,

*) Berzelius oli medic. chirurg. institutis arsti- ja robuteaduse professor; temast põhjandatud teaduste ja leiduste pääl seisab suurem jagu meie aja heemia teadust. Ta sündis 1779, suri 1848.

mis uue seaduse järele weel alles jäiwad, langesiwad aga kange riikliku ülewaatuse ja kõrge aksisimaksu alla. Nad tohtsiwad ka ainult lühikese aja igal aastal wiina põletada ja mitte enam kui seaduses ette määratud. Weel sündisiwad selsamal aastal teised seadused, mis wiinamüümise piirisid kitsamaks tegiwad ja joomakohtasid rohkeste wähendasiwad. Inimestele, kelledest juba näha, et nad wiina saanud, niisamuti ka kõigile, kes alla 18 aastat wanad, oli selleşt aastast pääle wiina müümine kõwa trahwiga keelatud, ühtlasi ka purju joomine. Kogukondadele andis seadus luba, joogimajade arwu omas piiris weel wähemaks teha kui see seaduse poolt määratud, ja kui tahtsiwad, wõisiwad nad wiinamüümise oma piirides koguni täieste ära keelda. Need ja teised kallid seadused oliwad kõik karskuse seltside kauaaegse eestöö järelwili. Kui põrguperemees ial peaks nutnud olema, siis nuttis tema iseäranis walusaste ka sel korral, kui Rootsi riigipäew niisugustele seadustele hääleenamuse andis. Nüüd sai Rootsimaa korraga kauniste teise näo, sest tuhanded kihwtiste kahjuliste jookide tegemise ja müümise kohad oliwad korraga kadunud. Joomisega läbi ja läbi ära harjunud rahwale oli see nii imelik, nagu oleks ilma ots tulemas olnud, wiina oli korraga koguni wähe saada ja seegi nii wäga kallis senise hinna järele; teda ei lubatud enam teha, ei lubatud ka kalligi hinna eest küllalt juua, pandi sooja pää eest trahwi maksma ja wangis istuma. Mis pidi weel „hull" olema, kui mitte niisugune lugu? — Ja rahwas ei kannatanudgi niisugust lugu wälja, hakkas lõuna pool riigis uuele seadusele wastu ja tikkus karskuse seltsidele kallale. Sõjawägi saadeti wiinajännulise rahwa waigistuseks wälja. Pääle selle läks karskuse pääseltsi soowituse! Rootsi karskuse-apostel praost Dr. Wieselgren oma waimse sõjariistaga äritatud rahwa sekka, pidas nende hulgas siin ja sääl kõnesid, seletades ja näidates, kuda joomine ja wiin neile seni ajani palju kahju teinud ja kuda uued seadused ning joomisest lahkumine neile palju kasu saada tooma. Muidugi waikisiwad liikumise laened. Wäga suures hulgas laotas karskuse selts ka raamatuid üle maa wälja, milledes rahwale joomise hirmust kahju ja selleşt ta-

ganemise kasu hästi selgel wiisil ette maaliti ja mida selts juba oma sündimiseşt saadik teinud. Niisuguste lahingute ees pidi kuri waenlane nõrkema. Kohe järgmisel aastal päraşt uute seaduste ilmumist, aastal 1855, ei olnud kõigel Rootsimaal, linnad arwamata, enam joogimajaşid järel jäänud kui 689, — ja linnades 1912, kuna linnade elanikkude arw kõigeşt riigişt ainult 12% oli, maa elanikkude arw aga 88%. Selleşt näeme, et linnades weel joogimajaşid küll oli, maal aga õige wähe. Ka saiwad maal üle kõige riigi 1856 a. ainult 1339 inimeşt purju joomise päraşt trahwitud, aga linnades 10,507. Mida enam nüüd maa kogukonnad eneştes joogimajaşid wähendaşiwad ehk oma rajadeşt koguni ära häwitaşiwad, seda enam joobi linnades, seşt sääl ei olnud joogimajadeşt puudu. Palju linnawalitsuşi tahtşiwad küll ka oma rajades joogimajade arwu hästi kaşinaks teha, aga ei wõinud, seşt linnades oli palju niisuguşid inimeşi, kellebele juba waremalt pikema aja pääle, mõnel ka eluaja pääle joogimaja pidamise õigus antud. Nõnda ei wähenenud linnades joomine mitte weel palju, seşt şiia tungişiwad nüüd ka maa-joodikud kokku ja korratu elu ja waeste ja kalbakate hulk oli wiśa kahanema, mõnes linnas iseäranis wiśa. Nii oli Gotenburi linnas 1861 aastal 136 mitmesuguşt joogimaja, suurem hulk nendeşt omaniku eluaegse ehk mitmeaastaşe pidamise õigusega, ja joomişt ja waesuşt oli palju. Asutati üks komisjon, kes waesuse pääpõhjuşt pidi uurima. Komisjon leidis selle põhjuse joogimajade paljuses olema ja walmistas ka ühe seadluse plaani, kudas joogimajade arwu, millede wastu seadus parata ei wõinud, şiisgi wähendada wõiks. See plaan leidis täitmişt ja tõuşis seadluseks, milleşt Gotenburi linnale ja päraşt ka teistele Rootsi linnadele suur õnnistus tõuşis.

Gotenburi seadlus, nõnda nimetatakse teda, oli ja on järgmine: 20 jõuukat meeşt kõige tähtşamateşt, auusamateşt linna elanikkudeşt ühendaşiwad endid aktşiaseltşiks ja rentişiwad paari aasta jooksul kõik linna joogimajad eneste kätte, ei jätnud aga nendeşt enam jooksma kui eşiti, 1865 aastal, 72 ja nendegi arwu ikka weel wähendades, kuni 1879 ainult 45 joogimaja terwe linna pääl weel käimas oli. Kõik

teised joogimajad olnud nad lasknud ära lõppeda, waatamata selleſt, et linna elanikkude arw, mis 1864 aastal 35,000 hinge suur olnud, 1879 aastani peaaegu pool suuremaks oli kaswanud. Weel tähtsam oli see, et selle aktsiaseltsi liikmed enestele kohuseks tegiwad, oma joogimajade puhtast kasust enestele mitte enam wõtta kui 5%; kõik muu kasu pidi linna, maakonna ja põllutöö seltsi kassadesse minema ja täieste nende kassade ja asutuste omanduseks jääma. Kõigisse joogimajadesse pani aktsiaselts oma wiina, wõttis kõigiti ustawad, auusa kombetega inimesed sinna müüjateks ja maksis neile palga. Nii ei olnud nendel nendes joogimajades kauplejatel selleſt ühtegi kasu ega kahju, kas wiina wähe ehk palju osteti. Ka majade üüri maksis selts, muretses ka küti ja walgustamise, korralise ja näusa sisseseadmise eest. Suwel ei tohi õhtu kell 8-ſast pääle ja talwel kell 7-mest pääle kellegile enam wiina müüa ja pühapäewil, olgu nädala- ehk muud pühad, mitte sugugi. Juba pühapäewa eesõhtast kell 6 pääle kuni pühapäewa järelhomikuni on wiina müümine keelatud. Turu ja laadapäewil saawad lähedal olewad joogimajad warem kinni pandud kui muil päewil, nii et maalt inimesed, kes kaupa müüsiwad, ei wõiks joogimajades enestele suuremat rahakulu teha. Alla 18 aasta noortele inimestele ja neile, kelleſt purjus olemiſt märgata, ei tohi ial midagi joowastawat jooki anda; wõla pääle ei kellegile ega midagi. Külmi jõõkisid ja ilma alkoholita (joowastamata) jookisid peab joogimajades ikka ka saada olema, aga need ei ole mitte seltsi poolt, waid need muretseb igaüks ise, keda selts oma majasse müüjaks wõtnud, kuid selts määrab ka nendele asjadele hinna, nagu oma eneſe kaubalegi. Söögid ja joogid peawad kõigiti laitmata olema ja ruumid puhtad ja näusad. Kahjude eest wastab selts kui neid peaks tulema. Joogimajade ülewaatajateks on kaks ametliſt inspektori. Kui müüja leitakse kudagi ekſinud olema, laseb selts tema kohe ametiſt lahti. Niisuguse plaani oli linnawalitsuse ülemal nimetatud komisjon walmistanud ja tähendatud 20 meeſt oliwad ka tema wastu wõtnud. Neil meestel ei olnud, nagu aſi ise näitab, wähe-

matgi mõtet oma kasu päraſt niiſuguſeks ſeltſiks kokku heita, waid neile oli ainult rahwa kasu — joomiſe häwitamine — põhjuſeks. 5%, mis nad puhtaſt kasuſt omale wõtſiwad, ſaab igaſt rahapangaſt ilma waewata, aga ſiin kandſiwad nemad waewa ja hoolt weel ſelle juurde. Ja puhaſt kasu üle 5% ei tulnud mitte wähe. Dr. Linſ's'i järele on ſeda aasta pääle läbistiku 600,000 krooni tulnud, ſee on umbes 220,000 rbl., kurſi järele umbes 300,000 rbl., ſee on üle kõige joogimaja ſeltſide, aga ſiis, kui neid ſeltſiſid weel wähe oli. Gotenburi joogimaja-ſeltſi kauplemiſeſt ükſi tuli 1879 aastal 190,000 krooni (ehk ligi pool nii palju rbl.) ſeda puhaſt kasu, mis ſelts eneſelt ära andis, ülemal tähendatud kassadeesse. Kuni 1868 aastani tarwitas ſelts ſelle puhta kasu igaſt aastaſt häätegewate asjade pääle iſe ära, aga 1868 aastaſt pääle tegi ta kindlaste nõnda, et $^1/_5$ ſelleſt puhtaſt kasuſt läheb linna kassasse, $^1/_5$ kohaliſe põllutöö-ſeltſi kassasse ja nende kummagite jaoſt $^1/_5$ maakonna kassasse. Mis ja kudas need kassad ſelle rahaga toimetawad, ehk mil ajal ſeda tarwitawad, oli ja on täieste nende oma aſi.

Aega mööda wõtſiwad nüüd ka teiſed Rootſi linnad ſelle Gotenburi ſeadluſe wastu. Igas linnas leiti niiſuguſid ohwrimeeleliſi mehi, kes joogimaja ſeltſideks kokku heitſiwad, linna joomakohad eneste kätte rentiſiwad, muiſt nendeſt lõppeda ja muiſt Gotenburi ſeadluſe järele kaubelda laſkſiwad, ainult 5% puhtaſt kasuſt eneſtele wõtſiwad ja kõik muu kasu linna-, kohaliſe põllutöö ſeltſi- ja maakonna kassasse andſiwad. Nõnda kadus korratumate joogimajade hulk ka linnades ja mis weel jäiwad, ei olnud enam mustad, korratumad joomakohad, waid kui kõigiti puhtad, korraliſed wõõraſtemajad ſõõkide ja jookidega, kus joomiſt ei ſallitud, kõigiti ſelles ſamas ſeadluſes kui Gotenburis. 1877 aastal oli kõigis Rootſi linnades, mis üle 5000 hinge ſuured, Gotenburi ſeadlus ſisſe ſeatud, ſeega ligi ſajas linnas, arwamata Norramaa. Nüüd kahanes joomine ka linnades ſuurel mõõdul, ſeſt joogimajade arw oli ka ſääl kasinaks ja kõigiti korraliſeks ſaanud. 1882 oli Gotenburis weel ainult 37 joogimaja, aga hingede arw pääle 70,000. Kõige üle Rootſi riigi tuli 1880

aastal läbistiku iga 13,450 hinge pääle üks joogimüümise koht, kuna 1870 aastal iga 8028 hinge pääle üks tuli. Selle raamatu esimeses jaos aga nägime, et näituseks Saksamaal paljudes kohtades mitte palju üle saja hinge ühe joogimaja pääle ei tule, mitmes kohas ka alla saba hinge. Nii tuli sääl 1883 aastal Hamburis iga 71 hinge pääle üks joomakoht, Gransees 89 hinge pääle üks ja Pförteni linnakeses koguni iga 55 hinge pääle üks joogimaja! — Tulu ja õnnistus, mis Rootsimaal ülemal arutatud karskuse tööst tuli, oli nüüd kõigile nähtaw. Joodikute arw ja nende trahwimised kahanesiwad suurel hulgal, niisamuti ka joomisehullused, peksmised, kõiksugu kuritööd, laiskus, waesus, hulgused, haigused, suremised ja enesetapmised joomise põhjusel, ühe sõnaga kõik halbdus; aga korralik elu kaswas, rahwa käekäik paranes ja pääle selle tuli joogimaja-seltsidest igal aastal mitu sadatuhat krooni raha linnade, maakondade ja põllutöö seltside kassadesse kokku. Seda tegiwad karskuse seltsid, sündsad seadused ja Gotenburi seadlus joogimaja seltsidega. 1830—35 aastal oli sääl riigis iga hinge pääle aastas 42 liitert wiina ära joodud, 1852—54 aastal oli see arw iga hinge kohta juba 21 liitri pääle langenud, 1870—76 10½ liitri pääle ja 1880 juba 7 liitri pääle (wiimastel aastatel weel madalamale). Õlut joodakse sääl koguni wähe, weel wähem kui meie riigis wiina. (Waata joomise tabelist esimeses jaos).

Uuemal ajal on Rootsi joogimaja-seltsid seda kahetsema hakkanud, et nad enestelt ära antawa puhta kasu tarwitamise kohta misgisugust woli ega õigust enestele pole jätnud. Seda oleks neile tarwis olnud. Näituseks tahtis Gotenburi selts töörahwa tarwis lugemisemajasid asutada, nagu tähtjas karskuse sõber praost Dr. Wieselgren soowitanud, aga tal ei olnud oma enese raha üle woli. Palus siis linna kassalt 1881 aasta puhta kasu summa, 10,000 krooni, tagasi, mille linnawalitsus ka tagasi andis, ning selle summaga asutas siis selts Gotenburisse *neli lugemisemaja* töörahwale, milledes rohkeste häid raamatuid ja ajalehti ilma hinnata lugeda on. Nende majade pidajateks wõttis selts naesterahwad, ja peawad need lugemisemajades ka kohwi, teed, sboko-

laadi, piima, kalja ja külmi jöökisid pidama, wõimaliku madalate hindade eest, ja saawad nad igaüks seltsi käest küti ja walgustamise tarwis 200 krooni juurdemaksu. Ühtegi joowastawat jooki aga ei tohi nendes majades olla. Homikust kell 6 kuni õhtu kell 10 peawad nad lahti olema ja wõib igaüks nendesse lugema minna, ehk muidu sisse astuda, ka ilma, et tal midagi pruugiks osta. Wiimastel aastatel on karskuse- ja joogimaja-seltsid ka teistes linnades sarnasid lugemisemajasid asutama hakkanud. Nad on umbes samasuguse kui Inglismaal „kohwimajad".

Weel mõnusamalt tehti karskuse tööd Norramaal. Rootsi pääselts, mis 1837 asus, ulatas oma arud osalt ka Norramaale ja hakkasiwad siis karskuse seltsid sääl weel usinamalt ja ka suurema mõjuga tööle kui Rootsis. Ja kui Rootsis joomise häwitawad hääd seadused 1854 aastal ilmusiwad, nagu kuulsime, siis oliwad Norras umbes niisamasuguse hääd seadused juba 1845 ilmunud. Sündis Rootsis Gotenburi seadlus joogimaja-seltsidega ilmale, siis wõttis Norramaa selle seadluse ka köikidesse oma linnadesse wastu weel ennemalt kui Rootsi linnad, ning 1871 kinnitas Norra riigipäew Gotenburi seadluse oma riigis päris kindlaks seaduseks, ainult selle muudatusega, et joogimajade-seltsid seda puhast kasu, mis neile enestele saadawa üle 5% tuleb, mitte eneste woli alt ära ei anna, waid ise selle eneste hääksarwamise järele ühe ehk teise häätegewa asja pääle ära tarwitawad, ära ohwerdawad ehk kingiwad. 1874 tuli Norras ka weel see seadus, et joogimajades, ainult nõnda nimetatud kõrtsides, ka kohwi, piima, teed ja külmi jöökisid peab saada olema ja et need pühapäewade ja teiste pühade eesõhtatel mitte kell 6, nagu senise seadusega, waid juba kell 5 peawad kinni pandud olema ja kuni esmaspäewa hommikuni kinni jääma. 5 wähemat Norra linna keelasiwad wiina ja köikide joowastawate jookide müümise eneste rajades täieste ära ja köikides teistes müüdi seda ainult Gotenburi seadluse järele, nagu ka köikides Rootsi linnades. Alles selle seadlusega läks korda seda teist seadust täita, et alaealised ja need, kes juba joonud, joogimajadest misgisugust joowastawat jooki ei saanud.

Seſt ei joogimaja-ſeltſidel ega ka nendes majades kauplejatel ei olnud ega ole ſelleſt wähematgi kaſu, et joowastawaid joo-kiſid rohkem läheks, ſelleſt ka mitte kahju, kui neid wähem lä-heb, ja kui lugu nõnda, miſpäraſt peaks müüjad ſiis küll weel joonutele ehk alaealiſtele ſeda andma, mis neile paha ja mis ſeadus neile anda ei luba. Päälegi on need müüjad otſitud auuſa kombega inimeſed ja nad kaotawad kohe koha, kui ſead-luste ja ſeaduſe wastu teewad.

Sadamalinnas Bergenis on ſeltſi-joogimajades nende üle ka korralik raamatupidamine ſiſſe ſeatud, kelledele purjus oleku ehk nooruſe päraſt nende küſimiſe pääle joowastawaid jookiſid mitte ei anta. Need raamatud näitawad, et ſääl linnas 1878 aastal 36,180 inimeſt joowastawate joo-kide küſimiſega on tagaſi lükatud, 1882 aastal aga ainult 16,526, milleſt näha, et inimeſed asjaga harjuwad ja need küſijad mõjuſalt kaſinamaks jääwad, kelledele ſeadus alkoho-liliſt jooki ei luba. Ka nende arw kahaneb ſääl, keda purjus pää päraſt wangi wõetakſe, et neid trahwi alla anda. 1878 wõeti ſääl 883 purjus pääd wangi, aga 1882 ai-nult 596.

Aastal 1880 ehitas Bergeni joogimajade ſelts oma linna ſadamaſſe ja mujale ſuurteſſe töökohtadeſſe neli ootemaja, milledes töörahwas töö ootamiſe ajal ruumi leiawad, ja neil mitte tarwis pole joogimajadeſſe minna, kus ikka ennemalt wõib himu tulla ja keel jälle kaſtetud ſaada. Kahes nendes majades on ka ſöögimaja, aga mitte jookiſid; teiſes kahes ei ole jõokiſid ega jookiſid, waid ainult raama-tuid ja ajalehti. Laewakaptenid, aitade ülemad jne. lähe-wad, kui töölиſi tarwis, nendeſſe ootemajadeſſe ja palkawad ſäält neid.

Joodikute parandamiſe aſutuſe direktor P. Flood, Heimdal'is Norramaal, kirjutab Gotenburi ſeadluſeſt järg-miſi: 1. Selle ſeadluſega on wõimalik, et joomiſe takiſta-wad ſeadluſed täidetud ſaawad, kuna ſee wanal wiiſil kõrtſi-meeſtega, kelledel joomiſeſt kaſu oli, kudagi wõimalik ei olnud. 2. Joogimajades walitſeb nüüd kõigiti kaunis kord ja puhtus. Ka uulitſate päält on ſelle ſeadluſe alguſeſt ſaadik korratu olek

ja kisa palju aruldasemaks jäänud, nagu ka kõik politseiwalitsused tunnistawad. 3. Et jookisid enam laenu päale ei anta, on ka suur kasu, sest laenu läbi peawad joogimajade pidajad palju joodikuid kui raudse käega eneste külles kinni. 4. Joogimajades ei tohi keegi kauem olla, kui see aeg, mis temal selle joomiseks ehk söömiseks kulus, mis ta küsis. Mehed, kes enne joogimajades wahtisiwad, jääwad nüüd igal õhtul kodu. 5. Suured summad, mis enne joogimajade pidajate tasku läksiwad, inimeste hullustamise ja halwastamise eest, tarwitatakse nüüd üleüldiste häätegewate asjade päale ja inimesed jääwad halwastamata. 6. See seadlus annab maad igasugusele paranemisele, mida peaks ette wõetama ehk leitama. Kõik — ka jookide müüjad — teewad siin tõõd joomise wastu wõitlemiseks. Joogimajades seisawad trükitud lehed ka seinade päal, milledes joomise kahjud selgelt ja lühidelt on üles pandud ja mis igale sissesminejale siin silma paistawad." — Niisuguse mehise karskuse töö läbi on Norramaa joomise haigusest ka peaaegu täieste juba wabaks saanud. 1875 aastal joodi sääl wiina iga hinge kohta $6^3/_4$ liitrit ära, aga 1881 aastal ainult weel 3 liitrit.

Nii ruttu saiwad Rootsi- ja Norramaa hirmus raskest joomise haigusest nii karskeks ja korralikeks rahwaks. Karskus ei ole sääl nüüd enam kui seadusega sunnitud asi, waid rahwast eneset armastatud ja kalliks peetud woorus, wälja arwatud ainult mõned aruldased. Et lugu nõnda, seda näitab üks uuem karskuse liikumine Rootsis. 1883 aastal astus päälinnas Stockholmis järsku suur selts kokku, nimega Tööliste ühisus (Arbetarnes-Ring), kelle liikmeb eneste kohuseks wõtnud, ka seltsides joogimajadesse mitte jalga minna, ega ka wähesel mõõdul ial wiina tilka puutuda. Ja see Tööliste ühisus, uus karskuse selts uue nimega, tõusis kohe nii suureks, et mõne kuuga suurem hulk töörahwast tähtsamates linnades tema liikmeteks oliwad heitnud. Stockholmis üksi tõusis tema liikmete arw esimesel alguse 25,000 päale; selsamal mõõdul läks lugu ka Gotenburis, Malmös, Upsalas, Norrköpingis ja mõnedes teistes linnades. See on tähtjas elaw tunnistus rahwa karskuse armastusest. — Stock-

holmi joogimajade-selts oli sääl linnas küll endiseşt 200 joogimajaşt suurema hulga ära häwitanud, ainult 75 nendeşt alles jätnud, need kõigiti ilusas puhtas korras hoidnud, nendes ka söökişid pidanud ja suured lehed iga joogimaja seina pääle üles riputanud, milledes karskuse kasu ja joomise kahju sõnade ja nummerdega tähtsal wiisil nähtawaks tehtud ja joomise eeşt hoiatatakse, aga ometi ei pidanud şelleşt rahwale enam mitte küll olema, muidu ei oleks nii wägew uus karskuse liikumine tõusta wõinud. Wististe peab şellel nii wägewal uuel liikumisel pääle karskuse ka üks teine põhjus olema, mis tema hoogu suurendas. See teine põhjus wõiks siin järgmine olla: 2. Septembril 1883 sündis Stockholmis suur rahaline panga-asutus töörahwa hääks, mille püüe see on, töörahwale odawamal wiisil kaupaşid muretseda, neile odawamaid korralişi korterişid ehitada, nende tarwis elukinnitamise- ja haiguse-kassaşid asutada, ja seda kõike üle kõige riigi, nii et töörahwa elu ja olu üle kõige riigi paremale korrale peaks muutuma. See suur „Töörahwa-panga-asutus“ seişab uue karskuse seltsi „Tööliste ühisusega“ rohkeste ühenduses ja ka ühe ülemjuhatuse all. Mõlemate asutuste sihtşõna on: „Karskus, kokkuhoidlik eluwiis, hoolas töötegemine, rahulik meel.“ Nagu näeme, on see kõik wäga kaunis. Wististe on küll „Töörahwa-panga-asutus“ „Tööliste ühisuse“ liikmete hulga rutuliſele kaswamisele mõjuwalt hoogu andnud. Iseäraliſem selles uues ettewõttes on, et kõige suurem Rootsimaa spiirituse wabrikute omanik, teaduserikas miljonär hra L. O. Smith, keda tema laialise kauplemise kaudu kõiges Europas ja ka teistes ilmajagudes tuntakse ning „Rootsi wiinakuningaks“ kutsutakse, — et just tema nende mõlemate asutuste esimene algaja ja nende ülem juhataja ja toetaja on oma suure rikkuse ja rohke teaduse waral. Mõned tahawad küll arwata, kui oleks targal „wiinakuningal“ Smith'il selle suure ohwriliku töö juures siisgi ka mõni sala omakasu plaan, aga teiseş töendawad ning ka asi näitab, et seda ei wõi olla, waid et tema tõeste ainult alama rahwa kasu pärast nii kallişt tööd tegema ja nii suurt ohwrit tooma on hakkanud. Nii kirjutab temaşt üks mees:

„Hra L. O. Smith on oma millionid wiinaga saanud, see on rahwahulkade purjutamise waral; ja ehk ta iseenesele küll kõige ilma ees seega tähtsa nime on teeninud, et tema wäga hästi mõistis wiina puhastada pahemateſt, kihwtilikumateſt oludeſt, siisgi peab tema tunnistama, et wähemalt waremal ajal tema käeſt tõsised kihwti-jõed on maailma pääle wälja jooksnud ja et need jõed töörahwaſt ihuterwise, waranduſe ja elukombe pooleſt madalamasse on rusunud. Sellepäraſt tunneb tema nüüd juba mitmeſt aastaſt saadik eneſes ajamiſt, töörahwa seisuſe tõstmiseks midagi mõjuwat teha. Ainult wiina puhastamine pahemateſt oludeſt ei wõinud lepitamiseks küllalt mõjuw olla. Tema laseb oma kulu abil rahwa seas karskuſe jutluſi pidada ja wiina üleüldse neile ära laita. Rahwa majapidamise teadlaſt, Dr. Leffler'i, laskis tema oma kuluga Europas reisida, et see kõige paremaid töörahwa-ühisuſi tundma õpiks ja et siis Rootsis neid weel paremal wiisil sisse seadida. Oma rahajõuu ohwerdamiſe kõrwal tarwitab tema nüüd ka oma suurt asjaajamiſe oſawuſt, oma teadusrikaſt töölõudu alama rahwa hääks, juhatades Töörahwapanga-aſutuſt, selle külles kaswawaid poe-ſeltſiſid, haigekaſſaſid jne. ning ka uut suurt karskuſe seltſi." Ka A. Lammers, keda selle raamatu eſimeſes jaos tundma saime, kirjutab L. O. Smithi püüeteſt kõigiti auustawalt ja tõſiſt südametunnistuſe ajamiſt temaſt uskudes. Kui senine wiinakuningas olla Smith nüüd töörahwa-kuningaks saanud ja walitseda oma miniſtri Dr. Lefflerigа palju tuhandeid Tööliste ühiſuſe liikmeid karskuſes, kombes ja korras. Maailma ajaloos ei olla see mitte eſimene kord, et kawalaſt, oſawaſt ja tuliſeſt rahaasjade ajajaſt, nagu L. O. Smith olnud, wiimaks suur häätegija saanud. — On Smithil tema häätegemistes tõeste ainult rahwa kaſu eesmärgiks, nagu küll selgeste näha on, siis saab tema töö Rootsi rahwale palju tulu tooma, ja õnnelikuks tuleb igat rahwaſt kiita, kelle seas niiſugusid mehi on. — Gotenburi seadlus oma joogimaja-ſeltſidega ei läinud ega lähe mitte wiinajoomiſe täieliſe häwitamiſe pääle wälja, waid ta muudab selle ainult kaſinamaks, jätab seega töömehele ikka weel mahti, alkohol-kihwti tarwi-

tada, mille tarwitamine mõnedegi juures ka küll weel rohke wõib olla ja rohkeks minna. Tööliste ühisus aga ei luba ega salli wiina tilkagi enam; tema liikmed tohiwad küll nõnda nimetatud karskuse joogimajadesse minna, kus jõogid ja joowastamata joogid, ka üht õige kerget õlut saada on, aga kõigist joogimajadest, kus wiinasid saada on, hoiawad ja peawad nad endid eemal hoidma. Kudas „Tööliste ühisusega" praegu lugu läheb, kui suur tema liigete arw juba on jne., selleks puuduwad minul hilisemad teatused.

Mõned kuulukse arwama, joomist ei wõida ära häwitada ega wäga wähemaks teha, sest joomine olla tähtsam riigi sissetuleku hallikas ja wiina ja õllewabrikud tarwitada lõpmata palju wilja, maksta selleest häid hinda ja anda hulgale inimestele tööd, ka neile, kes nende wabrikute masinaid ja riistu teha. Mõtelgu niisuguseid inimesi Amerika riikide, Rootsi- ja Norramaa pääle. Wiimsed riigid on päälegi külma, kareda kliimaga, kus põllutöö palju waewa nõuab, aga wähe anda armastab, aga siisgi on sääl tööd kõigil küll, töö eest ka hinda küll ja riigiwalitsusel pole ka raha põuda. Riigiwõlad wähenewad, on õige weikesed, ja ajalehtede lugejad teawad, et sääl wiimaste aastate sees rahwa päält ka riigimaksusid on wähendatud, mitte suurendatud. See on selge tunnistus küll, et alkoholiliste jookide joomist, seda rahwaste ihu ja hinge hukkajat, nende wara, kombe ja korraliku elu häwitajat tõeste mitte tarwis ei ole. Kui juba kurjast hukatuse hallikast pääle raske kahju mõnda kohta ka mõnesugust kasu wõib tulla, nimelt rahalist kasu, siis wõib jumalikult walgustatud inimese mõistus, kui tema tõeste tahab, teisi paremaid hallikaid ka küll leida, milledest midagi kurja ega kahju ei tule, waid ainult kasu ja õnnistust. Ka on Rootsi-Norramaal riigiwalitsus joomise wastu wõitlejatega ühes nõuus, toetab rohkeste nende tööd ja kuningas ise on karskuse seltsidele ja teistele nende sarnastele asutustele mitu korda oma kõrget tänu awaldanud. Loota wõib wististe, et warem ehk hiljem igas riigis suure joomise laiu, lahtisid wärawaid hakatakse kitsandama ja kinni panema seaduste kui ka seltside tegewuse läbi, aga tarwis on igal mõistlikul kaasa aidata, et

see ennemalt ja mõjuwamalt sünniks. Muidu läheb kuri haigus ruttu hirmsamaks ja tema parandamine raskemaks ja wõimatumaks. Üks Inglane ütles: „Asi seisab praegu nõnda, et joomine kas rahwa peab ära häwitama ehk rahwas joomise", ja ta on õigeste ütelnud. Kumb nendest kahest loium on teisele alla andma, see saab õnnetuma otsa; kumb südim teisele wastu panema, pärib õnneliku wõidu.

Wäga tähtjas, wäga õpetlik on Rootsimaad tema lähema naabririigi Daanimaaga wõrrelda. Daanimaal pole ei seltside ega seaduste läbi nii hästi kui midagi joomise katku wastu tehtud, kuna tema küll Rootsimaaga lähidalt sugulane on oma kliima, rahwa, keele, suguwere ja seltsiliku elu poolest ning ka industrii asjus. Wiina tegemisel kui ka selle müümisel on sääl kuni kõige uuema ajani ikka kõige laiemad piirid olnud, takistust ei keeldu kusgilt poolt, ja hirmutawalt näitab see seadus oma mõju. 3710 abielu hulgas, mis sääl kümne aasta wältusel, 1871—1880, ära lahutati, oli joomine 838 abielu juures lahutamise põhjuseks, see on 23%. 64,248 inimesest, kes sellesama kümne aasta jooksul waestemajadesse toita toodi, oliwad 19,333, see on üle 30%, joomise põhjusel nii armetumaks saanud, et nad ainult teiste toitmise läbi surma eest hoitud wõiswad saada. Weel oliwad sellesama kümne aasta sees 9536 inimest haigemajades parandada, kes raske joomisega terwise ära tapnud; 3530 oliwad nendest joomahulluses; arwamata need joomisest haiged, kes haigemajadesse ei saanud. Pääle nende joomahulluses olejate oli tähendatud kümne aasta sees weel 630 waimuhaiget parandamise all olnud, kes joomise mõjul päris hulluks jäänud. Kuritöõd joodikute läbi on sääl tõusnud. Enesetapmistest oliwad 1871—75 aastal $36^1/_5$ protsenti joodikute läbi ja joomise põhjusel sündinud. Meesterahwa seas oli $43^1/_5$ ja naesterahwa seas $13^1/_{10}$ protsenti enesetapmisi joomise põhjusel sündinud selsamal 1871—75 aastal. Aga aastal 1835 kuni 1844 oliwad enesetapmistest ainult $15^2/_5$ prots. joomise põhjusel sündinud ja nimelt meesterahwa enesetapmistest $19^1/_2$ prots. ja naesterahwa enesetapmistest $5^1/_2$ prots. Nõnda oli enesetapjate arw joomise põhjusel 1875 aastal üle poole suu-

remaks tõusnud, kui see 1844 aastal oli. Kõigist eneseta-pajatest oliwad 1875 aastal enam kui kolmas osa joomise mõjul enestelt elu ära wisanud. Inimestest, keda politsei wangi wõtnud kas rahurikkumise ehk suuremate pahategude pärast, oliwad *seitsekümmendneli protsenti joodikud*, seega $^3/_4$ jagu. Siin näeme, et joomine rahwast häwitab, kuna naabrid Rootslased joomist häwitawad.

Nagu naabririikides Rootsi- ja Taanimaal karskuse- ja joomise-asjas suur wahe, umbes niisamasugune wahe on selles asjas ka kahe teise naabririigi, *Hollandi* ja *Belgia-maa* wahel. *Aasta 50—40 eest ei olnud Hollandi-maal küll mitte wäga suurt joomist, aga wiimastes aasta-kümnetes kaswas see wäga suureks, kuid käesolewa aasta-kümne sees pidi tema seltsides tegewuse ja seaduste mõju ees jälle langema.* 1850 aastal oli Hollandis 3 milj. inimest ja wiina joodi sääl selsamal aastal 20 milj. liitrit, seega ligi 7 liitert hinge kohta; 1882 oli sääl inimesi 4 miljoni, aga wiina joodi juba ligi 40 milj. liitr., see on ligi 10 liitr. hinge pääle. 1871 aastal oli elanikkude arw $3^1/_2$ milj. ja need saatsiwad alkoholiliste jookide aktsisi maksu läbi 15 milj. kuldnat*) riigikassasse, aga 1872 aastal 16 milj. ja 1873 pääle 17 milj. kuldnat. Joogimajasi oli Hollandis 1860 aastal 35,422, aga 1878 a. pääle 45,000, see on 4 milj. inimesega, umbes üks joogimaja iga 90 inimese pääle, naesed ja lapsed juurde arwatud. — Selle suure halbduse wastu ei jõudnud karskuse seltsid üksi, ilma seaduste aitamiseta, mitte tarwiliku rohke mõjuga wõidelda. Ka kõiksugu teistes asjanduse paikades, kaubapoodes, pagarite ja habemeajajate juures jne. müüdi wiina ja seadus lubas seda. Siisgi hoidsiwad karskuse seltsid sääl joomist nii palju tagasi, et wiinatarwitus aastas mitte üle 10 liitri hinge pääle ei tõusnud, waid pisut selle alla weel jäi ja et ka õlut sääl wäga palju ei joodud, kuna mitmetes teistes maades, kus karskuse seltsisid ei olnud, palju enam wiina ära joodi. (Waata joomise tabelist esimeses jaos.) — Säälne suur karskuse selts, „Hollandimaa ühi-

*) 1 Hollandi kulden on 53 kop. (ilma kursi arwamiseta).

sus joowastawate jookide ära heitmiseks" (Nederlandsche Vereeniging tot afschaffinig van Sterken Drank), mis 1842 aastal asus, nõudis ja nõuab täielist karskust. Kõige tähtsamad mehed riigist ja rahwa seast astusiwad tema liikmeteks ja wõtsiwad enestele kohuseks ka rahwast joomisest ära wõõrutada. Selts asutas enesele üle kõige maa rohkeste abiseltsisid, hakkas 1846 aastast ka karskuse ajalehte „Rahwasõber" wäljaandma ja wäga palju laotas ja laotab tema joomise wastu ja karskuse edendamiseks weikesi raamatukesi rahwa sekka wälja. Tema liikmete hulk kaswas jõudsaste ja need keegi ei puutunud enam alkoholiliste jookide tilka.

Teine suur karskuse edendaja selts Hollandis, „Rahwaühisus jookide kurjaste pruukimise wastu" (Volksbond tegen Drankmisbruik) sündis 1875 aastal. Tema oli ja on küll ainult kasinuse selts, kes mitte täielist karskust, waid ainult kasinust joomises nõuab ja edendab, siisgi läks tema läbi karskuse töö ja karskuse püüe palju elawamaks. Tema abinõuud joomise wõitmiseks pole mitte lausa otsekohesed, waid kauduliset, see on, tema püüab joomist muu seas seeläbi häwitada, et tema alamale rahwale katsub muretseda: paremaid elumajasid, rohkemat puhtust kõiges asjas, kehaliste wõimiste täielikumat osawust ja harjutamist, odawamaid ja paremaid toitusid ja ilma alkoholita jookisid, odawamat kütinõuu ja muid elutarwitusi, õiget õpetust terwise- ja toitmise-teaduses, korralist kaswatust ja paremat eluwiisi perekondlises elus, nooruse juures töölusti ja kokkuhoidlikku meele ärkamist ja elawust, käsitöö õpetust, korralist ilmlaitmata seltsimist jne. Lugeja näeb ise, et sarnased abinõuud joomise haiguse wõitmiseks kõigiti kiiduwäärt on.

Nendes mõlemates suurtes pääseltsides on tähtsamad, waimukamad rahwasaadikud wõi parlamendi liikmed esimeesteks ja juhatajateks ja mõlemad seltsid tungisiwad juba eneste algusest saadik muu töö kõrwal kangeste ka selle pääle ja elustasiwad, kaswatasiwad rahwa seas seda mõtet, et joomise wastu riigi poolt sündsaid seadusi tuleks. See mõte ja ihaldus läks siis ka nii elawaks ja wägewaks, et riigiwalitsus, ministerium kui ka parlament, wii-

maks enam ei wõinudgi teisiti, kui pidi seadusi muretsema, mis joogimajade hulka wähendasiwad ja muul wiisil joomisele tõkkeid tegiwad. Niisugused seadused ilmusiwad 28. Juunil 1881, kuna karskuse seltsid juba kümneid aastaid neile teed walmistanud. Parlamendi teises jaoskonnas, nõnda nimetatud 2. kambris, wõeti need seadused 12 elawa waidlusega istumise järele 68 häälega 7 hääle wastaseismisel wastu ja 1. kambris 28 häälega 4 hääle wastaseismisel. Seaduste eessõnas on lugeda; „. . . Kombete kohtunik ei wõi riik küll mitte olla; aga tuleb niisugune rahwanuhtlus, nagu joomine, nähtawale, mis arwamata palju ükſikuid ja nende perekondasid hukka saadab, awalist korda ja elukombeid rikub, siis peab abi muretsema. Mitte ei pea iga ükſik inimene iseenese wastu töötama, waid perekond, seltslik elu ja maa tulewik peawad kaitse alla wõetud saama. Selleks on riik õigustatud ja kohustatud, niisama ilmwaidlemata, nagu temal koolide läbi hariduse eest, tegewuste ja asjanduste läbi hää käekäigu eest, karistuse läbi rahuliku julge elu eest muretseda on." Seadus ise annab linnade ja kogukondade walitsustele woli, joowastawate jookide müümakohtasid oma rajades nii kasinaks teha kui arwawad, ehk ka mitte ühtegi neid lubada. Suurem aga ei tohi nende arw ial olla kui järgmine: Pääle 50,000 elanikuga linnades ehk kogukondades mitte enam kui 500 hinge pääle üks joomakoht; 50,000 ja 20,000 wahel seiswates linnades ehk kogukondades mitte enam kui üks joomakoht iga 400 hinge kohta; 20,000 kuni 10,000 elanikuga ringkondades mitte enam kui iga 300, ja weel wähemates ringkondades mitte enam kui iga 250 hinge pääle üks joomakoht. Awalikkudes majades, niisamuti ka mitte poedes muu kaubaga ja teistes asjandustes ei tohi ial jookisid müüdud saada. Karistused ja trahwid, mis seadus joogimüüjatele ja ka joojatele eksimise eest määrab on wäga mitmesugused ja ei ole nendele siin ruumi. Ainult natukene nendest: Kes purjus pääga awaliku tee pääl käimist tülitab ehk korda segab, ehk teise rahu ähwardab, ehk kainuseta olekus asju toimetab, millede juures ettewaatust tarwis, nagu töö masinate juures jne., see langeb wangi 1 kuni 10 pä-

wani ehk rahatrahwi alla kuni 25 kuldnani. Järgmisel korral nendesamade ekstuste eest ühe aasta jooksul on wangistus kuni 14 päewani. Rahatrahwi alla kuni 15 kuldnani langeb igaüks, „kes ennast tee pääl, uulitsal ehk mujal inimeste käigu kohas näha laseb niisuguses olekus, et tema juures joomise mõju tunda on.“ Järgmisel korral 6 kuu sees wõib raha asemel wangistamise trahw 1 kuni 3 päewani olla; teisel järgmisel korral ühe aasta wältusel wangitrahw kuni 14 päewani; kolmandal ehk rohkemal järgmisel korral kuue kuu sees, wiimseist karistuseist saadik arwatud, wõib wangitrahw 21 päewani tõusta ja pääle selle wõib ekstija (purju looja) kolmeks kuuks kuni üheks aastaks misgisugusesse töömajasse pandud saada. Niisamuti keelab seadus kaunis kõwa trahwiga ära, et alaealistele ja neile, kellede juures pääsoojust juba märgata, mitte ei tohita joowastawaid jookisid anda; selle wastu ekstijad langewad wangi kuni 21 päewani, järgmistel kordadel hästi kauema aja pääle. — Nõnda karistab seadus siin ainult purju joomist ilma muu pahatõõta; aga meie juures ning ka Saksa riigis ei ole purju joomine mitte ainult ilma karistuseta, waid purju joomine wõib päälegi ka karistust kuritõõde eest kergendada. Inimene wõib kurjateo eest karistuse kergendamist eneselle omaks juua!

Kui räägitaw seadus Hollandis maksma hakkas, pani ta kohe tuhanded joogimajade ukseb kinni. 45,154 joogimajast lõpetati just esimese pilguga 12,133 ära ja 33,021 jäiwad weel lahti. Aga ka nendest pidi 20,000 weel kaduma. Seaduse maksma hakkamise ajal oli ligi 33,000 joogimajapidajal nende majade pidamiseks kahe kuni kolme aasta pääle weel õigust, sest wana seadus oli lubanud seda õigust mitme aasta pääle wõtta. Selle õiguse ümberjooksmisel pandi siis weel paarkümmend tuhat joomakohta kinni, sest uue seaduse järele ei tohtinud neid üle riigi enam olla kui 13,731. 1882 pandi Amsterdami linnas üksi 244 joogimaja seaduslikult kinni, ja wiina joomine jäi sellel esimesel aastal juba üle riigi 1,057,654 liitrit kasinamaks kui eesaastal. Annab üks liiter 20 klaasi, siis joodi Hollandis 1882 aastal 21,000,000 klaasi, ehk igas päewas 58,000 klaasi wiina wä-

hem kui 1881 aastal. Nõnda hakkas uue seadusega kohe selle algamisel joomine märksalt wähenema ja saab sääl ikka weel wähenema. Mis aga weel enam wäärt, tähendab üks rahwa ja riigi asja teadlane, on see, et karskuse seltside ja erainimeste häätahtlisele tegewusele seaduse ja riigi mõju abiks on astunud ja abiks saab jääma. „Seadus ükskinda", nii lõpetas kohtuminister Moddermann räägitawa seaduse ettepanemisel 2. kambris oma toreda kõne, „wõib wähe, aga seadusega wõib rahwas wäga palju."

Hollandi naabririigis Belgias on joomisel, jookide müümisel ja tegemisel kõige suurem wabadus. Hirmsaste mässab siis ka sääl see waenlane. 44 aasta sees, 1840—84, on joomine sääl kolm korda suuremaks tõusnud, kuna rahwa arw selle aja sees $3\frac{1}{2}$ miljoni päält $5\frac{1}{2}$ miljoni pääle tõusis. Weikene Belgiamaa annab uuemal ajal läbistiku igas aastas 134 milj. franki wiina eest, 312 milj. õlle eest ja 28 milj. franki weini eest, kokku nende kõikide joowastawate jookide eest 475 miljoni franki! 1850 aastal oli Belgias 5309 joogimaja; 1860 a. juba 74,940; 1870 a. 100,763 ja 1880 a. 125,000 kuna rahwa hulk selle aja sees 4,426,202 päält 5,519,835 pääle oli kaswanud. Nii tuleb umbes iga 40 hinge pääle üks joogimaja! Jätame lapsed ja naesed arwamata, siis tuleb umbes iga 12. täieealise mehe pääle üks joogimaja, mõnes kohas ka 5 ehk 7 mehe kohta! Selle järele ei ole enam muud midagi wõimalik inimese ülesandeks arwata kui seda, et temal siin maa pääl meelesegawate jookidega ennast ainult lõhki ajada tuleb, ehk et tema sündimisest surmani nendes peaks ujuma.

Nii hirmus joogimajade hulk näitab oma mõju ka selgeste küll. Päälinna Brüsseli haigemajade arstid tõendawad, et igast 100-ast surma toowast haigusest umbes 80 joomise mõjul on tõusnud. 1846 oli sääl iga ühe miljoni elaniku kohta 720 nõrgameelelist, aga 1881 oli neid iga miljoni kohta 1470. 1880 aastal oli sääl kolm kord nii palju nõrgameelelisi kui 30 aasta eest tagasi; enesetapmisi oli 1875 aastal 352, 1880 aastal 581. Waeste- ja wangimajade aruanded tõendawad, et umbes 75% kuritegusi ja waesust joowasta-

wate jookide mõjuduſel on tõusnud. Et aſi ſääl nii kuri on, ſiis ihaldaſiwad terwema elukombega karsked inimeſed ka juba ammugi ſündſaid ſeaduſi ſiia abiks ja elawal wiiſil anti ſellepäraſt walitſuſele ſagedaste palwekirju. Walitſus aga seletas ikka, et tema ega ſeadus ſiin midagi parata ei wõida, ja et ſiin tulla iga ükſiku inimeſe wabaduſe ning ka kaubitſemiſe wabaduſe põhjusmõtet ſilmas pidada. Tõuſis ſiis 1879 aastal ometi üks karskuſe ſelts „Ühiſus joowastawate jookide kurjaste pruukimiſe wastu" (Association contre l'abus des boissons alcooliques) Brüſſelis elule ja ſelleſt ſeltſiſt näitab midagi hääd ikka tulema. Flanderni krahw ja riigi ſiſemiste asjade minister ſaiwad ühiſuſe aupreſidentideks. 1883 aastal andis ühiſus parlamendile ühe palwekirja, milles 4000 inimeſt oma allkirjadega paluſiwad, et joomiſe wastu ſeaduſi muretſetaks. Kui kaugele ſääl karskuſe püüe wiimaſel ajal edenenud, ſelleks puuduwad mul lähemad teaduſed.

Ka *Prantſusmaal* on joomiſe wastu ſeaduste kui ka ſeltſide poolt kauni mõjuga kahel wiimſel aastakümnel tööd tehtud. Palju ſäälſeid tähtſaid mehi arwaſiwad, et wõidu kaotamine wiimſes sõjas Saksamaa wastu nende sõjawäes walitſewa kombetu oleku põhjuſel tulnud ja et ſee kombetu olek ſääl joomiſe mõjul ſuureks kaswanud. Ka hirmſad häwitamiſe tööd, mis sõja lõpul kommune walitſuſe ajal Pariſis ſündiſiwad, leiti ſuurel oſal joomiſe-ſaatana kihutuſel ja mõjul plaanitud olema. Seepäraſt hakkaſiwad mõiſtlikumad iſamaa armastajad, kui rahu ja kord Pariſis jälle jalule oli ſaanud, kohe üht ſeltſi aſutama joomiſe wastu wõitlemiſeks. See ſelts (Société francaise de tempérance, Association contre l'abus des boisson alcooliques) tõuſis Pariſis 1871 uſinaste elule ja kõige ſuuremad teaduſemehed ja paremad rahwa- ja riigimehed ühendaſiwad endid tema südameks. Selts ei nõudnud küll kohe täieliſt karskuſt, waid kaſinuſt, aga tema mõju tõuſis ſuureks. Tema töötiſid ja abinõud joomiſe wastu wõitlemiſeks on: awalikkude kõnede pidamiſed, raamatute wälja laotamine, joogimajade aſutamine ilma wiinata, kus teed, kohwi, õlut, weini, õunaweini

ja käärimata marjasahwtilisi jookisid müüakse, töörahwa seltsisid asutada joowastamata jookide pidamisega, usinamatele karskuse asja edendajatele, töörahwa seast, auuhindasid anda, sündsate seaduste muretsemiseks, joomise wastu, hoolt kanda jne. Dr. Baer, Berlinis, teab ütelda, et see selts karskuse asjas juba wäga palju hääd tööd olla teinud, enam aga oma auu, tähtsuse ja rahajõuu, kui oma liikmete arwu suuruse läbi. Selle seltsi mõju raskusel tuli Prantsusmaale 1873 aastal ka mõnus seadus joomise takistamiseks. Paar punkti sellest seadusest tema hääduse näitamiseks: „Art. I. Ühe kuni wiie frangi rahatrahwi alla langeb see, keda purjus olekus uulitsal, awaliku platsi ehk tee pääl, joogimajas, hotellis ehk mujal awalikus kohas leitakse. — Art. II. Kes 12. kuu sees pärast teist trahwimist tähendatud kohtades weel ennast purjus olekus laseb näha, langeb 6. päewa kuni 1. kuu pääle wangi ehk 15 kuni 300 frangi rahatrahwi alla ja antakse pääle selle parandamise majasse. — Art. III. Igaüks, kes purjus oleku pärast kaks korda on trahwitud, saab teise korra trahwimise korral kõlbmataks: a) et tema enam ei wõi walimistes häält anda, b) mitte ka enam ise walitud saada ei rahwasaadikuks, ei ühegi awaliku ameti pääle ega wannutatud kohtunikuks ja c) et tema kahel aastal ei misgisugust sõjariista ei tohi kanda." Osalt weel waljuma karistusega on joogimaja pidajatele seaduse poolt keelatud, et nemad juba purjus inimestele ega alaealistele mitte ei tohi meelesegawaid jookisid anda. Purju joomise pärast saiwad sääl maal räägitawa seaduse mõjul trahwitud: 1875 aastal 98,482 inimest; 1876 aastal 91,560 in.; 1878 aastal 71,972 in.; 1879 aastal 65,989 in.; 1880 aastal 60,714 inimest. Sellest näeme, et soojad pääd sääl jahenewad ja nende hulgad wähenewad.

„Wabas" Schweitsis oli aastat 15 tagasi ka wiinal täieline wabadus. Wiina wõis teha, kes jõudis; müüa, kes tahtis. Berni kantonis ükski oli 1874 a. 310,000 elaniku pääle 10,000 weikest wiinapõletamise kohta. 1870 oli Schweitsis joogimajasid 17,807, aga 1880 aastal 21,747. Rahwa arwu järele tuli: Uuri jaoskonnas üks joogimaja

94 inimese pääle, Glarus'es üks 90 pääle; Tessin'is üks 80 pääle, Schwyz'is üks 74 pääle ja Genfis üks 70 pääle. Mõrgameelelisteſt meesterahwasteſt leitakse sääl 15—20% joomise mõjul mõistuse kaotanud olema. Genfis on armuannete saajateſt $^4/_5$ jagu (80%) raske joomise läbi nii sügawasse wiletsusse langenud. Üks Schweitsi ajaleht arutas (aasta kümne eest), et nende juures läbistiku aastas 150 miljoni franki joowastawate jookide eest wälja antawat ja 2889 inimeſt liia joomise põhjusel aastas hauda minna. Wiimse 25 aasta sees olla liigjoomine 71,279 surnut ja 3750 miljoni franki raha pärinud! Selle nii wägewa katku wastu tõusiwad minewal aastakümnel paar tublit karskuse seltsi kauni hulga abiseltsidega tööle, maawalitsus ise püüdis ka neid toetada ja warsti oli nende tööst wilja kauniste näha. 1878 kuni 1882 asutati nende karskuse seltside läbi Schweitsis 40 uut kohwimaja, milledeſt odawa hinna eest hästi walmistatud söökisid ja mitmesuguſid alkoholita jookisid saada on, aga ei üheſtgi alkoholiliſi jookisid. Mõlemates seltsides on ka siin waimulikud mehed ja tohtrid kõige elawamad töötegijad. Teine selts on täieste kiriklikus waimus juhitud, nõuab täieliſt karskust ja püüab armastuse, kristliku ja wennaliku meelega langenuid tagasi karskusele tuua ja teiſt langemise eest kaitsta. Ühes hüüdekirjas, mis see selts 1883 aastal kõigile oma mga hingekarjastele ja kooliõpetajatele saatis, on lugeda: „Üleüldse tunnistab meie kuue aastane töö, et karskuse asi ka meie isamaal hästi edasi minna wõib. Kuna küll meie seltsi põhjusmõtted wäga järsult ja walidalt maa kombete wastu käiwad, siisgi on meil juba 2000 liiget, kes joowastawaid jookisid ei puutu ja kelledeſt ligi pool jagu enne nende jookide sõbrad oliwad, aga ilma ühegi sunnita, ainult eneste seesmise hääle ajamisel, kui see armastuse ja mõistusega oli äratatud, joomise maha jätsiwad." — Ka on Schweitsis joomise wastu tõkkeks juba seadusi antud, mis joogimaja pidajatele karistusega ära keelawad, wäsinud pääga inimestele ja alaealistele alkoholiliſi jookisid anda jne. jne. Haigused, kuritööd, waeseks jäämine jne. joomise mõjul ei seisnud Schweitsis mõne aasta eest mitte madalamal arwul

kui teistes palju joowates maades. Nüüd aga on lugu ka sääl paranema hakkanud.

Kui selle pääle waatame kui ammu kusgil maal joodi, siis seisab Saksamaa praegu elawateſt riikideſt ja rahwasteſt kaugel kõige ees. Juba Kristuſe ajaſt pääle räägib ajalugu Germaanlasteſt kui kangeſt joodikuſt rahwaſt. Kõige suurem Rooma ajaloo kirjanik Tacitus, kes eſimeſel aastasajal päraſt Kristuſt elas, kirjutab Germaanlasteſt kui suurteſt õlle joojateſt. Üleüldſe on Sakslaſed igal ajal suured joowastawate jookide armastajad olnud, on joomiſt kui üheks wooruſeks pidanud ja waimustuſega joonud. Oleks wanemate aegade joogid nii hukkawad ja kihwtiſed olnud kui meie aegſed, siis oleks Saksa rahwas joomiſe läbi wistiſt maa päält kadunud olnud. Iſeäranis suur oli joomine aadeliſooſt rahwa ſeas. Tähtſam aſi, mis nende losſides ja kindlustes ette tuli, oliwad suured joomapidud. Sakſeni kurwürſt Kristjan II ütles, kui ta keiſer Rudolfi juureſt 1610 külas olemiſelt lahkus: „Ma tänan! Keiſerlik Majeſteet on mind wäga hästi ülespidanud, nii et ma üht tundigi pole kaine olnud.“ Järgmiſel aastal ſuri ta joomiſeſſe. Nii ütleb kuulus ajaloo kirjanik Scherr, ja teiſes kohas: „Saksen-Gotha walitſeja Ernſt Waga würſtlik majapidamine oli üle maa eeskujulikuks ja kaineks kiidetud. „Selleſama majapidamiſe joogiſeadluſes on 1648 a. kirjutatud, et ſelle maja kõrgetele naesterahwastele, hofdaamedele, igale ühele homikul 4, päraſt lõunat jälle 4 ja õhtu 3 mõõtu õlut tulla anda. Sakſeni printſes Anna, kurwürſt Moritz'e tütar, ſuri joomahulluſes. Ka waimulk ſeiſus ei olnud ſel „uſklikul ajal“ mitte parem kui alam ja ülem aadeli ſeiſus. Piiskopp Roeskilde töstis 1629 aastal ſinodi pääl 22 hingekarjaſe wastu joomiſe päraſt kaebduſe. Kümme aastat hiljem kaebati Seeland'is, hingekarjaſed elada õllemüümiſeſt ja weini-kauplemiſeſt. Koburiſt kirjutatakſe 1626 aastal, et sääl mõnes kohas talurahwas kirikuid õllekodadeks tarwitanud; nad hoidnud ja karastanud kirikutes oma ſuiſtepühade õlut, et ſee wärske ſeiſaks. Ometi on ajad nii palju paranenud, ütleb kirjutaja, et nüüd niiſuguſt teatuſt imeks peetakſe ja et nüüd üle Saksamaa ühtegi ewangeliumi-

Luteruse usu õpetajat ei ole, kes ennast liia-joomisele oleks annud.

Aastal 1837 tuli Amerika karskuse-apostel, kirikõpetaja Dr. Robert Baird, Saksamaale karskusetööd algama; seega algas Saksamaal joomise wastu elaw, õnnistatud wõitlemine. Baird'i elaw armastus ja waimuks süütaw sõna, millega tema joomise kahju ja karskuse kasu selgeks tegi, wõitsiwad temale kohe jüngrisi, rohkeste ka hingekarjaste seast, ja karskuse seltsid tõusiwad paljudes paikades rohkel arwul elule. Enamiste käik need seltsid nõudsiwad oma liigetelt täielist karskust. Koguduste õpetajad, ka praostid ja piiskopid oliwad nendes elawamad töötegijad, enamiste ka nende juhatajad. Üks kõige usinamateşt töötegijateşt oli ewangeliumi usu õpetajate seast J. H. Böttcher Hannoweris. Paljudes paikades Saksamaal asutas tema karskuse seltsisid, toetas, kaswatas neid ja elustas rahwast nende armastamisele. Palju õnnistatud tööd tegi ka paron von Seld, kes üheşt maakonnast ja kubermanguşt teisi ümber rändas ja rahwale joomise wastu jutlusi pidas. Weel enam tööd kui ewangeliumi-Luteri usu õpetajad, jõudsiwad sääl maal Katholiku usu preestrid teha; kõige suurem nendeşt selles töös oli abipreester Seling Osnabrükis, seesama, kelleşt selle raamatu esimeses jaos kuulsime, et tema Inglismaal preester Mathewi tööd waatamas käinud. Nagu Mathew Inglismaal, nii rändas tema Saksamaal paar aastat aega üheşt kogudusest ja maakonnaşt teisi, pidas tulisel, elawal sõnal karskuse-jutlusi, asutas karskuse seltsisid, kirjutas raamatuid, tegi laulusid, pidas awalikka pidusid — ja käik seda joomise haiguse wastu. Tema suur armastuse töö kandis ka palju wilja. „Tuhandeid õnnetumaid wiina-orjasid on tema päästnud", nii üteldi tema surmakuulutuses 1860 aastal, „tuhanded tänawad teda oma eluõnne eest!" 25,000 meest, 27,000 naesterahwast ja 30,000 last andsiwad temale oma töötuse ära, et nemad joowastawaid jookisid ei saa oma suhu wõtma ja et nad ka teisi inimesi tahawad karskusele pöörda. Et Seling ka lastelt niisuguşt töötust wastu wõttis, näitab ehk mõnele küll wõõras olema, aga tõe pooleşt on see iseäranis liigutaw, ilus ja tu-

lus. Seling ise kostis sellekohase küsimise pääle: . . „1. seepäraſt, et lapsed siis joowastawaid jookisid ei joo; 2. seepäraſt, et nemad siis juba maaſt madalaſt pääle joomise-waenelasteks saaksiwad; 3. seepäraſt, et nemad joogihiiglase maha wirutaksiwad nagu weike Taawet suure Koljati.“ Kõik, kes tõotuse andsiwad karskuse pääle, ei heitnud seepäraſt mitte karskuse seltside liigeteks, aga palju heitsiwad. Üleüldse oli Saksamaal 1845 aastal 872 karskuse seltsi ja nende kindlate liigete arw Dr. Martiuse järele 60,000. Nende seltside ja seltsidesse astumata karskuse-tõotajate mõju oli sel ajal suur. Ülem-Schlesias üksi tõotaſiwad 1844 aastal mõne kuu jooksul 500,000 meeste- ja naesterahwaſt joowastawate jookide joomise ära, ja 1845 oliwad sääl 84 wiinapõletamise-koda ära kaotatud ja 206 muidu seismas. Sel ajal tegiwad Schlesias kaks Katoliku preestrit Fietceck ja Brzozowski karskuse tööd. Nagu Seling, ei waatanud ka nemad inimeste usu pääle, waid tegiwad tööd Katholiku kui ka Lutheri usuliste juures. Karskuse liikumine ulatas Schlesiaſt ka üle piiri Austriasse, Galizia-, Böömi- ja Määrimaale; „nendes wiimastes maades, ütleb Richard Schück, wõttis karskuse-waimustus iseäranis Slaawi sugu rahwa juures maad; Germani sugu wõttis siin selleſt wähe osa ja oli enamiste karskuse seltside asutamise wastu.“

Nii elaw kui see liikumine joomise wastu Saksamaal sel ajal küll oli, ei tuurinud ta mitte kaua. Suures politika liikumises, mis 1848 aastal mässulikult üle maa käis, kõige selle wastu tungides, milles „wabaduse“ wärw igale ühele nähtaw ei olnud, — selles suures liikumises wapustati ka karskuse seltsid Saksamaal kooſt lahti, tuhanded ja tuhanded unustaſiwad oma tõotuse, joomine läks jälle wägewaks. Küll jäiwad selles liikumises mõned karskuse seltsid elule, oliwad aga koguni weikesteks ja jõuetumaks saanud ning ei tõusnud enam suureks. Wäga wähe nendeſt seltsideſt on kuni meie ajani edaſi elutsenud, aga ainult kahe- kuni kolmekümne ehk pisut enam liikmega ja ilma misgisuguse mõjuduseta rahwa kohta. Kui küll mõned waimukamad hääled karskuse liikumiſt uueste äratada katsuſiwad, ei aitanud see enam; esimene wai-

mustus oli mööda ja Saksa rahwas on joomisega paljudes aastasadades nii wäga ära harjunud, et tema loomus täieliſt karskuſt kannatada ei taha. Mis kord selles asjas sündis, sündis suuremalt osalt usulikus waimustuses ja esimeses õhinas, nii et karskuse seltside koosolekud siis awalikkudeks „tänupühadeks ja Jumalateenistusteks muutusiwad.“ Aga usulik waimustus ja esimene õhin löppesiwad 1848 aastaga ja seega suri sääl ka karskuse töö, mille lootus ja eesmärk oli, joomiſt surmale saata.

Kui wägewalt Saksamaal joomine pääle selle karskuse töö jälle walitses ja walitseb, seda kuulsime selle raamatu esimeses jaos, nägime ka, mis raske on sääl tema mõju, mispärast siin enam tarwis pole selleſt rääkida. Selle raske haiguse parandamiseks tõusis sääl 1883 aastal uus suur selts elule, et uute ja Saksa rahwa kohta „sündsamate abinõudega“ joomise wastu wõidelda, kui seda endised karskuse seltsid teinud. Nimelt ei nõua see selts mitte täieliſt karskuſt, nagu endised, waid katsub kaudulisте abinõudega oma rahwast karskusele lähindada. Selts kannab nime „Saksa selts waimliste jookide kurjaste pruukimise wastu“ (Deutſcher Verein gegen den Mißbrauch geiſtiger Getränke), tema asukoht on Bremenis, tema tähtsamad asutajad tohtrid, koguduste õpetajad, adwokadid, rahwa majapidamise teadlased, bürgermeiſtrid, politseimeiſtrid ja teised walitsuste ametnikud. Selts tahab oma abiseltsiſid ja muid tööharuſid üle Saksa riigi wälja laotada, igal pool enesele liikmeid koguda, enamiste muidugi abiseltsidesse astumise läbi, kirjasõna läbi raamatutes ja ajalehtedes rasket joomise nuhtluſt arusaadawamaks ja karskuse asja armsamaks teha, tahab jõõgi- ja joogimajasid asutada ilma põletamata jookideta, tahab kõige jõuuga hoolt kanda, et alam rahwas kõigiti mõistlikumaks ja kombelikumaks saaks ja iseäranis ka selleks hoolega tööd teha, et joomakohtade hulga wähendamiseks ja joomise takistamiseks tarwiliſi seadusi riiki tuleks jne. jne. Seda kõike on nimetatud selts ka juba teinud, kui ka mitte weel suurel, rohkeste mõjuwal wiisil. Juba oma teisel eluaastal oli tal sääl täal riigis 50 wähemat ja 16 suuremat abiseltsi, mitmetesse linna-

desse on tema ka juba kauni hulga rahwa-kohwimajasid asutanud, umbes sarnased, nagu Inglismaa kohwimajadest kuulsime. Seaduste muretsemises ei ole temal, nii palju kui minul teada, mitte weel suurt õnne olnud, ehk ta küll wäga sündsaid seaduseplaanisid on walmistanud. Ka saatis selts kohe oma elu algusel ühe komisjoni Rootsi- ja Norramaale, teise Hollandisse, nende maade karskuse asja, seltsisid, nende tööd, seadlusi ja seadusi uurima, et siis teiste töötwiisides täielikumal tundmisel mõnusamalt wõiks oma kodus tööd teha. Näha on, et selle seltsi hoole all karskuse töö Saksamaal kauniste saab edenema. Lausa täieliste karskuse nõudmisega aga ei arwa Saksamaa karskuse sõbrad, kes oma rahwast tunnewad, nüüdsel ajal sääl midagi korda saata wõima. Mõni jagu nendest peawad seda ka wigaliseks püüdeks, kui meie aja inimestelt ihaldatakse, et nemad ühtegi joowastawat jooki ei peaks sugugi suhu wõtma.

Austria riigi lõunapoolses jaos ei ole suurt joomist mitte palju, aga põhjapoolses riigi ferwas, Galitsias, Böömimaal ja Määrenis, on joomine ligikorra niisama suur kui Saksamaal, kuna need riigijaod ka Saksamaa raja wastu seisawad ja muist rahwast nendes Sakslased on. Kogukondade ja maakondade walitsuste rohkete palwete mõjul anti Galitsia ja Bukowina kohta 1877 aastal seadus, mis purjujoomist keelab ja sellele karistust määrab. Selle seaduse põhjusel saiwad Galitsias, mis $5^3/_4$ milj. elanikku suur on, joomise pärast karistatud 1878 aastal 18,346, 1879 a. 17,748 ja 1880 a. 17,475 inimest. — Päälinnas Wiinis ei olnud 1880 aastal mitte wähem kui 1624 lihtsamat joogimaja, peenemad arwamata, ja selsamal aastal saiwad sääl joonud oleku pärast 6103 inimest wangi wõetud. Wiini „üleüldlikusse haigemajasse" wõeti 1876—79 läbistiku igas aastas teiste seas 259 niisugust haiget wastu, kes joomahulluses oliwad ehk waremalt selles olnud. Nõrgameeleliste majades Wiinis oli 1871—1882 läbistiku igal aastal $25^3/_{10}$ protsmeesterahwa seast ja $2^7/_{10}$ protsmeesterahwa seast neid, kes joomise mõjul nõrgameeleliseks läinud. Sarnane lugu pidi ka paljudes teistes linnades olema. Tähendada on siin seda,

et Austrias, kui mereſt enam eemal olewas ja enam lõuna-poolſes maas inimeſed nõrgemad on alkoholiliste jookide mõjule wastu pidama kui enam põhjapoolistes ja mere lähidates maades. Näituſeks kannab Põhja-Saksamaa kliimas inimene hästi enam wiina ja õlut, kui Austrias ja näituſeks Rootſi-maal palju enam, ſeſt et ſee maa mereſt piiratud ja Põhjas on. Mere lähidaste maade kliimas, päälegi kui need enam Põhja poole hoiawad, on inimene alkohol-kihwti wastu enam karastatud, Lõuna pool ja ſügawamal maal ſelle wastu nõr-gem. Selleſt tuleb, et Austrias ka wäheſem joomine terwiſe pääle raskeste mõjub.

Umbes ſelſamal ajal kui Saksamaal Bremenis, aſus ka Austrias Määrenis üks kaſinuſe ſelts; ülem aſutaja oli paron Dr. von Proskowetz ja ſeltſi töötwiiſid on umbes ſama-ſuguſed kui Saksamaa ſeltſil Bremenis. Enam ei ole te-maſt ſiin ütelda, ſeſt ſee oleks ſelle kordamine, mis Saksamaa ſeltſiſt juba ütelnud.

Seega oleme kõikideſt maadeſt, kus karskuſe tööd tehakſe ja kus ſeda tarwis teha, lühidelt mõnda kuulnud. See teiste töö peab ja ſaab meile wististe kihutajaks olema, ka oma kodus ja oma riigis ſellele kõige kurjemale rahwawaenlaſele wastu panema hakata, mitte enam külmalt kõrwal ſeista, kui nii hukkaw mõrtſukas meie kodus nii raskeste mäſſab meie parema käekäigu, meie kombeliku elu, meie uſu, wooruſe ja terwe tulewiku ja tema õnne wastu. Ka wõime meie teiste töö tundmiſe waral nüüd paremaste aruſaada, mil wiiſil meil mõnuſam on räägitawat tööd algada, nii et ſelleſt tarwiliſt tulu wõiks tulla.

Nimetada on ſiin weel ſeda, et mõnedes maades ka joodikute parandamiſe majaſid on aſutatud. Amerikas ja Inglismaal on neid majaſid iſeäranis rohkeſte, oſalt riigi kulul, oſalt inimeſte omatahtliſte annete waral aſutatud. Saadakſe Amerikas kellegiſt teada, et temal himu on meeleſegawate jookide järele ja et ta wahel ennaſt on purju joonud, ſiis wõtab ſeaduſlik wõim tema kinni ja pa-neb tema parandusemajaſſe, ſelleſt küſimata, kui ta wastu peaks panema. Muidugi ei laſe kõik ennaſt wägiſi wiia,

palju lähewad ka ise, kui näewad, et nad ennast joomise wastu walitseda ei jõua. Ka Inglismaal pannakse suuremad joodikud seaduse sunnil parandusemajasse*). Rootsi- ja Norramaal on niisugused majasid ainult üks, Saksamaal ka üks, kirikõpetaja Hirsch'i asutatud ja Austrias ka wist mitte enam. Tähtsam abinõuu, mis nendes majades joodikute parandamiseks tarwitatakse, on see, et neile tilkagi joowastawat jooki ei anta, nende rikutud seedmist parandatakse, hästi korralisi söögisid neile antakse, neid teadma õpetatakse, missugust suurt kurja alkohol inimese kehas ja ta waimu kallal teeb, nende südametunnistust äratatakse ja neid iseseiswale enesewalitsemisele harjutatakse. Umbes 40% nendest joodikutest, kes nimetatud majadest mitte enne määratud aega ära ei tulnud, on päris karsketeks, korralisteks inimesteks jäänud, kuna teised osalt wähemal, osalt suuremal mõõdul jälle jookidega ümber käima hakkasiwad, kui nad küll täielise aja parandamise all oliwad olnud.

Kui lühidelt selle kokku wõtame, mis teisteſt maadest joomise ja karskuse asjas oleme kuulnud, siis on see järgmine: 1. Igal pool, kus joomise wastu tõkkeid ei tehtud, kaswas tema suuremaks ja ühes temaga kaswasiwad ka kõiksugu halbdused, kuritööd ja

*) Mõnedele saab tähtjas siin kuulda olema, kudas Indiaanlased Amerikas üht eneste suguwenda joomise haigusest parandanud. Selleſt kirjutab üks Mehiku ohwitser Theodor Wachlig oma raamatus „Rändamised Mehikus" nõnda: „Sige iseäraliſt karistuse wiisi nägin mina kord ühe Indiaanlaste salga juures. Seda tarwitati ühe Indiaanlase juures, kes wäga jooma oli hakkanud. Joodik wõi süüdlane oli ühe kärru pääle pandud, millega teised teda trummide ja pasunate kange kisa ja mürina all edasi wedasiwad. Kolm Indiaanlast käisiwad kärru kõrwal, ühel oli suur kruus käes, seebiwett täis, kahel tublid nõtkuwad wemlad. Kärru jäeti seisma, kommandant pidas lühikese hästi sisuka kõne oma salgale ja mõistis lõpuks, et joogiori seebiwee kruusi põhjani pidi tühjaks jooma. Wemlamehed tõstsiwad oma tööriistad ähwardawalt üles, süüdlane waatas, wõttis kardetawast kruusist ühe lonksu, siis trummeldati, wemmeldati, joodi ja puhuti korda mööda, kuni kruus tühjaks sai. Igakordne wemmeldamine aitas õnnetuma süüdlase raskest ältimisest mööda, mis harjumata jook temale tegi. Minule räägitakse, et Indiaanlane olla selle algupäraliſe parandamise läbi kõige kainemaks inimeseks saanud."

wiletſus; 2. igal pool on ſelle kahju äratundmine kaswamas ja ka hää tahtmine, abi muretſeda; 3. igal pool on ſee abi inimeste wabatahtmiſeſt era wiiſil tulnud, kriſtliku meele ja wennaliku armastuſe ajamiſel, olgu karskuſe ſeltſide näo all ehk muul wiiſil, ja 4. enamiste igal pool on ka riigi ſeaduſeandwad wõimud wõitlemiſt joomiſe wastu ſuuremal ehk wähemal wiiſil alganud ja mitmetes kohtades omalt poolt ka juba kauniſt korda ſaatnud. Nüüd tahame ſiis näha, mis meil teha tuleb ja mis meie tegema peame.

III.

Mis peame meie joomise wastu tegema?

Kuulsa Rooma-hariduse õitsemise ajal ei olnud midagi muud üleüldisemat asja, millest rahwas, kõige ülemast kuni kõige alamani, nii maitsewat lõbu oleks tundnud ja nii waimustawalt osa wõtnud, kui jäledad werepidud tsirkustes. Neil päewil, mil neid waatemänguśid etendati, pidas terwe Rooma linn püha. Mehed, naesed, lapsed, kõik ruttasiwad weremänguśid waatama. Senatorid, riigi auumehed, kohtude liikmed ja aadelid eneste naeste ja lastega, ka alam rahwas, ka kõige peenemad, hõrnemad neitsid, oliwad siin koos ja kõrgemaks ülewaatajaks oli keiser ise. Et ruumist puudu ei oleks, selle eest oli muretsetud. Rooma weremängu tsirkus andis 87,000 inimesele lahedaste ruumi; mitmes teises linnas ei olnud nad palju wähemad. Mängu algamisel seisiwad Roomas wõitlejad rinnas keisri ette ja hüüdsiwad: „Õnn sulle, Cäsar! surmale pühitsetud terwitawad sind!" Siis lasti metselajad wõitlemisеplatsile lahti, kes üksteisi lõhkusiwad kuni surnuks, ja siis astusiwad inimesed nende asemele sedasama näitemängu edasi mängima. Sagedaste pandi kiskjatele metsalistele ka inimesed wastalisteks. Nõnda wältasiwad weremängud wõideldes kuni õhtuni ja siis läksiwad waatajad rõõmulikus waimustuses ja joowastuses kodu — joowastuses jäledalt werepidult.

Need weremängud seisiwad Roomas ka weel Ristiusu ajal auu sees. Keegi ei saanud aru ja kellegile ei tulnud meelde, et nemad kellegi lusti, lõbu ega waimustuse sünni-

tajad ei wõi olla, waid hirmsad ja põlgamise wäärt hullustused on. Kauane harjutus oli inimeste aru saamise nõnda muutnud, nii ekſiteele wiinud ja ära tumestanud. Aga kord sündis nende werepidude wastu midagi. Umbes aastal 400 tekkis Rooma linna üks wana hall eremiit, see on niisugune inimene, kes ilma asjust lahus olles ükſildases elus jumalakartlikult elab. Tema tahtis Roomlaste weriſele lõbule tõket teha, maksku see ka tema elu. Niisugune hirmus hulkade tapmine teistele lõbuks oli wanakeſele palju raskem, kui et oma elu selle pärast hoida. Kes see wanakene oli, on teadmataks jäänud; tema nimegi ei teata kindlaste. Mõned arwawad tema nime olnud olema Allimachus, teiſed Telemachus. Üks ta kõik, kudas tema nimi oli, ainult tema tegu on wäärt maailma mälestuſes alles hoida. Ta tuli Homikumaalt — kuſt nimelt, pole teada — keegi ei tunnud teda Roomas, tema ei tunnud ka kedagi. Kui tema lühikeſe aja sääl oma eremiitliſel wiiſil awaliku ilma eest warjus elanud, kuulis tema, et tſirkuſes suurewiiſiline wõitlemine surma pääle saada olema. Kõik linn woolas sinna kokku, wanakene oma warjupaigast läks ka. Wõitlejad astuſiwad platſile, hiilgawad, terawad mõõgad ja piigid käes. Nii pea kui nad wastastiku lähinema hakkaſiwad, kargas wanakene üle tõke wõitlemiſe paika, tungis wõitlejate wahele, keelas ja wannutas neid, mitte süüta werd walada. Kümne tuhandate suust müriſes kange hurjutamiſe kiſa. „Ära! Wanamees tagaſi!“ karjuti temale. Ta ei taganenud, ei liikunud paigast. Wõitlejad lükkaſiwad tema kõrwale ja tungiſiwad kokku. Teiſt korda kargas wanamees surmajate mõõkade wahele ja käskis werewalamiſt seisma jätta. „Lõõge ta maha!“ kiſendaſiwad tuhanded hääled. Wõitlemiſe ülemjuhataja, kõrge auumees, heitis käega „rahwa häälele“ järelkiites, wõitlejad piſtſiwad piikidega tema läbi ja tungiſiwad üle tema surnukeha edaſi, et endid surmata.

Wanakeſe surm ei olnud asjata. Rahwas hakkas järele mõtlema, mis ta teinud; ta kohkus oma eneſe jõleduſe üle, seſt tema oli ennaſt süüdlaſeks teinud ühe püha mehe surmaſt, tema oli surma nõudnud sellele, kes oma elu andis, et rahwa

werejänuliſele, toorele lõbuhimule peatuſt teha. Tema ſurma-päewaſt ſaadik ei peetud Rooma tſirkuſes enam werepiduſi — wanakene oli oma ſurmaga wägewa rahwa tema kõige ſuuremas waimuſtuſe asjas wõitnud, ſeſt keiſer Honorius keelas 402 aastal werepidud täieſte ära.

Meie ajal teeb üks teine rahwaſte lõbu-aſi, joomine, tuhat ja tuhat kord enam paha ja kahju, kui Roomlaſte werepidud, ehk ka need hirmſad küll oliwad. „Tuhanded ja tuhanded", ütleb Seling, „koguni miljonid kukutawad ennaſt joomiſe läbi waeſuſeſſe ja hädaſſe, haiguſeſſe ja *ſurmaſſe*, hullumeelesſe ja pattude-jäleduſeſſe, ajaliku ja igaweſe hukatuſe kuriſtikuſſe", ja meie ei ole mitte ſiin wahele astunud, nagu Homikumaa wanakene Roomas tegi; ka meie oleme ära harjunud joowastawate jookide tarwitamiſt kui lõbuasjaks pidama, kuna ſee ometi kõige kurjem rahwa eluõnne mõrtſukas, rahwa waranduſe ja parema käekäigu, tema inimliku kõlbduſe, hää kombete ja wooruſe hirmſam hukkaja on. Iga kodanik, igaüks meie ſeltsliku elu ja meie kriſtliku koguduſe liige, iga abielu mees, iga laſte iſa wõib ennaſt ja oma perekonda joomiſe läbi hukka ſaata, üksi ei waata ſelle pääle; ei kaitſe teda ligimeſed, ei keela ſeaduſed. Laſtakſe ſündida, et inimene ennaſt joomiſe kihwtiga kõikide ſilma all ära tapab, et tema eneſe ja oma perekonna kerjakuks teeb, et tema joomiſe orjuſes ennaſt kõlbmataks, nurjatumaks, igaſugu kurjategijaks muudab. Seda nähakſe, aga oldakſe rahuga wait, laſtakſe teda hukatuſe teed edaſi jooksta. Kas ſee on kriſtlik, inimlik? Kudas wõime ſeda waſtutada?

Ei, armſad õõbrad, rahulikult päält waadata ei tohi, ei wõi meie enam. Ka meie peame ſiin wahele astuma, kõikide wõimalikkude abinõudega hukkawale asjale peatuſt nõudma ja tõket tegema. Elu anda ega muud liig kalliſt ohwrit tuua, nagu wanakene Roomas tegi, ei ole meil ſugugi tarwis. Häädt *tahtmiſt* aga on tarwis, ja kui meil ſeda on, küll meie ſiis ka nõuu leiame, kudas kurja rahwa waenlaſt tema rikkumiſe töölt tagaſi tõrjuda.

Ühtegi mõnuſamat wiiſi joomiſe wähendamiſeks ja wõitmiſeks ei wõi meie leida, kui ühendatud töö karſkuſe ſeltſide

läbi. Seepäraſt peab wiitmata neid ſeltſiſid meie juures aſutama hakatama. Joomiſe haigus on meie juures ammugi nii ſuur, et temale wastu panemiſega enam wiita ei wõi. Natukene-hakatuſt on nende ſeltſide aſutamiſega ka juba tehtud; Toris ſündis mõne kuu eeſt eſimene karskuſe ſelts meie maal ilmale. Omas paigas wõib ſee ſelts edespidi kauniſt tulu ſaata, aga kaugemale ei ſaa tema oma tõõga ulatada wõima ja terwe maa kohta mitte palju tähendama. Paha haigus, millega ſiin tegemiſt, ei laſe eneſele wäheſe wõimuga mõdagi teha. Nimelt on tarwis, et meie maale kuhugile elawamaſſe linna, ütleme Tartuſſe, üks ſuur, mõjuw ſelts elule tõuſeks, igale poole maale ja teisteſſe linnadeſſe aga temale abiſeltſid ſünnitſiwad. Pääſeltſis peaks wõimalikult rohkeſte tähtſamaid, auuſaid õpetatud mehi olema, niiſuguſid õpetatud mehi, kellebel mõistuſt, armaſtuſt ja hoolt oleks, ſeltſi tõõd mehiſelt teha, ja kellebel auu ja mõju oleks palwete ja püüetega joomiſe takiſtamiſeks igal pool üles astuda, näituſeks linnawalitſuste ja mõisnikukogude ees, et nemad kui joogimajade lubajad ja omanikud nende majade asjus ſeda ja ſeda muudatuſt ette wõtakſiwad, ka ülikooli walitſuſe ja ſeaduſeandwate wõimude ees, et nemad ka omalt poolt tarwiliſt abi muretſekſiwad, igaüks oma piiris. Nõrgal wiiſil, nõrkade ja tühiſte meeſtega ei maksa asja hakatagi; ta ſaaks tühja minema, naeruks ſaama*) ja rahwa lugupidamiſe ka pärastiſte pare-

*) Mitte palju aega tagaſi tõuſis ühes meie maa linnas ühe teiſe ſeltſi keskes pool katſe wiiſil üks karskuſe ſelts elule, päraſt ſeda kui asja üle enne kauniſte oli nõuu peetud. Üks ſelle ſeltſi tundja, kes ſiis ſeltſi aſukohas elanud, rääkis ſiin temaſt nõnda: Meheb tõotaſiwad ära, mitte enam joowastawaid jookiſid juua. Pühapäewil tuliwad nad ſeltſimajaſſe kokku ja ſääl pidi tõotuſe wili, karskus, muidugi nähtaw olema. Eſimeſel pühapäewal oli ka ta nähtaw. Meheb istuſiwad hulga aega koos, rääkiſiwad oma rääkimiſi, märja ei küſinud keegi. Waene puhweti pidaja oli nii norus ja haige, kõndis wahel karakete koosolejate ſelja taga ja läks niiſama ruſutult jälle puhwetiſſe. Teiſel pühal oli lugu piſut teiſem. Kui tükk aega koos ära oltud, pilgutas mõni karskuſe liige haigla puhwetipidaja poole ſilmi ja läks kõrwaliſesſe tuppa. Sääl pesti karskuſe tõotus keele päält minemagi. Puhweti pidajale üteldi, teiste ſilma

mate katsete tarwis tagasi tõrjuma, seega enam kahju kui kasu tooma. Ja kui ta ka täitsa tühja ei läheks, joomise haigust tema ikku suurt midagi wähendada ei jõuaks; nii oleks ta ikka tühi töö ja waimu närimine.

Aga missuguseid õpetatud mehi on meie seast leida, kes selle kalli, kasulise töö ette otsa wõiksiwad astuda? Neid on mitmesuguseid, mitmesuguste tähtsate ametite pidajaid. Kõige enne ja kõige enam aga langeb asi küll teie pääle, auustatud waimulikud ametnikud, kirikute õpetajad. Teie olete nimelt rahwa juhatajad, rahwa hingekarjased, rahwa usu, rahwa hääkombe ja wooruse kaitsejad, wahimehed Siioni walli pääl, et waenlane ei wõiks Issanda koguduses kurja teha. Teie teate wististe ka kõige paremine, kui hirmust kurja see waenlane, milleest siin rääkimine, teie kogudustes teeb, kui palju kristlist, auusat elu tema ära häwitab, kui palju teie koguduste liikmeid usust, Jumalast ja kõigest korralikust elust lahti kisub, kõlwatumale, õnnetumale elule saadab. Teie näete ka wäga hästi, et paljas sõna kantsli päält meie ajal üksi mitte siin parandust ei suuda tuua, teate ka et teisi meie aja kohta mõjuwamaid abinõusid on, mis jutlusele ja Jumala sõnale mitte wastu ei käi, waid nendega kõigiti kokku sünniwad ja nendega seltsis parandust toowad. Teie wõtate igal aastal hulga noori hingi oma kogudustesse wastu, õnnistate neid püha sõnaga, ihaldate nendest häid näha saada, aga teate küll, mis paljudest warsti pärast saab, kudas nemad joomise läbi kõlbmataks saawad, sagedaste päris hukka lähewad. Tulge siis ja hakake pääle jutlust ka teiste abinõudega tõuswale halbdusele wastu panema. Üks teie eneste ametiwend, hinge-

---

all ei tahta seda teha. Tuli tema ära, läks warsti teine sinna samasse kõrwalisesse tuppa ja mängis esimesele järele. Kolmas läks ja ei mõistnud ka muud teha jne. Kolmandamal pühapäewal ei tehtud enam nõnda. Siis toodi pudelid päris koosoleku saali karskuse meeste keskele ja sääl tühendati neid siis enam kui kahe läinud pühapäewa wõla tasumiseks tarwis oleks olnudgi. Puhweti pidaja ei olnud enam norus. Nõnda läheb asjadega ja iseäranis karskuse asjaga, kui selle ette wõtjad mehed mitte pole lõtsised, mehised mehed.

karjane Dr. Martins, ütleb oma raamatus Traugott Sieg-friedi sõnadega teistele hingekarjastele: „Kes ainult jutlusi peab ja siis ennast oma raamatute juurde luku taha paneb, selle jutlused ei saa midagi mõjuma ja ei saa tema ka joomise vastu midagi korda saatma. Iseäranis peaks iga hingekarjane oma kiriku eestseisjaga ehk konwendiga seda teha katsuma, et kiriklikud toimetused, nagu ristimised, pulmad, matused, mitte ei saaks wiina ja joomise läbi teotatud, nagu paraku sagedaste sünnib." Ja Lutherus ütleb: „Kui sina õige kristlane tahad olla, kes Kristust mitte ainult keele pääl ehk paberi pääl ei kanna, waid tõsiselt südames, — kui sinu usk mitte ei ole ainult sõnadest ega silmakirjaks, siis näita seda tegudega ja eluga igaühe ees ja seisa armastuses häädes töödes. Ole ligimesele toeks tema hädas; noomi teda, kus tema pattu teeb; näita õiget teed, kus tema eksib; kanna, kus tema nõrk on; tröösti, kus tema kurwastatud; teeni ja aita, kus temale abi tarwis. Lühidelt, armastust pead sa laskma paista, kui usu hiilgawat sära." See pole aga mitte armastus, mitte elaw usk, kui meie langenud ligimesele tema hädas appi ei lähe, mitte kõiki abinõusid karja päästmiseks ja kaitsemiseks ei tarwita, kui waenlane temas mässab ja murrab. Meie Lunastaja on meile selgeste küll näidanud, kes meie ligimene on, kellele meie armastuses appi peame minema, — sellele, kes õnnetuses, hädas, haawades on, olgu tema muidu meile kui tahes wõõras. Siin aga on aja raske haiguse all meie oma wennad, meie usu liikmed õnnetuses ja haawades, meie oma terwe rahwa õnn, usuelu ja tulewik on raskeste ähwardatud; siin peawad siis kõik, kellebele wõimu on kätte usaldatud, iseäranis rahwa waimulikud juhatajad, tegewamal, mõjuwamal wiisil, kui senini sündinud, tõõle hakkama. Ärgu waadaku ega mõtelgu keegi selle pääle, kes neid sõnu seekord siin ütleb ja palwe häält awaldab, — asi ja häda jääb ikka selleks samaks, mis ta on, olgu temast rääkija kes tahes — waid mõteldagu asja palju enam nõnda, et tuhandate ja tuhandate eluõnn ja kõige rahwa tulewik nende sõnade kaudu siin hüüab ja palub.

Ka tohtrid, ülemate ja alamate koolide õpetajad, linnawalitsuste ja kohtute liikmed, wabrikute ja teiste tööasutuste omanikud, mõisate pidajad, kirjamehed jne. jne. — peaksiwad, kui küll esiti mitte need kõik, siis wähemalt paremad, tublimad mehed nendest kõikidest, nõuu pidama hakkama ja üht pääseltsi elule saata katsuma, muidugi niisuguse põhjuskirjaga, et temal luba oleks igal pool abiseltsisid asutada ja ette äraplaanitud wiisil karskuse tööd korralikult teha. Kui ei ole üht pääseltsi, mis kõigele karskuse tööle kui südameks ja juhatajaks on ja mis kõiki teisi seltsisid üksteisega ja enesega ühendaks, siis ei saaks üksikuteist seltsidest, mis isekeskes ühendamata, ialgi tarwilist tulu tulema. Räägitagu ilmalikkude ja waimulikkude meeste poolt asi läbi, tehtagu mõne teise maa karskuse seltside seadluse ja põhjuskirjadega ennast tutwaks, awaldatagu eesaegne üleshüüe asjale sõbrade saamiseks, muretsetagu tarwilik kinnitatud põhjuskiri ja siis awaldatagu päris üleshüüe, kõikide osawõtmisele kutsumiseks, abiseltside asutamiseks jne. Kui see sarnane eestöö korralikult saaks tehtud ja kui selle töö eesotsas mehed seisaksiwad, kellede kohta alamatel ja ülematel ringkondadel usaldust wõiks olla, siis saaks see karskuse töö tõeste laialist osawõtmist leidma ja kauniste minema.

Kauniks juhatuseks ja ka äratuseks wõib meile siin suur Saksamaa selts oma asumise, sisseseadluse ja tööga olla. Selle seltsi asutamise üheshüüde kirjale, mis ajalehtedesse saadeti, oliwad alla kirjutanud hää kogu waimulikka mehi, mitmed nende seas ka kõrgema auu osalised, nagu piiskopid jne., pääle kakskümmend arstiteaduse doktori, enamiste täht samad, kuulsamad mehed selles teaduses, mitmed nendest ka professorid, riikliste terwiseasutuste ja muu sarnaste kogude esimehed ja juhatajad, pääle tosina linnapäid, ka muid linnawalitsuste liikmeid, adwokatisid, mõned rahwa majapidamise ja filosofia teadlased, kirjanikud, kaubamajade ja rahapankade omanikud jne. Oli nende niisuguste meeste üleshüüe awaldatud, pakkusiwad kohe palju teisi tähtsaid mehi endid uuele asuwale seltsile liikmeteks, nimelt hulk ihutohtrisid ja palju hingekarjasid, palju linnade pürjermeistrisi ja weel enam wähem

tähtsaid inimesi, ka mitmed riigipäewa liikmed ja riigimehed, teiste seas ka kindral-feldmarschal krahw Moltke ja mitmed teised krahwid, ka üks prints jne. Nõnda oli kohe näha, et asi läheb, see on, ta läheb siis, kui aga hakatus tehakse ja kui see mõnusaste ja mehiselt tehakse. — Nüüd peeti warsti suur pääkoosolek ära, see oli Kaselis Märtsi kuul 1883, waliti sääl seltsile eesseisus ja seega algas päris töö pääle. Eestseisuseks walis selts mitu kümme meest, enamiste tähtsamad õpetatud mehed; suurem hulk nendest on jälle kuulsamad ja rahwa elust osawõtlikumad arstiteaduse doktorid ja waimulikud mehed, ka üks piiskopp, mitmed professorid ja muud teadusemehed, mõned senatorid, kõrgemate koolide õpetajad, pürjermeistrid, politseidirektorid, mõni pangadirektor ja mõned wähem õpetatud ja wähempaistwade nimedega mehed, kelledest ettewõtte kohta muidu tublidust tunti.

Nõnda walitud eestseisus walis ise oma enese seast endale Geheimrath-Medicinalrath professor Dr. W. Masse Bonni linnast esimeheks ja tema abilisteks ülempürgermeistri Dr. Miquel'i Frankfurtis a. M. ning Geheimrath-Sanitätsrath Dr. Märklin'i Wiesbadenis; seltsi asjatoimetajaks ja raamatupidajaks waliti Nationalökonom ja ajalehe toimetaja A. Lammers Bremenis, mispärast siis Bremen ka seltsi asupaigaks pidi jääma.

Nõnda oli selle seltsi asutuse lugu. Selleest aga ei ole meile juhatuseks weel küll. See selts ei nõua enesesse astuwatelt liikmetelt misgisugust töötust, ei täielise karskuse ega ka kasinuse pääle, ka mitte teiste ümberpöörmiseks, arwates, et ega joobikud ikka muidugi nende liigeteks ei tule. Seltsi tahtmine ja püüe aga on, mitte wandeliku töotuse wõtmise, waid wennaliku soowi kaudu seda korda saata, et tema liikmed jookide asjus wähemalt kasinuses elatsiwad, ka teisi liiajoomise eest kaitseda ja seltsi püüet igapidi edendada katsuksiwad. Täielik karskus pole muidugi kellegile keelatud, waid ennem soowitud. Usu, rahwuse ega meeleseisuse pääle ei waadata; olgu Lutheruse usuline, Katholiku usuline ehk Juut, wanaehk wabameelne, kiriklane ehk sozial-demokratlane jne., selleest kõigest ei küsita midagi, igaüks wõetakse lahkeste liikmeks

wastu ja igalt ühelt soowitakse liikmeks tulemist ehk muul wiisil seltsi töö toetamist. Seltsi liikmemaks on kahel wiisil: kes aasta wiisil maksta soowiwad, neil mitte alla 2 marga aastas; kes eluaja pääle ühe korraga maksta tahawad, neil mitte alla 500 marga — üle selle maksmine on mõlematel nende eneste asi, kudas jõud ja armastus kannab. Nõnda on liikmemaks pääseltsis kui ka abiseltsides üle kõige riigi. Abiseltside pää ülesanne on, uusi liikmeid koguda, liikmemaksusid omas ringis wastu wõtta ja pääkassasse edasi saata, kirjatööstd ja raamatuid, mis pääwalitsus saadab, rahwa sekka wälja laotada, kohalisi tarwitusi pääseltsi waimus ja temaga ühenduses korda saata jne. Kui kusgil kohas ja selle ümbruses wähemalt 200 liiget kogunud, ja nendest wähemalt kümme pääwalitsuselt nõuawad, siis peab sinna üks abiselts asutatama. Igal abiseltsil on pääkoosolekutel üks hääl. Wähemalt ükskord igal aastal peetakse üks pääkoosolek; selles antakse aru mööda läinud aasta tööst, walitakse tarwilikud walimised, peetakse aru seltsi töö edendamisest ja tehakse plaan lähema aasta tööde tarwis. Kui wiis kuni kümme abiseltsi pääwalitsuselt nõuawad, pääle ühe pääkoosoleku aastas weel mõnda erakorralist pääkoosolekut pidada, ja selle tarwis päewakorra ette panewad, siis peab nende nõuet täidetama. Pääseltsi eestseisuse wõi pääwalitsuse seesmine töö on, seltsile tööplaanisid walmistada, pääkoosolekutele päewakorda teha, asjatoimetuses ja kassaolus ülewaatust pidada, seltsi asjatoimetajat ja teisi tarwilisi ametnikka walida, pääkoosolekuid kokku kutsuda jne. Seltsi asjatoimetaja töö on õige laialine ja suur, aga häält temal eestseisuse koosolekutel ei ole, aga kui nõuandja liige wõtab tema nendest osa, kui eestseisuse otsus temalt eemal olemist ei soowi. Seltsil on oma enese ajaleht, mis nädalas kord ilmub ja seltsi waimus tööd teeb; pääle selle weel teine wähem leht, mis ka nädalas kord ilmub, seltsi tööst ja asjust aru annab ja igale seltsiliikmele ilma hinnata kätte saadetakse. Misgisuguste politikaliste ega usuliste asjadega ei tee selts midagi tegemist, ei tarwita oma koosolekutel ka usulisi kombeid.

Selle seltsi töö rahwa seas ja rahwa kohta tahab olla

ja on: 1. Karskuse edendawate kirjatööde wäljalaotamine wõimalikus paljuses ja wõimalikus odawuses (kui ja kus wõimalik, ka ilma hinnata), milledes joowastawate jookide kurjaste pruukimiseſt, selle tõusmiseſt ja alanemiseſt, selle kahjust joomise korral ja päraſt poole ja tulewa soo kohta, selle läbi töõjõuu wähenemiseſt, waraſest töövõimetumaks saamiseſt jne. räägitakse, ülepää kõigest selleſt, mis kahju joomine ihulikus, waralikus, kombelikus ja waimu asjus saadab, kuidas tema rohkendawalt haiguste, suremiste õnnetuste, eneſetapmiste, abielu lahutamiste, liiderliku elu, kuritegude, rahurikkumiste, tülitſemiste, tapmiste, haawamiste jne. pääle mõjuz. 2. Nende abinõuude täielik uurimine, mis wäljamaadeſ joomiſe wastu wõitlemiseks ära proowitud ja hääks leitud, oſalt wäljamaadeſſe saadetawate komisjonide läbi. 3. Rahwale kirjatööde ja koolide waral õiget õpetuſt muretſeda katſuda, keha harimiſe, elamiſe ja toitmiſe asjus (toitude toiduwõimu ja äraſeedmiſe kohta nende hinnaga wõrreldes), laiduwäärt ja halwa mõjuga kombeid majapidamiſeſt ja eluſt häwitada, laste kaswatamiſeſ karskuſe ja mõiſtliku eluwiiſi tarwis juhatuſt anda jne. 4. Kokkuhoidliſt meelt äratada ja tagawara kaſſade parema ſeadluſe eeſt hoolitſeda, nii et nad igaühele ja igatahes ſaadawal olekſiwad ja ka kõige wähemaid ſummakeſi waſtu wõtakſiwad. 5. Rahwa elutarwituste järele mitmeſuguſid ſöögi- ja joogimajaſid, ülespidamiſe- ja öömajaſid jne. aſutada, milledes häſti walmiſtatud kergeb, kahjuſtamata külmad ja ſoojad joogid igal ajal odawalt peawad ſaada olema, kus tarwis ja wõimalik, ka korraliſeb ſöögid, ka raamatuid ja ajalehed kiiduwäärt ſiſuga; linnades ja maal suuremates töökohtades enam joogiwee kaewuſid muretſeda. 6. Joogimaja-ſeltſiſid aſutada katſuda, nagu Rootſimaal moodus on, kes ka terweid ja odawaid ilma alkoholita jookiſid wabritſekſiwad. 7. Nii palju kui wõimalik, alama rahwa tarwis paremaid toiduaſju muretſeda odawamal wiiſil, aga ilma oma kaſude wõtmiſeta. 8. Äratada, et enam joodikute parandamiſe majaſid ſaaks aſutatud. 9. Seda walearwamiſt häwitada, et wiin karastada, ſoendada ja toita. 10. Iſeäraliſe hoolega ſelle pääle

töö teha, et joomise takistamiseks sündsaid seadusi antaks, millede läbi joogimajade arw kasinamaks ja waljuma, kindlama korra alla langeks, nii et enam ei tohitaks alaealistele, joonud inimestele ja joodikutele joowastawaid jookisid anda, et purju joomine trahwitud saaks, et wiina aktsisimaksu kõrgendataks jne. jne.

Nõnda lühidelt selle seltsi lugu. Kõik ei saa siit küll meile sündima, aga palju selleşt on küll ka meile mõnusaks eeskujuks ja juhatuseks. Räägitaw selts arwab, et kui tema seda korda saata peaks jõudma, mis tema endale eesmärgiks wõtnud, nagu praegu kuulsime, siis joomine kahjulikul wiisil muidugi saada kaduma, ilma et tarwiski oleks täielişt karskuşt inimestelt otse nõuda. Ka Inglismaal on nende seltside kõrwal, kes täielişt karskuşt nõuawad, hiljemalt ka niisuguşid seltsisid tõusnud, nagu ülemal Saksamaa seltsişt kuulsime, ja nende tööl näitab ka sääl maal õnnistuşt küll olema.

Kudas nüüd meie maal mõnusam oleks seda tööd hakata, kas täieliku karskuse ehk esiti ainult kasinuse pääle sihtides, selleşt wõiks waheşt siis selgemalt aru saada, kui rohkem niisuguşid mehi, kes rahwaşt hästi tunnewad ja ka teaduses rikkamad on, seda asja eneste wahel laiemalt on läbi rääkinud. Minule tahab asi nõnda paista, et meie rahwa ja meie asjade seisu järele see mitte kõige parem ei oleks ega suurt häädd loota ei lubaks, kui ettewõetawas karskuse töös sugugi täielişt karskuşt ei nõutaks ega misgisuguşt tõotuşt kellegilt ei wõetaks. Meie rahwa seaşt on suur hulk, iseäranis nooremad, joomise asjas, kui mina ei peaks eksima, juba nii loiuks wõi logedaks saanud, et palju kasinuse wõi nõnda nimetatud parajusega nende juures wäga wähe paranemişt loota tahab olla. Seşt misşuguşt mõõtu tahab see eneşele parajuseks pidada, kes juba jookidega on harjunud, nende järele ehk ka himu tunneb ja kellel iseeneşes kindlat eneşewalitşemişt ega mehişt iseseisu ei ole? Niisugusele ei ole asi naljalt enne paras, kui joogikihwt mõistuse nupuşt juba minema peletanud; ja mõnelegi on waheşt alles şiruli wäänamine parajuse mõõt. Päälegi on parajuse pidamine

ikka ka just tee liiale joomisele, ka nende juures kes liiast joomisest weel kaugel, ja kes ehk waheşt weel lapsepõlwega kokku puutuwad, wõi sellega alles läbistiku seisawad. Ja jääbgi keegi joomises parajusesse — mis kasu wõib tema selle parajuses joomisega ometi enesele, oma perekonnale ehk inimese seltskonnale tuua? Mitte midagi. Ka ei julge meie loota, et meil, kui karskuse töö algab, jõudu küllalt saaks olema õige rohkeste niisuguşid joogimajaşid asutada, kus joowastawad joogid tundmata asjad olekşiwad, ja millede kaudu inimeşed şiis iseeneşeşt wana moodu pahadeşt joogimajadeşt wõõrduma hakkakşiwad. Ka praeguste kõlbduseta joogimajade hulka ei saaks meie nii pea küllalt wähendada jõudma (wõib olla küll aegapidi), nii et nemad mitte enam igal pool nõrgemaid awatelemas ei oleks. Nõnda näitab, et meie juures palja kasinuse katsega wägew waenlane mitte palju nõrgendatud, sügawamalt haawatud ei wõiks saada. Niisuguşid inimeşi on ka küll, kes seda hõlpsamalt, kergemalt wõiwad, mitte sugugi joowastawaid jookişid puutuda, kui seda, et neid kasinuses katsuda. Kui kuulus inglise kirjanik, Dr. Johnson, kord piiskopp Portens'e juures wõõruspidul oli ja kirjanik neiu Anna More*) weini pakkumise ringiga ka tema juurde tuli, ajas ta wastu, ei tahtnud wõtta. Neiu palus, wõtku ometi natukenegi. Ta waatas tütarlapse otsa pool haledal, kaetsewal pilgul ja ütles: „Ma ei wõi mitte natukene wõtta, kallis laps, ja seepärast ei puutu ma teda sugugi. Täielik karskus saab mulle niisama kergeks, nagu mulle kasinuses joomine raske on, şest nii pea kui ma teda natukene lähen puutuma, on ta kohe minust üle ja şiis tuleb uputus." Hulk aastaid pidulişi naerşiwad, aga Johnsonil oli tõde ja ta ei häbenenud seda tõtt pidulişte ees eneseşt tunnistada**). Mina

*) Anna More seisab kui kirjanik kaunis ilmakuulsuses. Sõeranis rohkeste mõjus ta oma kirjatööga alama rahwa kaswatamise parandamiseks. Sünd. 1745, surnud 1833.

**) Johnson jõi ühel ajal joowastawaid jookişid õige rohkeste, lahkus aga şiis nendest täieste, şest et ta nendes ennast sugugi walitseda ei jõudnud, ja sai selleşt ajast pääle juureks tee-joojaks, nii et ta mõni kord ühe istumisega 20 klaasi teed ära jõi, mõnikord ka öö läbi eneşele teed tegi ja jõi.

nägin üht inimest, kes seda küll jõudis — küll ehk ka oma himudega võideldes, — et tema mitu ja mitu kuud mitte tilka alkoholilisi jookisid ei puutunud, aga kui juhtus, et tema kas või ühe ainsa tilga nendest keele pääle sai, siis oli kohe kui wäraw eest ära, kui tuli tema sees lahti, ta ujutas ennast jookidega vöd kui päewa läbi, wahel nädal, wahel ka kaks kolm nädalat ühe puhuga, ei läinud kodu ja tööle ja oli kui meeletu. Naene pidi teda linna kõrtsisid mööda otsima, ja kõige mustemaid kõrtsisid mööda, sest puhtamatesse paikadesse, nagu temale omane oleks olnud, ta siis ei läinud. Kord oliwad sõbrad tema ühte *seltsimajasse* wedanud ja sääl temale seda ja teist pakkunud — tema ei wõta, teab ennast; aga wiimaks ometi oliwad nad tema nii kaugele saanud, et tema ühe korra punshi rüüpanud — seega oli uputus paari nädala pääle kohe lahti, mees jõi vöd ja päewad läbi, uhtis ühest joogimajast teisi käia, hooples, nuttis, naeris ja jõi ikka pääle. Jõudis naene tema wahel kodu wedada, põgenes ta pea säält jälle kõrtsi tagasi — keegi ei võinud parata, ainult politsei oleks võinud, aga selleks ei olnud seadust. Ja enne seda uputuseaega oli seesama mees mitu kuud aega järestiku laitmata korrapidamises oma ametis vöd teinud — see on ilma tilga puutumata. Ta ei olnud enam noor mees; wististe oli ta nooremal ajal jookidega ennast nii ära kihwtitanud, et nüüd palju raskem oli neid kasinuses katsuda kui täitsa nendest eemal seista. Üteldi, et temaga ammust saadik nõnda olnud; wahel mitu kuud ilma wähema puutumiseta karsk, aga kui mõnesuguse kiusatuse või juhtumise läbi hakatus sündinud, siis mitmed häädpäewad jälle joomise pääl.

Teiselt poolt tahab asi jälle nõnda paista, et ka see kõigiti sünnis ei oleks, kui meie juures hakatawas karskuse vöös kasinusest midagi ei waadataks, waid ainult täielist karskust nõutaks. See näitaks ka meie olu järele nii wali olema, et sel wiisil töö ka mitte kõige parema õnnistusega wist ei saaks minema. Meie maale näitab niisugune karskuse töö kõige tulusam olema, milles täielikku karskuse pääle ärahatakse ja täielist karskust nõutakse nii paljudelt kui seda wastu wõta-

wad, aga milles lepitakse ka kasinusega nende juures, kes päris wiimast sammu astuda ei taha (ehk kellede juures seda waheşt ka just waja pole). Töö siht wõiks nende mõlemate otstarbete pääle käia ja päris karskuse kui ka kasinuse tõotajaid wõi pidajaid tuleks seltsi wastu wõtta — niisugusesse ühessе karskuse seltsi, mis oma abiseltsidega üle kõige maa katsuks ulatada. Sel wiisil saaks selts ja tema abiharud ka enam liikmeid ja enamate liikmete läbi oleks temal enam jõudu oma suurt tööd teha, — tööd, milles weikese jõuuga ial ei wõi palju hääd teha. See ei saaks meie juures ka mitte tulus olema, kui meil näituseks kaks suurt ühisust oleks, milledeşt üks oma abiseltsidega täielise karskuse ning teine kasinuse pääle tööd teeks. Sellega oleks jõuud laiale hoitud ja lahutatud, asi rahwale nagu kirjumaks ja osawõtmiseks segasemaks tehtud, ning ka õõrumist oleks karta, mis wiimne niisuguse puhta, aitamise töö juures hirmus paha on. Üks ainus suur ühisus olgu siis, millesse kõik jõuud kokku ulatakşiwad, nii palju kui neid saada on ja saada jõutakse ja milles mõlemaid wooruşi, karskust kui ka kasinust, kalliks peetaks ja kaswatataks, ihaldataks ja nõutaks. Muidugi wõiks paremat hääst weel ülemaks pidada, karskust weel enam püüda kui kasinust.

Kui mitte küll kõikidel, aga wististe küll täielise karskuse hakkajatel tuleks ka wanne wõi tõotus anda, millega nemad kinnitawad, et nemad joowastawateşt jookideşt puhtad saawad olema ning ka teişi karskuse wooruşesse koguda püüdma. Ärgu mõtelgu keegi, et see asjata oleks. Sääl, kus wähegi inimeşt, on tõotamisel, mis awaliku wõimu, ametniku ehk wendade ja õdede kogu ees ära antakse, tõotaja ettewõtte ja püüde kohta kaunis, kallis mõju, sagedaste wäga suur mõju. Sarnase tõotamise läbi saab inimene oma ettewõtte pääle palju kindlamaks ja wahwamaks, kui seega, et tema ainult iseeneşe juures oleks mõtelnud ehk ainult iseeneşele tõotanud, seda ja seda wooruşt nõuda, selleşt ja selleşt halbduseşt ennaşt wabaks pidada. Wandelik tõotamine, mis inimene oma eneşe wabas, paremas tahtmises teişele ja teişe ees ära annab, liigutab ja äratab wägewaste temas hääd püüdmişt, kinnitab

teda selles, kutsub temas üles eneseaunstamist kui wahiks selle juurde, et ettewõte täidetud, tõotus aga mitte murtud ei saaks. Wäljamaade karskuse seltsides antakse tõotus enamiste seltsi esimehele ära, nii et see seda ette ütleb ja tõotaja järgi loeb. Kus tahetakse ja ehk sündsam, wõiks see ka nõnda sündida, et tõotaja oma nime tõotusele alla kirjutab. Iseäranis ilus, liigutaw, waimustaw ja kalli mõjuga saaks see olema, kui tõotajad kirikus päraſt Jumala teenistust koguduse ja Jumala ees püha altari juures koguduse õpetajale eneste tõotuse ära annaksiwad. See saaks ka teistele waimustuseks ja äratuseks olema rohkel wiisil. Asi, mis siin tõotatakse, on täieste nii puhas ja püha, et helde armastuse Jumal oma püha paika selle toimetuse tarwis ial ei tahaks keelda. Katholiku usu preester õnnis Seling, kelleſt ülemal rääkisime, ja tema sõbrad laskſiwad karskuse tõotust järgmiste sõnadega anda: „Mina tõotan Jumala, oma kaitseingli ja inimese soo ees sellega pühalikult, et mina Jumala abiga ennast köikide põletatud jookide eest kangeste ja täieste tahan hoida ja kõigest jõuust ka minu ligimesi niisamasugule karskusele pöörda. Iga häbi inimese-seltskonnas ning ka Jumala nuhtlus wõigu minu pääle tulla, kui mina ialgi seda tõotust kergemeelselt murran.“ Misfugune ilus, liigutaw, aga ka raske tõotus! Mõnedes Katholiku usu kogudustes on mooduks karskuse töösihis wähemalt üks kord aastas kirikus Jumala-teenistust pidada. Nendes Jumalateenistustes loeb preester päraſt jutluſt nende nimed ette, kes sel aastal karskuse seltsist ära surnud. Siis tõuseb köik rahwas kirikus püsti ja köik loewad preestriga ühes walju häälega karskuse tõotust, et seda enestele uuendada: „Mina (N. N.) tõotan kõigewägewama Jumala kõige pühama Neitsi Maria, minu kaitseingli ja köikide pühade ees, köikide põletatud jookide eest ennast hoida; ja mina tahan hoolega kõigest jõuust püüda, ka minu ligimesi sellesse seltsisse koguda. Ühtlaſt tunnen ja tunnistan mina, et ma ennast Jumala ees süüdlaseks ja truuduse murdjaks teeksin, ka häbi inimeste ees ja wäljaheitmist selleſt seltsist teeniksin, kui mina ialgi seda püha, wabatahtlikult ja järelemõtlemisega antud tõotust kergemeelselt murran ehk rikun.“ — Muidugi peawad selle tõotuse

lugejad kõik karskuse seltsi liikmed olema. Kõik see Jumalateenistus on püha kirja salmide, litania laulude jne. läbi alguseşt kuni lõpuni karskuse pääle sihtiw ja karskusele ärataw.

Ühes Berlini karskuse seltsis, mis 1837 asus, nüüd aga nõrgalt weel elutseb, on karskuse tõotus nõnda: „Mina astun siia seltsi ja tõotan Jumala ees, et mina ennast kõikide alkoholkihwtiliste jookide tarwitamise eest, nii kui on wiin, rumm, arak, konjak, likõörid, punsch, grog jne. ka kõikide nendega segatud jookide eest saan hoidma, et mina neid kellegile ei saa andma ega kedagi nende andmisele awatelema, ja et mina ka teisi selle seltsi liikmeteks hoole ja tõemeelega koguda tahan." Paljudes teistes karskuse seltsides on see tõotus õige lühikene ja nõnda: „Mina wõtan eneşele kohuseks, Jumala abiga ennast . . . . . kõikideşt joowastawateşt jookideşt wabaks hoida (wälja arwatud püha Õhtuşõõmaaeg ja arştlik ettekirjutus) ja teiste juures nendeşamade jookide kurjaste pruukimise wastu wõidelda." — Täppide kohas ütleb tõotaja, kas tema ühe aasta pääle ehk elu ajaks tõotab. Mõnda nendeşt tõotuşteşt wõib meile märkuseks olla. Tõotuşt wõetakse ainult nendelt, kes mitte nooremad ei ole kui 15—16 aastat, paljudes seltsides ka mitte muidu, kui et tõotaja enne seda mõned kuud karskuses peab elanud olema.

Seltsi liigete aastamaks wõiks meie juures mitmesugune olla, waheşt 50 kop., 1 rbl., 2 rbl., 3 rbl., 5 rbl.; waligu igaüks nende seaşt siis, mis tema jõuule ja armastuşele kohane on. Eluaja pääle ulataw maks ühe korraga peaks muidugi suurem olema. Wastu tuleks wõtta, nagu juba tähendatud, täielişe karskuse tõotajaid, kes nõnda şoowiwad, kui ka kaşinuse lubajaid, wististe ehk ka neid, kelledel waheşt meele järele pole jookide asjus eneşe kohta misgişuguşt şoowi awaldada, küll aga walmis on aastamakşu maksma. Ka niişuguşed on ja olekşiwad ikka karskuşe töö tegijad ja toetajad eneste aastamakşu läbi, arwamise järele ka elukombe läbi, şeşt joodik ikka ei tule karskuse seltsi liikmeks, ega hakka sinna raha maksma. Teine lugu muidugi siis, kui joodik on ümber pöörnud, olgu mistahes mõjude waral. Saaks ainult täielişe karskuşe tõotajaid wastu wõetud, siis oleks karta, et seltsile

ainult nii wähe jõudu kaswaks, et ta oma rasket koormat järele wõtta ei jõuaksgi. Rahwuse, seisuse ega usu pääle ei tohiks wastuwõtmises muidugi mitte waadatud saada. Iseäraliſe armastuſega tuleks naesterahwaid selle seltsi liigeteks koguda ja teed neile selleks lahti hoida, seſt just naesterahwas on sellele pühale tööle kui pühitſetud preeſtrinna ja just naesterahwal on joomiſe hukatuſe all kõige enam kannatada. Üle kõige mõistuſe käib, mis ja kui palju tuhandeid ja tuhandeid naesterahwad meeste joomiſe pärast kannatama peawad. Ja kui naesterahwas küll mitte seltſide koosolekutes ja nende töö juhtimiſes eesotſas ei wõiks seista, aga oma koduelus ja selle ringkonnas wõiks tema ja tema töö palju, palju õnnistuſt karskuſe asjas saata, seda enam, mida enam seltsi pääwalitſus karskuſe asjas kirjalikult saaks õpetuſt annud, raamatuid karskuſe töö edendamiſeks wälja laotanud olema. Wäga palju mõjub juba see joomiſe wähendamiſeks ja wõitmiſeks, kui naesterahwas mõistawad, tahawad ja wõiwad koduelu kõigiti lahkeks, armſaks, lõbuſaks teha, oma eneste woorusliku elu, eneste töö ja talituſe ja korrapidamiſe, söökide kõlbduſe eeſt hoolitſemiſega jne. Mõnelegi noorele mehele on mõnigi neiu kaitſejaks, päästjaks ingliks olnud, nii et ekſiteelt enne hiljaks jäämist tagaſi pöördi ehk ekſiſammude eeſt üleüldſe ennast hoiti, ilma et neiu selleks ehk mitte poole sõnagagi jutlusi ei pidanudgi. Saaks aga joomine, mis seniajani osalt kui mehiſuſe ja auuſuſe märgiks peetakſe, täieste halbduſe ja kõlwatuſe templi alla heidetud ja tema wastu awalik waimustatud liikumine elule hüütud jne., siis saaks siin naesterahwa õnnistaw mõju weel palju suurem olema.

Tulus oleks ka lapsi, waheſt kümne aasta wanaduſeſt pääle, liigeteks wastu wõtta, kümne wõi paarikümne kopikaga aastamaksu ja nende wanemate kaasſoowiga. Wanemaid saaks olema, kes oma lastele mõnda kopikat selle tarwis ei keelaks ja kelledel selleſt saaks rõõm olema, kui nende lapsed waratſelt pääle endid hakkaksiwad wahwustama ja kinnitama selle wägewa, hukkawa waenlaſe wastu, mis nii tuhandeid noori hingi ära neelab, tuhandatele wanematele nende lasteſt ainult ſilmapiſaraid saadab ja mida meie aeg siisgi nii waimustu-

sega kumardab ja teenib ja oma eeskujuga noort sugu tema kinnitamata olekus selle waenlase paeltesse awateleb. Iseäranis lastele ongi selle waenlase wastu wahwust, waimustust ja pölgdusetundmust waja; siis hakkaks parem ja terwem uus sugu kaswama. Liigutaw, waimustaw oleks, kui ka lapsukesed tulekssiwad ja tahtmist awaldakssiwad, terwe kombega, kainetekś inimesteks üles kaswada, mitte inimeste tapja ja inimeste õnne hukkaja sõbrust eneste juures sallima hakata ja kui nemad seega ühes oma weikest ohwrikest tookssiwad inimeste päästmise töö tarwis. See oleks ilus ja kallis töö, ja see ei jääks õnnistuseta. Nimelt oma lapsi peame waratselt hoidma ja kaswatama hakkama kõige paha wastu, kõige wooruslikn elu pääle. Kellel ise lapsi on, see saab eht ka mõistma ja tundma, mis see tähendab ja kaalub, lapse wanem olla, ja mis see tähendab, kui laps laiale teele langeb. Kui omane on aga meie aeg noorte hingede eksitamiseks, kui wähe on waimustawat eeskuju tõsise wooruse pääle ja kui palju, palju saawad eksitatud. Wõiks siis ka siit üht peatust sellele suurele eksimisele saada, seega, kui ka lapsi wastu wõetaks. Seling wõttis lapsi oma karskuse seltsidesse wastu, nimetas neid päälegi „lootuse-sõjawäeks", ja meie Lunastaja wõttis ka neid wastu ja õnnistas ja armastas neid.

Päätöö ise meie karskuse seltsil peaks umbes seesama olema, mis teisteśt karskuse ja kasinuse seltsidest juba oleme kuulnud: wõimalikult palju ja wõimalikult odawalt raamatuid rahwa sekka wälja laotada, milledes teaduslikult seletust antakse joomise kahjust ja tema kurjast, rikkuwast mõjust kõige elu ja olemise pääle; õpetust ja äratust karske, mõistliku elu tarwis, elukombete parandamiseks ja puhastamiseks, mõistlikus lastekaswatamises, söömises, joomises, söökide walmistamises, elumaja puhtuses, terwise hoidmiseks, kokkuhoidliku meele kaswatamiseks, kõige hariduse ja wooruslikn elu edendamiseks jne. Siis joogimajade asutamine ilma joobnuks tegewate jookideta, nimelt kohwi, tee, piima, söehapuliste ja marjasahwtiliste jookidega ja wõimalikkude (külmade) söökidega, raamatute ja ajalehtedega, mis majades puhtus, odawus ja igapidine häälord ikka walitsemas olgu. Kui selts ise niisuguśid majasid küllalt

ei jõuaks asutada, siis wõiks tema nende asutamise eest ka sel wiisil hoolt kanda, et ta mehi kokku astumisele ärataks ja juhiks, kes neid ilma seltsi kassa abita, oma kuluga asutakswad, nagu näituseks Inglismaal, kus suured kohwimajade seltsid on kokku astunud ja neid majasid wäga palju asutanud, nendest ka kaunist teenistust leidnud, kuda ülemal juba kuulsime. Sarnane kohwimaja nagu Inglismaal, ainult tulusate, kiduwäärt jookide, sõökide ja sündsa waimutoiduga, on tõsine tulewa aja kõrts, ja niisugused majad saawad kord igal pool nüüdsete kõlbduseta kõrtside asemele jääma. Inglise kohwimajad tarwitawad suuremates linnades ka kärrwankrisi, milledega nemad sooje jookisid ja sõökisid sõgiajaks suuremate tööpaikade juurde ajawad ise. Iseäraline hoolega peaks meie karskuse ühisus ka selle eest muretseda püüdma, et praeguste joogimajade arw wähendatud ja et nemad hoopis terwemale ja sündsamale korrale saaksiwad seatud. Seda wõiks selts iseäranis seega teha, et tema linnawalitsustele, mõisnikukogudele, ka meie praegustele seltsidele tarwilisi palweid ja plaanisid ette paneks, sest neil kõikidel on joogimajasid. Kui kõikidel linnawalitsustel küll just enestel joogimajasid ei ole, aga nemad kõik lubawad neid majasid wäga palju ja wäga korratumalt asutada ja pidada, ja et nad nendest raha saawad, siis on nemad ka nende kaasasutajad ja kaaspidajad. Wõimatumaks ei wõi sugugi arwata, et meie maal mõnes kohas wahest terwe kihelkonna mõisnikud kokku ei heidaks ja kõik kõrtsid kihelkonnas korraga ümber ei muudaks Inglis moodu kohwimajadeks, uue aja joogimajadeks ilma halbade jookideta, kui aga tähtjas ja kauni auuga wõim neile seda palwet ja plaani ette paneks ja kui karskuse mõte ja waimustus rahwa sekka elule oleks äratatud. Kord kirjutati ajalehtedes, et ühe küla naesed olla oma mõisa härrat palunud, nende külast kõrtsi ära häwitada, sest et nende mehed sääl enestele ja oma majapidamisele hirmsat kahju teha. Härra täitnud mõistlikkude naeste õiglast palwet kohe. Kahju, et ma ära olen unustanud, kes see härra oli ja kus see küla on. „Woorus pole mitte maha jäetud", wõib Konfutsiusega ikka weel uskuda; „kes teda armastawad ja temaga ees käi-

wad, saawad pea järelsammujaid leidma." Astutagu ka siin karskuse seltsi asutamisega ülemal arutatud wiisil ees, sest just see on üks tükk tõsisest wooruse tööst, ja järelsammujaid saab tulema.

Et selts palju kõlblikka uut moodu joogimajasid wõiks asutada ja palju häädkirjatööd odawa hinnaga wälja laotada karskuse edendamiseks, selle tarwis peab üks tema päämüüe olema, oma liikmete hulkä suureks teha, sest seega tuleb seltsile jõud ja teiseks olekswad tema liikmed joomise wastaliseb, walmis karskuse töö wili. Liigete hulga kogumine ja kaswamine tuleb küll seltsi walitsuse mehise töö läbi, aga on ka iga liikme hool ja asi, mille pääle päris karskuse seltsides wäljamaades iga liige ka wandeliku tõotuse annab. Need olekswad siis meie juures karskuse ühisuse päätööd: rohkeste liikmeid koguda, kes karskuses (ehk kasinuses) elakswad ja teisi sellele teele saata püüakswad, rohkeste kirjatööd teha joomise wastu wõitlemiseks (pääle raamatute ka ajalehtedes), rohkeste uut moodu joogimajasid asutada, ainult karskete jookide ja söökidega *) ja kirjawaraga, ja praeguste kõlbduseta joogimajade arwu wähendamiseks hoolsalt tegew olla katsuda. Muidugi on ka weel palju teisi tööside tulusad ja soowitawad, nagu wäljamaade seltsidest oleme kuulnud ja ka neid peaks selts jõudu mööda teha katsuma.

Pääseltsi eestseisuses peaks, nagu juba tähendatud, wõimalikult rohkeste ülikooli õpetusega tähtsamaid, elawamaid, auusaid mehi olema, asjale mõju andmiseks ja asja terwes waimus ja õiges taktis hoidmiseks. Niisamuti oleks soowitaw, et need päämalitsuse wõi pääseltsi eestseisuse liikmed mitte ainult kasinuse, waid kõik täieliste karskuse pidajateks hakkaksiwad. Kes teistele woorust õpetab ja teistest woorust nõuab, selle õpetuses ja nõudmises on see kõige suuremaks õpetuseks ja kõige paremaks mõjuks, kui tema ise kõiges selles laitmata on, mis tema teiste juures püüab korda saata.

*) Sööktideks on mujal jarnaste majades enamiste külmad söögid, nagu wõileiwad, lihaleiwad, pirukad, sink jne. ja poleks ka meil enam tarwis.

Eeskuju mõju on ikka suur. „Pikk on tee õpetuste waral", ütles Seneka, „aga lühike ja mõjurikas eeskujude kaudu." Õpetame meie teistele karskust, aga ise elame karskuse wastu, siis on see otse inetu, siis on meie elu ja õpetus walskus ja pilkamine ja meie õpetusel pole mõju ei õnnistust. Usu puhastaja Dr. Luther raidus oma jutlustes ja kirjades raskeste joomise wastu. Ühes kohas kirjutab tema oma tutwal karedal wiisil: „ . . . Aga wiimaks saab joodud wein pääs isandaks ja wiskab joogirüütli pingi alla, nii et tema kui elajaks saab ja suust wälja ajab, et maja ja õue haiseb. Sääl lameb nüüd see peenike ja uhke wägimees, kui tumm mõistmata elajas, nagu siga lamama saaks, ja midagi ei ole tema juures enam inimlist kui wäline nähtus." Teises kohas ütleb tema: „Igal maal peab oma enese kurat olema. Meie Saksa kurat saab üks hää weinisoolikas olema, kes nii wäga palju weini ja õllega mitte ei wõi jahutatud saada, ja saab tema, kardan mina, igaweste Saksamaa piinaks jääma, kuni wiimse kohtu päewani." Weel ühes kohas kirjutab tema: „Paraku on kõik Saksamaa joomisega piinatud. Meie jutlustame ja karjume selle wastu, aga ei aita paraku mitte palju." Ja see'p see on, karjumine ükši ei aita, aga elu ja eeskuju aitab. Luther ja tema ametiwennad karjusiwad küll teistele, aga ise rüüpasiwad kauniste. Nõnda ei taha asi paraneda. Lutherist kirjutatakse, et tema õige tubliste weini wõtnud, nagu tema tugew, terwe keha seda ka hästi wõis kanda. Tema alatine pruugisalmikene oli:

„Wer nicht liebt Wein, Weib, Gesang,
Der bleibt ein Narr sein lebelang."

See on Eesti keeles ilma riimita: „Kes ei armasta weini, naist ja laulu, see jääb narriks elu otsani." See on koguni imelik, et mees, kes oma walida ja kareda iseloomu juures joomist päris wandus ja hukka mõistis, siiski oma enese elus niisugust juhtsalmikest sihiks tarwitas ja üleüldse niisuguse juhtsalmikese lõi. Seda salmikest tarwitawad nüüdse aja Sakslased eneste joomise ja naeste-armastamise ülendamiseks wäga tihti, kiidawad laudes eneste joomist ja naeste armas-

tamist ja joowad ikka tublisste, kuna nüüdse aja joogid oma häädusse ja wäärtusse poolest Lutheri aja jookide kohta teadusse otsuse järele mitte paremad ei olla, kui näitusseks lombiwesi hallikawee wastu. — Tahame siis ka meie rahwale karskust õpetada, siis peame ise ees karsked olema. Asutatakse meil suurem ja laialisem karskuse selts, nagu loota peab tohtima, ja astub rohkeste õpetatud mehi selle ette otsa, mis asi wõi raskus wõiks see neile siis olla, joowastawad joogid täieste enesteest ära jätta. Meie juures joowad õpetatud mehed nimelt õlut ja ka weini, wähesel mõõdul ka mõnesuguseid napsisid; sünnib see parasuses, nii et ihu ei hinge terwisele midagi wiga ega ka warandusele tuntawat kahju ei tule, siis ei wõiks seda just lausa patuks küll pidada, wähemalt püha kirja järele mitte. Aga kui mina tean, et need joogid minu ihule ja hingele ei ka warandusele wähematgi kasu ei too, waid ennem kahju, ja teiseks kui mina tean, et nemad mitte minu jänu paremaste ei kustuta kui wesi ega minu kehas wee ülesannet paremaste ei täida kui wesi ise, waid ennem weel pahemaste, ning kolmandaks kui mina tean, et nendesamade jookide joomise läbi maailmas nii arwamata palju häda ja õnnetust, nii arwamata palju patuelu, kurja ja inimeste nurjatumaks tegemist sünnib, no mis meel wõi mõte peaks minul olema, kui mina ikka weel neid niisuguseid inimese soo alandawaid, rikkuwaid ja tapjaid jookisid „kasinusesgi" armastada ja tarwitada ihaldaksin — päälegi weel siis, kui ma ise teistele nende jookide wastu karskust õpetada tahan? Kas ei pea asi palju enam nõnda saama, et minul niisuguste jookide kohta muud paremat tundmust ei jää kui põlgamine, olgu küll, et iseteadwast inimesest iseteadmata asja kohta põlgamise tundmus just kiita ei ole. Ainult üks ainumane häda asi wõiks misgisuguse arutlusel juhtumisel weel sundida mõnda neid jookisid tarwitama, see on, kui joogi wett kusgilt saada poleks, aga jänu tõsine oleks. Ka on õpetatud mehel elust mitmesugust muud lõbu leida, laialine kirjandus, laialine teadmine ja wõimine oma enese mõtetest ja mõttetõõst enesele lõbu leida, sündsamad ja paremad söögid, enamiste ka üleüldse lahkem koduelu, teatrid, kontsertid jne., nii et temale seda lõbu kudagi

enam tarwis ei ole, alkoholiga kurgulage kõtistada, kuna lihtsamal, kehwemal mehel enamiste ikka kõik need eluldõbud puuduwad, ka see teadminegi, kudas ja kui mõjuwalt joomine meile ja meie kehas kurja teeb. See weikene ohwer wõiks siis küll toodud, räägitaw samm astutud saada, wähemalt nendegi poolt, kes rahwa elukombete korras pidamiseks ametis seisawad.

Et sarnane laialine, hulga harudega karskuse selts wõiks sündida, nagu arutatud, selleks peaksiwad ka meie praegused seltsid kaasa aitama, sest wähemalt on ka neile see ülesandeks, woorust, paremust, korralist elu jne. rahwa seas edendada aidata. Niisamuti tuleks nendel eneste elust joogimajaline külg meelesegawate jookidega küll ka ära kaotada, ja selle asemele umbes niisuguste jookide ja sõõkidega puhwet panna, nagu Inglismaa kohwimajad. Saagu sellega seltsid küll wähem rahakasu, aga see ei kõlba ega wõiks ometi olla, et meie weikese rahwa seltsid rohkema raha teenimise pärast enestes niisuguseid kohad ja külled peawad, mis ainult kahjulikult rahwa elu kohta mõjuda wõiwad. Meie seltsides ei tohiks seda olla, ei seda nendest tulla, ei seda nendes sallitud, nähtud, peetud saada, mis inimeste elu ja kombete pääle kahjulikult ja halwaste mõjub; see on ometi iseeneseest selge igale lapsele; nendest tohiks ainult seda tulla ja seda nendes sallitud saada, mis inimeste juures woorust, paremust, häid kombeid, tõsist haridust tõsta wõib. Meie rahwas on haridusega muidugi alles algamise sammudes, temal on teadust ja teaduslist kirjandust wähe, wähe ka waimustawat, mõnusat eeskuju, wäga palju aga paha kosutamise hallikaid, nii et korralisemad, terwemad ja kainemad elukombed ennem langema kui tõusma kipuwad, iseäranis noorema rahwa juures, — kui wäga liig on see siis, et ka meie seltsides need hallikad jookseWad, mis mitte hääduse1e ja hariduse1e, waid halbduse1e ja tooruse1e kosutust saata wõiwad ja tõeste ka saadawad. Mina olen ainult arwaste meie seltsimajades käinud, aga olen siisgi nendes ka liiga joomist näinud, ka joonud inimesi. Mitte üht seltsimaja ei saa meil olema, kus ka joobnuks tegewad joogid sees ei oleks ja kus igaüks ennast

purju ei wõiks panna. See halbdus on tõeste halbdus ja ta ei lase ennast kudagi hääks kiita, muud kui parandatagu. Mis wõiks ometi näituseks tegemist olla ühel kirjanduse seltsil alkoholiliste jookide kohaga, et seda oma katukse alla asutada? Kas küll ei ole teaduse, kirjanduse, hariduse tõöd palju, mis tegemist ootab? Ja eks teised asuta linnades, kus meie seltsid asuwad, joogimajasi nõnda ütelda iga sammu pääle, — ega siis joogihäda enam karta pole. Eks anna need teised joogimajad laiale umbrohu-wäljale kosutawat märga ka juba küll, miks siis weel meie seltsid neid toetama mingu — meie seltsid, kui puhta, terwe wilja kaswatajad ja umbrohu häwitajad? — Üheft seltsist toodakse ajalehtedega wahel nurinat ikka rahwa ette, et üliõpilased olla saalis näitemängu ajal hääd korda rikkunud, tempa tegema hakkanud. Mina mõtlen, et neil nüisugustel üliõpilastel sääl seltsi saalis awaliku rahwa ees siis wist ikka enam auutundmust saaks olema, kui sääl saali uksede taga seda korkide paukumist ine. ei oleks, sest korkide paukumine meie aja joogimajades on auutundmuse ja korra surmamine. Kui meie ise põhjuse anname, ega meie siis tohi ka imeks panna ega hukka mõista, kui põhjusel mõnede kohta mõju on. Wanad Roomlased ütlesiwad õigeste: Cessat causa, cessat effectus — lõpeb põhjus, lõpeb mõju. Tahame meie teistele õpetuseks olla, teistelt wooruft ja korrapidamist nõuda, siis peame seda ise tingimata ees olema; muidu ei mõju; muidu ei ole mõjumiseks põhjust. Mina ei ole ialgi meie seltside wastane, waid tõeste nende sõber, südamest neile hääd soowides; Jumal aitku ja õnnistagu neid nende häädes töödes ja olgu rahwas neile nende häädes töödes elawalt toeks! Aga see, mis meie seltsideft rahwa elu kohta halwaste mõjub, selle wasta peab olema, sellele parandust soowima ja ka rahwaft selle selgemale äratundmisele juhatama. Kui häätöölised asutused on meie seltsid hääd teinud ja teewad weelgi, see on muidugi kiita, aga nende külles on üks tiiw (pääle joowastawate jookide ka mõnda muud), milleft mitte hääd ei tule, waid halba ja kahju, ja mis nende hää töö õnnistuse wõimu nõrgendab ja alandab ja mõne juures seda just lämmatada

tahab. Selle ingli tiiwade alla aga ei tahaks mina ial minna, kes ühe tiiwaga õnnistust, teisega hukatust lehwitab; weel wähem tahaksin ma tema tiiwade alla seda anda, mis minul armas on. Ja ainult kiita ja ülendada niisugust inglit, kudas wõiks küll seda?

Need sõnad on mitmetele halwad kuulda; kas ka mitmetele hääd, seda ma ei tea; aga pehmendada ei wõi mina neid. Ometi tean mina meie seltside halwa koha kohta ühe wabanduse, ja seda ei taha mina siin ette toomata jätta: Meie esimesed seltsid asusiwad waremalt asutatud Saksa seltside järele; ja et nendes Saksa seltsides joowastawad joogid oliwad, karskuse mõtet ega karskuse liikumist meie maal ka weel ei tuntud, noh, pandi siis ka meie asutawatesse seltsidesse joowastawad joogid sisse, see oli aja kombe järele kui loomulik asi iseeneseest mõista. Ka ei tuntud midagi muud, mis nende jookide asemele parem oleks olnud; ei olnud ajas midagi muud paremat moodus. Oli nõnda üks Eesti selts Saksa seltside järele joowastawate jookidega juba asunud, asusiwad ka teised niisamuti jälle järele. „Rahwas" „armastas" ka niisugust asja, seltsi sissetulekule tuli ka selleest tuge, ja nii tunti asi aja kombe järele üsna õiges korras olema, ilma aimamiseta, et joowastawate jookide pidamine haridusе edendawas seltsis kudagi ekitus wõi halb tegu oleks. Meie aegne haridus kandis ometi igal pool niisugusid õisi, „haridusе edendawad" seltsid oliwad igal pool niisugused, wõisiwad, osalt pidiwadgi, siis ka meil niisugused olema. Nõnda oli aeg, nõnda on ta praegugi. Sellega on see wabandatud, et meie seltsid ka joobnustawate jookide müümakohtadeks saiwad ja et nad seda praegu on, aga seda ei wõi kudagi wabandada, et see koht nendes kahjuliku, halwa mõjuga on, et nõnda kõlblik ei ole ja et see asi parandamist ei tarwitaks. Karskuse töös, mida koguni hädaste tarwis on tegema hakata, peaksiwad meie seltsid, kui teaduse ja haridusе edendamise asutused, ühed kõige esimesteст päälehakkajateст olema. Seda julgeb iga mõistlik nendeст ka loota.

Räägime weel nendeст tõwiisideст ja nendeст põhjusteст, mis joomise ja korratu elu wõitmiseks ja karskuse kaswata-

miseks tarwis on. Paneme seda asja Rooma wanasõna järele lühidelt tähele — „lõpeb põhjus, lõpeb mõju". Meil on linnad ja maa ilma kõlbduseta ja ilma häädkorrata joogimajasid täis pandud, nende uksed seisawad lahti iga päew, ka pühapäew, ka iga öö kuni umbes pooleni hingamise ajani, sagedaste ka kuni homikuni; nendes tohib ennast igaüks hulluks maha juua, nendes tohiwad kahtlased, nurjatumad inimesed ja kurjategijad sallitud saada ja ka asudagi, nagu tihti sünnib; nendes on nende pidajatel suuresi joomiseşt suurem kasu, nende pidajate kõlbduse ja elukombete pääle ei waadata ehk waadatakse ainult mõnes aruldases kohas ja wäga wähe — nõnda on meie joogimajad, kõrtsid, trahterid, õllepoed jne. oma joobnustawate jookidega praegu, umbes nõnda on nad ikka olnud, ja kui niisuguseid on nemad aastakümnete ja aastasadade jooksul rahwa eneste tarwitamisele ära harjutanud, eneste tarwitajaks täieste kaswatanud. Teiseks ei ole meie maal misgisuguseid sündsamaid, terwemaid awalikka asutusi ilma kahjuliste jookide müümakohata, kuhu inimene oma priiajal wõi mööda minnes sisse wõiks minna, et säält leida, mis ihule ja waimule tõeste tuluks ja tõeste terwe on ja ka lõbuks olla wõib. Inimene aga ei ole mitte surnud kiwi, ta on elaw hing ja ihu, rohkel mõõdul Looja poolt lõbu ihaldajaks loodud. On tema nüüd nädala- wõi päewa-tegemise lõpetanud, ehk muidu mõne töö walmis teinud, siis ihaldab tema waim misgisuguşt waheldust, misgisuguşt muud, ütleme selle nime lõbu. See on inimese loomu järele nõnda täieste õige. On nüüd tema kodu talle lahke, armas, siduw, lõbus, ehk mõistab tema iseendast eneşele lõbu otsida — õnn temale siis! Aga seda on meie aja elus wähe, inimene on enamiste ikka koguni teisiti harjunud ja teisiti kaswatatud, tema tahaks wäljas pool eneşele misgisuguşt lõbu wõi waheldust saada, kui waim kauaşe ühetoonilise töö kallal tüdinenud. Aga muud paremat awalikku paika ei ole temal leida, kui joogimajad oma kahtlaşe lõbuga, oma niisuguse seadluse ja lõbuga, mis terwe ei ole hingele ega ihule. On kehwale mehele tema kodu päälegi waheşt lahkuseta, tume, külm, seltsita, igaw, must, kitsas, rahuta ja halwa õhuga,

nagu see alama rahwa juures paraku ikka tuntud lugu on, — ja on söömine ka weel nii wäheste häädustega, et keha enese rahu ei tunne, kui midagi puuduſt leiab, noh, eks ta siis lähe sinna ainsasse ühte paika, mis meie juures leida on. On ta nende paikadega päälegi juba harjunud ja ka oma keha jookidega harjutanud, siis pole enam rääkidagi, seſt joomakohtasid on küll, linnades koguni iga sammu pääl. Nõnda siis on lugu: inimeste loomu ja meie aja elu ja olu järele on niisuguſid awalikka kohtasid tarwis, kuſt ihu ja waimu tarwituseks ja toiduks terwet asja ja terwet lõbu saada oleks, aga meie juures ei ole ühtegi niisuguſt awalikku kohta; ainult wäga palju halwa lõbuga awalikka kohtasid on meil, ja nad kõik juſt selleks asutatud, et inimesed nendes meelesegawaid, ihu ja hinge rikkuwaid jookisid peaksiwad jooma. Mis on rahwaste joomise juures siis weel imeks panna. Raske põhjus on ometi siin, miks ei peaks temal mõju olema? Mis aitab, mis tähendab see siis, kui näituseks kirikutes pahändatakse, et inimesed minna joomisega hukka, aga põhjuse ja juure külge, milleſt ja mille pääl joomine kaswab, ei puuduta sugugi? Kaotagem põhjus ära, siis kaob mõju muidugi. „Lõpeb põhjus, lõpeb mõju"; kuiwab juur, kuiwab taim. Tehkem joogimajade arw weikeseks, pangem järeljäänatesse tõsine hää kord maksma, asutagem kaduwate joogimajade asemele uusi, milledeſt ainult terweid, toitwaid jookisid ja ka terweid toitusid odawalt saada on, pääle nende ka waimutoitu ja waimulõbu, õpetagem inimesi küllalt teadma ja tundma, mis kurja joowastawad joogid meie seas, meie elule, meie tulewikule ja meie lastelegi teewad — see on joomise põhjuse kaotamine ja sellega kaob ka selle põhjuse mõju, joomine ise. Kui praegu kirikuſt kõrtsielu üle nurisetakse, wõib kõrts ise seda ikka päält kuulatada, nii ligi on ta temaga pandud, nii suur tähtsus temale antud. Ikka wahib kõrts kirikule wastu, nagu tahaks ta teda pilgata. Kiriku ukſed on nädalas ainult paar tundi lahti, kõrtsi ukſed nädal otsa, päewaſt päewa,ööſt ööni. Kirikus tehakse sel natukesel ajal halbduse wastu paljalt sõnaga tööd, kõrtsis aga halbduse kaswatamiseks töö ja teoga, nimelt hullustawate

ja meele tooreks tegewate jookidega, ja seda iga päew. Ja weel wõib ütelda, kõik kõrtsid on ainult selle tarwis asutatud, et nendes peaks joodama, tubliste joodama, ja just kirikute eeslseisjad on nende asutajate seas enamiste esimeses reas. Et nüüd kõrtsielust kõikfugune pahaelu, kuritööd, waesus, inimeste nurjatumaks saamine, rahwaste õnnetus ja hukatus tõusewad (nagu selle raamtu esimeses jaos laiemalt nägime), siis on küll kurb selle pääle mõtelda, missuguste suurte joomaõigustega kõrts kirikule wastu seisab, kiriku häädtööd lämmatab. Aga mitte inimesi, päälegi teadusewaesid inimesi, ei tule siin joomise pärast hukka mõista, ei aitaks see ka wähematgi midagi, sest inimesed on nõnda, kudas nemad Loojast loodud, inimestest sündinud, aja ja elu läbi kaswatatud ja harjutatud. Inimeste asemel tulewad põhjused, millede pääl joomine asub, hukka mõista, kaotada ja parandada, siis saawad ka inimesed paremad olema, joomine ja nurjatu elu kasinaks jääma, wiletsus ja waesus wähenema. Seda tunnistawad ja õpetawad meie teised maad, iseäranis Rootsimaa ja mõned Amerika riigid Ühisriikides selgeste ja kindlaste.

„Tahetakse tõeste ja mõjuwalt joomise wastu wõidelda", ütleb Dr. Baer, „siis on iseäranis tarwis wõitlemise raskemat rõhku joogimajade suure hulga pääle heita. Joomine ühel maal wõi maakonnas seisab kindlas tasa kaalus joogimajade hulgaga. Mida enam joomakohtasid, seda enam on joodikuid. Mida hõlpsamaks ühele on tehtud, igas paigas, igal ajal ja iga hinna eest wiina saada, seda sagedamalt hakkawad inimesed sedasama wõtma, kuni wiimaks sagedus tarwitusega ja tarwitus wõitmata kurjaks kombeks saab. Jal ega igawel ei saa üks rahwas kaineks rahwaks saama, kui temale joowastawaid jookisid iga sammu pääl wastu pakutakse." Sedasama tõendab professor Finkelnburg, niisamuti Saksamaa uuema suure karskuse seltsi eeslseisuse liige nagu Baer'gi, teiste sõnadega: „Nii kaua kui kodanikul ja töötegijal igal uulitsal ja iga tee pääl majadest on mõõda minna, milledest pudel neile nii odawalt, nii wabalt wastu wilgub — nii kaua saab asjata olema, kars-

kuse jutlusi pidada." Teises kohas ütleb Baer: „Mida wähemal, nõrgemal wiisil inimese seltskond joomise kaswamisele wastu paneb, seda enam on tema ise selle juures mõjuw, et kuritööde arw kaswaks — ta on trahwiprotsessides tõusmisest kohtute juures täieste ja lausa osaline, kui tema joomist sallib ja lubab ehk koguni selleşt kasu saada püüab." Waluşad sõnad, aga kui õigeb — kui õigeb ka meie kohta. Ka meil püütakse joogimajade asutamisega ja joomisega raha saada; seda püüawad joogimajade omanikud kui ka linnade walitsused nii hulga joogimajade lubamisega, nimelt raha saamise mõttes, seşt linnakassadele on suurte wäljaminekute katmiseks tõeste raha waja, — ja kurjategijad ja kuritööd kaswawad aga, kaswawad meie eneste kaasaitamisel ja hoolitsemisel, sel wiisil, nagu praegu kuulsa teadusemehe suust kuulsime. Misşugune lugu!

Maailm on nagu suur wabrik, kus kahe peremehe masinad käiwad. Walguse Issand walmistab oma masinate pääl kõikşugu ilusaid, häid asju, pimeduse würst oma masinatega igaşugu halba kraami, ja wee nende mõlemate meistrite masinate ja rataste pääle laseme meie, inimesed. Sõgedad, peame ometi selle wee tagaşi, mis meie pimeduse würsti wabriku jõuurataste pääle laseme, katsumegi seda tagaşi pidada, siis on tema rattad ja masinad seismas ja meie näeme ja saame siin suures eluwabrikus ainult walguse Issanda ilusaid, armsaid asju. Wähemalt ei saaks pimeduse würst siis mitte enam palju halba kraami wabritseda.

Kurjategijaid trahwitakse kõiges ilmas ja see on õige ja tarwilik, hoiatuseks ja hirmuks, et mitte kurjategijateks ei saadaks; aga tehtagu ometi ka neile asutustele töket, kahandatagu ja korraldatagu neid paiku, kus inimesed joodikuteks ja joomise läbi kurjategijateks walminewad, kus nemad eneste kõlbdust, töövõimu häid kombeid ja auusust häwitawad. Siis ei saaks kurjategijate arw ja halbdus enam kaswama, waid kahanema. Maailm saaks õnnelikumaks, ilusamaks, paremaks muutuma hakkama. Üks Amerika kohtunik ütles

1864 aastal: „Meie kohtukodadel ei ole ühtegi võimu, rahwast nende 8000 ehk 10,000 ilma seaduseta ja ilma wastutamiseta joowastawate jookide müüjate wastu kaitseda, kes oma ohwrisi kümnetuhandatena rohkendawad. See on asjata mõjuduste ja järelduste kallal ennast piinata, kui põhjus, millest ilmlõpmata hukatustõuseb, koguni tähelpanemata jäetakse." Kui paljude paikade kohta on need sõnad ka nüüd weel õiged!

„Ühes nõdrameeleliste parandusmajas Inglismaal katsutakse haigete mõistuse paranema hakkamisest järgmisel wiisil märku saada. Waimuhaiged wiiakse aeg ajalt ühe küna juurde, mis wett täis, ja millesse üheft weikeseft torukeseft ühte puhku weel wett juurde jookseb. Siis antakse haigetele lusikad kätte ja käskakse küna tühjaks tõsta. Kelle mõistus weel pole paranenud, see uhub aga lusikaga tõsta ruttu ja ruttu, kuna toruft niisama rohkeste wett asemele tuleb, ja künas ei alane wesi sugugi. Kes aga enam hull ei ole, see topib kõige enne toru kinni." Neid sõnu rääkis Inglismaa kõige suurema karskuse seltsi esimees Wilfrid Lawson oma kõnes parlamendi ees, et joomise wastu takistawaid seadusi saada. Olgem ometi ka meie nii targad, katsugem juurewoolamise toru kinni toppida, ükfi siis wõib kuritegude küna alanema hakata.

Madagaskari kuningana ütles oma rahwale: „Joowastawad joogid teewad teile asjata wäljaandmisi, saadawad teie naesed ja lapsed õnnetusesse, teewad tarkuse tundjad sõgedaks ja rumalad weel rumalamaks, nad ajawad inimesi endid wemmaldega löhkuma ja kiwidega lööma" jne. ja seepärast keelab tema oma rahwale niisugused joogid ära. Meie näeme neid jookisid eneste juures sedasama ja weel palju hirmsamat paha tegema, aga topime neid rahwale nii wäga, nii igal pool ette. Ja mitmel, mitmel wiisil katsutakse inimesi nende jookide joomisele wõrgutada. See on liig, üli wäga liig! Meie ajame sagedaste tolmupihukesi taga, mis silmale kibedat tahawad teha, aga palki silma sees ei pane meie tähele. Meie otsime suitsu ja teeme kisa sädemete kustutamisega, aga

löömawale tulekahjule eneſele kaldame ikka ja ikka õli uueſte juurde ja ſaadame teda uute ſüütamiſtega laiemale. Meie peame jahti ſääſkede pääle, jookſeme kärades nende järele, aga wana hundile eneſele taſandame teed, juhime teda ſügawamale karja ſekka. Meie topime hiireaukuſi kinni kurjale waenlaſele, kes linna tungimas ja linnas mäſſamas, aga wärawad hoiame temale laiali lahti. Meie karjume inimeſte kallal, et nemad endid waenlaſele ära anda, aga ſaadame neile kõige kurjemat waenlaſt ikka ſuurema jõuuga iga päew kaela, ei anna oma wägedele ſõjariiſtu ka kätte ega lähe nendega waenlaſele wastu.

Waatke, armſad ſõbrad, nõnda on lugu. Nõnda aga läheme hukka. Seepäraſt, wõtkem ſõjariiſtad kätte, läheme waenlaſele wastu, ſee on, ſaatkem karſkuſe ſeltſid eneſte juures elule ſel wiiſil ja ſeeſuguſte töötwiiſidega, nagu ülemal oleme kuulnud. See ſaab mõjuma, waenlane ſaab taganema, kui meie aga mehiſelt temale wastu hakkame. Tõenduſeks ja näituſeks wõime jälle meelde tuletada meie naabririiki Rootſimaad. Sääl oli joomine weel ſuurem kui meie juures ja tema mõjul õitſeſiwad ka kuritööd ja korratu elu rohkeſte. Aga nii pea kui ſääl mehine karſkuſe töö ſeltſide ja ſeaduſte poolt algas, kahanes kohe joomine ja weel enam kahaneſiwad kuritööd ja korratu elu; rahwas ſai paremaks, õnnelikumaks, inimeſte elu iluſamaks ja armſamaks. Ja nähti Rootſimaal karſkuſe tööſt ſeltſide ja ſeaduſte poolt nii ſuurt abi ja maale nii ſuurt õnniſtuſt tulema, anti kohe joomiſe wastu weel mõnuſamaid ſeaduſi. Näituſeks on ſääl purju joomine ka ſiis ſeaduſe poolt karistatud, kui ſee kodus, oma majas, oma korteris ette tuleb, kuna teiſtes Euroopa riikides, kus ſeadus purju joomiſt keelab, ainult ſeda purjus olemiſt karistatakſe, mis ilma ſilma ette puutub, joogimajades, mujal awaliſkudes kohtades ehk wäljas teede ja uulitſate pääl nähakſe. Näeb aga Rootſis keegi teiſt tema kodus purjus olema, kas peremees oma poiſſi, poiſs peremeeſt, naene oma meeſt jne. ja annab ſeda üles, langeb purjus oleja kohe trahwi alla. Niiſugune *täieline* purjuspää karistamine on ka õige, ſeſt kas ſiis oma maja rahwas, oma perekond, oma naene ja lap-

sed inimesed ei ole, kui nende ees tohib purjus olla, nende tundmusi halwastada, neile halba eeskuju anda. Ka wõib mees purjus pääga kodus asju rikkuda, naese ja lapsed ehk muud teised läbi peksta jne. ning see on ometi suur kuritegu. Kui hoopis teine lugu on näituseks Preisimaal, kus joomisel seaduse poolt weel lahedamalt teed lahti on kui meie juures. Sääl on wiina aktsiis palju odawam kui meil ja sääl wõiwad wiina müüa pagarid, päris kauba poed, habemeajajad, postimajad jne. Pole siis ka ime, kui üks säälne kirikõpetaja von Bodelschwingh ühes kirjas („Nord-West", 1883, lehek. 108) oma riigi kohta kirjutas: „. . . . . Riigi ja seaduseandwa kogu sõgedus selles asjas on tõeste ütlemata suur. Suurte kuludega ja waewaga topitakse hukatuse weikseid ojakesi kinni ja kaewatakse seejuures oma eneste käega selle hukatuse kõige suuremad hallikad lahti, milledest need ojakesed tulewad.

Pöörame oma eneste elu juurde tagasi. Kui palju, palju on neid meie juures, kes oma wiimase teenistuse joomakohtade läbi joomise kuristikusse kukutawad; kui palju ka neid, kes pääle waranduse ka eneste wooruse, terwise, eneste töötegemise ja ametipidamise kõlbduse, eneste üleüldise inimliku wäärtuse joomise woogudes igaweste minema saadawad; kui palju lapsi, kui palju naisi saawad meeste joomise läbi õnnetuma elu ja waesuse sisse heidetud; kui palju, palju noori hingi joomise eeskujuga ekſitatud; kui paljud saawad joomise mõju läbi laiskadeks, hulgusteks, tööpõlgajateks, nurjatumateks, tooreteks inimesteks, wargateks, kurjategijateks, kes enam ei hooli Jumalast ei inimestest; kui palju tuleb seda ette, et niisuguse joomise läbi kurjategijateks walminud pahad loomad teewad inimesed puhtaks nende waranduseſt, wiiwad ära nende tarwilikumad majaloomad, nende riided, wilja jne., et midagi ei ole pääle hakata. Tihti wiiwad nemad maja hoostest puhtaks, küsimata selleſt, et peremees ilma jõuuta on uusi asemele ostma — ja mis peab tema waene niisuguse korral tegema! Ka waestel wabadikkudel, kellede ülem waranduse ikka nende hobune on, sagedaste ka nende ainuke waranduse, ja keda nemad armastusega hoidnud ja toitnud,

wiiakse see tihti käest ära ja asemele ei jää muud kui häda ja silmawesi. Ja kui arwamata palju on seda paha, mis joomisest ja joomise läbi tõusnud korratumast, kombetumast elust meie tulewiku pääle mõjub? Kui juba nüüd wiimaste aastate sees wiisakas, kombelik elu ja häbitundmine noorema rahwa juures, wähemalt mõnedes kohtades, tõeste joomise mõjul nii palju on langenud; kui juba nüüd peab mõnedes kohtades tunnistatama, „poisid ei saa oma palgast enestele enam riiet selga, esmaspäew on kõige armetum töö päew" jne. misfugune kurb lugu peaks meie juures küll weel mõne kümne aasta pärast walitsemas olema, siis, kui meie joomise, kõige hirmsama rahwa-waenlase wastu wõitlema ei hakka. Misfuguseid, kui terwed, kui korralised perekonna isad saawad need praeguseid kahekümne aastased noored mehed, kes nüüd nõnda lakuwad, et nemad selget esmaspäewa ei näe, kolmekümne aasta pärast olema, kui nemad wiiskümmend aastat wanaks saanud? Misfugune, kui korralik ja jõukas nende perekond, kui terwed, wooruslikud, õnnelikud, wiisakad nende lapsed? Oh Jumal! Hale on nii kaugele mõtelda. Aga kõik ei saa nemad 50 aasta wanaduses ikka weel mitte mullas olema ja mitmed ikka saawad nendest ka abielusse heitnud olema.

Ka meie paremaid waimusid riisub joomine meilt ära. Mõnedgi noored mehed, kes rohkemat õpetust oliwad saanud, see juures häid waimuandeid awaldasiwad, ka mõne kauni tööga hakatust oliwad teinud, kaduswad aga meilt kohe, kui joomise-katk oma küüned nende külge pani, kui nemad enestega seda sündida lasksiwad, nagu see meie ajal moodus on. Ainult seda waheft sai nendest weel, et nemad, joodikute seas kui targemad, waimukamad, wägewamal wiisil rahwa noori liikmeid enestele joomahukatusesse järele tõmbasiwad, kui seda rumalad, tüntsi waimuga joodikud teha jaksawad.

Kui kaua laseme siis seda hirmsat waenlast oma rahwast tappa, teda rikkuda, halwendada, tema woorust, usku, õnne, eluwõimu, tema ihu- ja hingeterwist temalt riisuda? Ei, armsad sõbrad, mõtelgem oma rahwa häda pääle! Mõtelgem ainult nende walusate õhkamistegi pääle, mis nii pal-

jude õnnetumate laste ja naeste südamest tõusewad nende isade ja meeste päraſt, kellede joomine neid waesusesse, puudusesse, õnnetusesse lükkab, mitmel wiisil neile häda ja rasku ſt kannatada annab! Ometi peakſiwad nad nende kaitsjad, warjajad, toitjad olema, aga joomine on neid nende laste ja naeste koormaks ja piinajaks muutnud. Kord kaebas Tallinnas üks naene, et tema mees, endine ſoldat, nende paremad eluasjad ja tema suure rätiku kõrtſi wiinud, ſel korral, kui tema rääkija, toa nurgas haiguſe käes maas olnud ja mitte keelda wõinud, — ja näitas ſiniſeid jooni ja wermeid, mis ſee käſt tema ihu pääle teinud, kes temale püha altari ees kaitsmiſt tõotanud.

Iſeäranis teie, meie ſeltſid ja weel enam teie, meie hingekarjaſed, teie pääl ſeiſab räägitawas ettewõttes eesastumiſe ülesanne ja äratamiſe kohus. Teie kätte, auustatud hingekarjaſed, on Iſſanda kari kaitsta uſutud, teie olete tema eneste hoole alla wõtnud, teda kaitsta tõotanud. Waenlane aga murrab karjas; lõhub ja hukkab kurjaste; tuhandeb langewad tema kurku. Seda näete ja ütlete iſe. Aga teie kaitſete ka teda. Auustatud õpetajad ja juhatajad! Paljal sõnadega oma karja ſelle meeletu waenlaſe eeſt kaitsta, kes nii wägewaste meie ſeas juba maad wõtnud, nii edaſitungiwalt teie karja keskes mäſſab, — mis wõib ſee küll mõjuda? Päälegi ei ſünni ka teie sõnadega kaitsmine mitte palju teiſiti kui ainult ſeaduſe tunnil ja eemal ſeistes; ja wäga mitmete, wõib ütelda paljude juures tahab ſeegi nõnda ſündida, et küll palgaline ſelles kipub wälja paiſtma, aga mitte tõſine ſüdame armastus ja palaw hool, karja tõeste waenlaſe käeſt ära päästa. Mis wõib niiſugune kaitsmine kurja joomiſe katku wãstu mõjuda? Mis küſib kange uputus, mida tuhandateſt laiadeſt wärawateſt üle meie maa lastakſe woolada, mis küſib, hoolib ſee uputus ſelleſt, kui mõnel aruldaſel ſeatud tunnil ja käſu ſunnil mõned mehed kaugelt, eemalt tema wastu räägiwad? Päälegi on ſeegi rääkimine ſuuremalt oſalt wäga ükſipidine ja päälſikaudne, enamiste ainult nuriſemine ehk õhkamine inimeste wastu, et nemad minna joomiſega hukka; aga wähe

antakse inimestele õpetust, kudas joomine inimesele ihu ja hinge asjus nimelt kahju teeb, kudas ja kui raskeste ta tema lastegi kahjuks ja õnnetuseks mõjub. Selleşt pole weel mõtetgi, et ka nende wastu räägitaks, kes joomise uputust maa ja rahwa üle saadawad, ja et neid selleşt tööst tagasiastumisele ehk selle wähendamisele manitsetaks. Niisugune kaitsemine ei wõi midagi tähendada. Mina ei taha mitte ütelda, et meie koguduste juhatajatel koguduste wastu hääd tahtmist ei oleks. Aga tahtmine peab nii elaw olema, nii palaw, et tema wähemalt sääl, kus häda on, kus suur wee woog meie koja aluşt ära tahab õõnistada, meie maja pääle tungib, seda langemisele ähwardab wiia, — et tema wähemalt sääl igal wiişil ja kõige jõuuga tegewaks saab, kõikide abinõuudega raske weewoo wastu wõitleb, oma maja ja tema kodakondseid wiimse rammuga õnnetuse ja hukatuse eest kaitseb. Niisugune on tõsine tahtmine ja niisuguşt tahtmist puudub siin. Ometi käib raske woog meie maja pääle, neelab palju ihu- ja hingewara meie rahwalt ära, tuhanded saawad temas hukka. Kudas tohitakse siis weel nii ilma elawuseta siin olla? Mõnedeşt koguduste karjasteşt wõib ka ütelda, et nemad oma karja armastawad, kurwastusega selle häda pääle waatawad, ekşinud hingi hoolega päästa püüawad *), aga see sünnib ainult sõna mõjuga ja ütşildaşel wiişil, ilma ühişuse jõuuta ja ilma nende hallikate ja põhjuste wastu tungimiseta, milledeşt hukkaw mõju tõuseb. Sellepäraşt ei tähenda ka see nii üleüldise wägewa haiguse wastu palju. Laialişt ühendatud tegewuşt on waja, ja nimelt nende põhjuste wastu, millede

*) Mõne kuu eest tagaşt kuulsin mina ühelt Wõru poolselt inimeselt, et praegune Rõuge õpetaja R. Kallas mitu hinge joomisehukatuseşt olla ära pääşinud, seega, et tema nende juurde läinud, palawa armastuse sõnaga nende pääle käinud, nende eneste ja nende laste ihu ja hinge kahju järele jätmata neile ette maalides, kuni wiimaks mees oma himude üle wõimuse saanud, kurjaşt päästetud olnud. Minul oli rõõm seda kuulda ja ma ei tahtnud seda awalikult nimetamata jätta. Ehk wõib see sõna mõnele teişele koguduse karjaşele äratuseks olla ja tema kohuşid temale meelde tuletada.

mõjuſt räägitaw halbdus tõuſeb. Selle ühendatud tegewuſe algamiſeks pole teil, auuſtatud koguduste juhatajad, mitte tarwis enne tundmata uuſi ſammuſt teha. Tehke ſeda, mis teie ametiwennad teiſtes maades ſelles asjas ees on teinud ja milleſt palju õnniſtuſt tulnud. Nende teiſte tööſt on meil kindlaſte teada, et ſarnane töö ka meie juures waenlaſe paha tööd palju rikuks, palju häädwilja kannaks. Kudas tohiks ſiis weel oodatud ſaada niiſuguſes langemiſe joowaſtuſes? — Pühaſt kirjaſt loeme meie: „Kes nüüd mõistab häädteha, ja ei tee ſeda mitte, ſellele on ſee patuks.“ (Jak. 4, 17.) Siin ei pääſe kuhugile, armſad Püha kirja käſu täitjad ja Issanda koguduſe kaitſejad, millegagi, kudagi ei wõiks teie endid wabandada, kui teie mitte ei tahaks ſiin ſeda häädtegema hakata, mis teie ametiwennad mujal juba on teinud. Loodame ſeda teilt, ſeſt kõige maa õnn ja tulewik palub ſeda teilt. Teiſt ſuurema haridusega wõimuſid on meie ſeas wähem, kelledelt ſeda nimelt loota wõiks, ja ſiia on wõimurikkamaid mehi palju ja laialiſes ringis tarwis. Räägitaw töö on ka kõige enam teie aſi. Kui karjane ei tahaks karja kaitſema hakata kõige hoole ja truudusega — kes peaks ſeda weel tegema ehk teha wõima? Meie Issand iſe ütles: „Aga ſee ſulane, kes oma iſanda tahtmiſt teadnud, ja ei ole ennaſt mitte walmiſtanud, ega tema meele päraſt teinud, ſee peab palju haawu ſaama.“ (Luk. 12, 47.) Selle ſõna tähenduſt wõitegi ehk teie juba eneſte kohta ſeletada; ſeepäraſt on tarwis meelt parandada, truumalt oma Issanda tahtmiſt täitma ja hoolſamalt, paremalt tema karja waenlaſe eeſt kaitſema hakata.

Apoſtel Paulus on igale Ristiinimeſele, iſeäranis aga koguduſte karjaſtele, kallika hiilgawaks eeskujuks, ja tema kirjutas need kallid ſõnad ühele koguduſe karjaſele, oma ſõbrale Timoteuſele: „Aga kui keegi eneſe omaſte eeſt, iſeäranis oma kodakondiſte eeſt ei kanna hoolt, ſee on uſu ära ſalganud ja on pahem kui pagan.“ (1 Tim. 5, 8.) Hingekarjaſed! Eks ole teie kogudus teite kodakond ja teite koguduſte hinged teie kodakondſed ja omaſed? Ja eks nad ole ſiis weel enam teie hoole tarwitajad teite koguduſte kodakondſed, kui kange tuul

ja woolas weſi koguduſe kombeliku maja pääle tungiwad, nagu lugu praegu meil on? Tõſi on, et teie mõnedes asjades oma koguduste eeſt olete hoolt kannud, aga selleſt ei tohi siis ialgi küll olla, kui kõige suurema kurja ja kahju wastu weel nii hästi kui midagi pole tehtud. „Üht peab tegema, aga teiſt mitte tegemata jätma", manitseb jälle pühakiri. Ja ialgi ei tohi suuremaid asju ja sügawamaid, mädanewamaid haawu wähemate wigade kõrwal nägemata jätta, mitte hiirte pääle jahti pidada, kui hundid karjas lagastawad, nagu meil seni osalt sündinud.

Meie Issand ütles: *Minul on wäga hale meel rahwa päraſt!* (Matt. 15, 32) ja ta aitas seda rahwaſt, ja see ei olnudgi hinge hädas, ei elukombete asjus, ainult ihu toiduſt oli rahwale tarwis. Kui ärataw sõna, kui armas eeskuju koguduste karjastele! Oli Issandal hale meel rahwa päraſt selleſama weikeſes hädas, kudas ei peaks hale meel olema tema õpetuste kuulutajatel oma koguduste rahwa päraſt, kus hinge häda suureks läheb, kus hulgad on eksinud ja haawatud, kus tuhanded ja tuhanded jookſewad teadmata wiiſil ja waimu sõgeduſes „waeſuſesse ja hädasse, haiguſesse ja surmasse, meelehulluſesse ja pattude-jõleduſesse, kõige ajaliku ja igaweſe hukatuſe kuriſtikuſse." Mis on weel enam haleduſe tundmiſe wäärt ja enam abitarwilik kui niiſugune lugu? — „Minul on wäga hale meel rahwa päraſt!" Seda Issanda sõna ei peaks mitte ainult kirik-õpetajad, waid ka kõik kirik iſe *rahwa elu* kohta eneſele elawalt südamesse ja juhiks wõtma. Kirik on rahwa waimulik ema, seega mitte ainult tema pääle nuriseja ja mitte ainult temale käskude ette lugejaks, waid kõigiti ja kõigis asjus rahwa eeſt hoolitſejaks, rahwa kõikide wigade, puuduste, koormatuste, haiguste tähele panejaks ja nende wastu abi muretſejaks. See on tõeste kiriku ülesanne rahwa kohta ja iſeäranis peab tema siis seda wäſimata armaſtuſega ja hoolega tegema, kui mõneſugused mõjuwad haiguſed ja kurnawad raskuſed rahwa pääle ruſuwad. Ja seda, kellele haigus külge hakkanud, tuleb hoopis teiſt wiiſi rawitſeda ja hoida kui terwet. Iga pühapäewane jutlus on nimelt nende aegade tarwis ſeatud, kus haiguſi

rahwa kombeliku elu kallal iseäralisemal wiisil näha ei ole. Haiguste ajal ja haiguste wastu aga ei saa temast küll; siis on pääle tema ka teistsuguſid ja enam abinõuuſid tarwis. Mis ütleks küll kirik wõi kiriku õpetaja selle ema kohta, kes oma lapsega tema haiguse ajal niisamuti ümber käiks kui terwel põlwel, igal õhtul temale salmikest õpetaks, wahel temale witsu annaks, wahel seda teist teha käskis, ühtegi rohtu ei tahaks muretseda ja ka toiduga ühtegi wahet ei teeks? Igaüks ja ka kirik ja õpetaja ütleksiwad: see ema on pahem kui pagan; ehk nad ütleksiwad, see ema on hull. Mõtelgu nüüd igaüks ise järele, ja küsigu igaüks iseenese käest, kas on meie rahwas oma waimuliku ema poolt palju teistmoodu hoolitsemist ja talitsemist näinud? Ikka seesama ühesugune ümberkäimine, seesama üks sõõgisebel, ei rohtu, ei teist wiisi talitsemist, ehk küll kindlaid haiguse märka nähakse, küll haigus üteldakse külles olema ja päälegi weel kaswama. Waatke, nõnda ei lähe, nõnda ei luba meie aeg, auustatud rahwa juhatajad, nõnda ei ole paranemist loota. Rahwa elus on mõndagi wiga, ka mõndagi raskust, mille päraſt rahwa waimulik kaswataja ja juhataja haledat meelt peaks tundma ja teda õige emaliku armastusega aitama ja juhatama, tema wigadele rohtu muretsema, kahjude ja õnnetuste eest teda kaitsema. Aga seda on wähe. Mõnesgi kohas tahab asi koguni nõnda olla, nagu Issand ütles, et pannakse raskeid koormaid rahwa pääle, aga ise ei taheta seda sõrmegagi puutuda. Kas wõite seesuguſel lool weel imeks panna, kui kaswandik kaswataja wastu külmaks saab, ka tema häätahtlise, õiglase sõna mõnes asjas enam ei taha tähele panna, ja kui ta sügawamast südamehariduſest ilma jääb, ekſiteedele langeb, hukatuse wõrkude sisse ennast mässib, mis rohkeste temal ees seisawad, ja milledest palju kawalaste temale ette seatud. Oh kui õigeks oleme meie püha Jesaja sõna saatnud eneste kohta: „Kõik pää on haige, kõik süda on nõrk!“

Mõni wõib neid sõnu liiaks wõi terawaks pidada; aga katsugu niisuguſed, kas nemad wõiwad enestele tunnistada, et nõnda rääkimiseks mitte asja ja mitte häda pole. Seda ei saa nemad wõima. Seda on ka küll tundma õpitud, et

pehmed, paitawad sõnad tähele panemata ja tuluta jääwad. Raamatu kirjutajal pole ka *ühtegi lusti* kellegi külge puutuda, ei tee tema seda ka kerge meelega, ei ole temal teiste puutumiseſt eneſele ka ühtegi hääd loota, palju ennem halba, aga — — kas ei tohi siis mitte süda walu tunda, kui haawad meie elus sügawamaks lähewad ja aitamiſt ei ole, kuna teiste juures need samad haawad nähtawalt kauniste paranewad ja arstijaid ja halastajaid sääl küllalt on? Kas ei tohi süda ka meie haawadele ja haigusele paranemiſt ihaldada ja sinna poole tähendada ja hüüda, kuſt abimuretsejaid loota ja otſida on, kuſt neid *õigus on otſida* ja loota? Ja kas ei tohi süda seda ütlemata suurt rõõmu ja õnne näha saada püüda, et meie rahwa elu kõigiti ilusaks, terweks, korralikuks saaks, et woorus, hääd kombed, auusus, mõiſtlik, wiisakas elu, kasinus ja karskus *kõike* meie noort sugu ehitaks, et meie rahwa ihu- ja hinge-wara rõõmsaste kaswaks?

Ülemal sai pühakirja najal pehmuseta wiiſil räägitud. Wõiks jo selleſama püha kirjaga weel koguni terawalt rääkida; wõiks Eſekieli walusaid sõnu ette tuua, mis tema karjastele nende hooletuse pärast kuulda annab j. n. e., aga jäägu see, seda pole wiſtiste ka waja. Wõetagu sedagi kuulda. Siin on suur, hädaline missioni töö tegijaid ootamas. Wäline missioni töö on meie kirikutel seisma jääma pidanud, aga sees on kibedat missioni tööd küll, tehtagu seda. Mitte üksi see pole missioni töö, et kaugetel maadel ristimata inimeſi ristiweega ära tähendada ja õpetada püüda, waid kallis, õige missioni töö on ka see, oma eneſe kodus ristitud inimeſi ekſituseſt ja hukatuseſt päästa ja neid, keda ekſimine ja hukatus ootamas ja ähwardamas, selle eest hoida, kõiki elawaks, kindlaks teha Kristuses. „Armſad wennad", kirjutab apostel Jakobus, „kui keegi teie seaſt tõe tee päält ära ekſib, ja keegi pöörab tema jälle ümber, see teadgu, et kes ühe patuſe tema ekſituſe tee päält ümber pöörab, see päästab hinge *surmast*, ja *katab pattude hulga kinni*". Ja Lunastaja ise ütleb: „seſt taewas on rõõm ühe patuſt pöörja patuſe pärast enam kui üheksakümne üheksa õigede pärast, kellel patuſt pöörmiſt waja ei ole".

Iseäranis tuleks teil, Eesti wanemateſt tõusnud waimulikud mehed, wõitlemiſe töö algamiſes joomiſe wastu uſinad olla; ſeſt teie tunnete rahwa elu ja rahwa häda wististe enam, ſeiſate were ja waimu pooleſt rahwale ka lähemal kui teiſed. Niiſuguſe aja kohta, kus rahwa elu, iseäranis noorem ſugu, korra ja kombe pooleſt alla pidi kipub kalduma, mehine meel, woorus, Jumala kartus kahanemas, kus tööd nii wäga palju, lõikuſe aeg koguni kibe — niiſuguſe aja kohta ei ſünni, ei kõlba ſee kudagi, kui ka teie, kui rahwa eneſe poegade eluſt ſee lugu tahab wälja paista, nagu ei armastaks teiegi palju eemale astuda, kuid ainult ſeatud tunnil tulla ja käsku täita. Mis ütleb Paulus nendeſt, kes omaste ja kodakondiste eeſt hoolt ei kanna? — Kui armas on teada, kui kaunis kõigel rahwal näha, et üks teie ſeaſt pääle oma ametikohuste ſuure hoolega ja ſuure mõjuga rahwa elu asjus, rahwa muisteſe elu uurimiſes tööd teeb, nii et tema tööjõudu imeks wõib panna. Juba nende hulga ja enamiste ſuurte kirjutuste lugemine ja korraldamine, mis rahwa ſeaſt temale uſaldatakſe, on üksi kaunis ſuur töö. Teie pole teda, nagu näha, tema muud iseäraliſemat, pääle ſeadusliku töö, teie poolt näinud, olgu ſiis paarilt ütſikult mõni raamatukene ilma üleüldiſe tähenduſeta. Armſad, auustatud wennad, kas lubab meie rahwa elu ja olemine ſeda, et teie nõnda rahwa eluſt oſa wõtate, teie, rahwa tähtſamad, waimurikkamad pojad, mehed, kes kõige ülemat haridust ſaanud ja otſe rahwa waimupõllule, rahwa juhatamiſe paiga pääle tööle astunud, ja ſeda päälegi niiſuguſel ajal, kus tööd nii palju, nii wäga palju, tegijaid aga nii wähe, ja nendeſtgi ſuurem oſa nõrgad, oſalt wäga nõrgad? — Kes peaks ſiin abi tooma, kes paremaks ſaamiſe tööd tegema, kes arſtiks olema, kui ka need tahakſiwad leigelt eemale jääda, kes juſt rahwa eneſe ſeaſt tõusnud ja parandamiſe ja aitamiſe ülesande eneſte pääle wõtnud? — Teeb üks rahwa muisteſe elu uurimiſes nii ſuure hoolega tööd, ſiis on ſee tarwis ja kallis kõigiti, kinnitagu Kõrgem tema jõudu ſelles töös! Aga tehku teiſed tööd, mida rahwa praeguſe elu kohta hädaste tarwis teha on, hakaku uſi-

naste abinõuusid kaswawa halbduse wastu otsima, rahwa ja tema noore soo rikkuja wastu, rahwa elukombete, usu, õnne ja tulewiku hoidmiseks. See töö on iseäranis kallis ja tarwilik, ja tulu ja õnnistust saaks temast tulema, kui ta mehiselt ette wõetakse. Jumal ei keela oma õnnistust ial neile, kes hääs töös usinad ja wahwad on, aga laiska ja magajat ei tule Jumal ka ial oma õnnistusega otsima, peaks see ka kümme kord tema sulane olema ja ühte puhku tema nime juures õhkama.

Aga mitte ainult õpetajad ja seltsid, ka kõik teised inimesed, kelledel selgemat arusaamist, iseäranis *kooliõpetajad* maal ja linnades, kohtute ametnikud, linnawalitsuste liikmed, tohtrid, ka kõik mõistlikumad naesterahwad katsugu karskuse töö mõtet iseeneste ja ka teiste juures elawaks teha ja hoolt kanda, et õige pea mõjuw karskuse töö asuwate seltside läbi üle kõige maa wõiks algada. Kus waheşt koguduse juhataja seda asja ise ei aima ette wõtta, sääl wõiksiwad kas koolmeistrid ehk teised elawamad koguduse liikmed seda temale ette panna ja teda paluda. Ja kus jälle ei märka seda koolmeister, sääl wõiksiwad koolikonna ärksamad liikmed teda ärratada ja ajada. Kui aga kuskil meestest ei taha asjale pääle hakkajat saada, siis ehk tohitaks teie abi pääle loota, armsad meeste abikaasad. Olgu teie rahwa seast alamalt poolt ehk enam õpetatud ringkondadest, paluge oma mehi, käige neile pääle armastuse palawa sõnaga, kui nemad ise ei taha märgata karskuse töö ühisust kokku seadima hakata. Paljude abikaasade sõna wõib nende meeste juures palju mõjuda. Olge siis teie elawad ja tehke mehed elawaks, kelledest seda muidu selles asjas ei ole. Mõtelge, sellega teete teie palju hääd oma lastele ja lastelastele, oma tütardele ja tütarde tütardele. Joodikud mehed ei kõlba teie tütardele, nad olekſiwad neile nuhtluseks ja ristiks. Ja teie poegadest läheks suur hulk joomisega sedasama hukatuse teed, mida paljud juba läinud on ja mille pääl praegu paljud tooruse ja wiletsuse sügawa kuristiku poole sõidawad. Üks Inglise rahwasaadik ja tähtjas politikamees, mr. Bright, ütles nende parlamendis: „Saaksiwad need pahad asjad ja halbdused kaotatud, mis

joomiseſt tõuſewad, ſiis ſaaks ſee maa ennaſt niiſuguſel wiiſil paremaks muutma, et warsti wõimata oleks, teda weel ära tunda.“ See Inglaſe ſõna ſünnib ka meile ja meie maa kohta. Kui meie joomiſe katkuſt jagu ſaaksime, ſelle kaotada jõuaksime, ſiis ſaaks ka meie maa ja tema elu mõne aja päraſt ſuure hulga iluſamaks, paremaks, õnnelikumaks muutunud olema; ka meie iſe ſaaksime ſeda weel näha wõima, ſaaksime iſe oma külwiſt rõõmuwilja lõikada wõima ja ſuurem õnnistus oleks meie laſte ja laſtelaſte päralt.

Wäljamaades peetakſe waimulikkude meeſte poolt joomiſe wastu wõitlemiſe tarwis ſinotiſid ja konwerentſiſid; konſiſtoriumid ja piiſkopid ſaadawad koguduſte karjaſtele juhatuſekirjaſid, kudas ja miſſuguſte abinõuudega neil joomiſe wastu wõidelda tulla, ja ſeda ei ſünni mitte arwaſte. Loodame, et meil ſeda wäheſelgi wiiſil ſündima hakkab. — Berlini karskuſe ſeltſi aruande kirjas 1880 oli lugeda: „Iga abinõuu, mis meil joomiſe wastu wõimalik ſaada ja leida on, ja mida meie mitte ei tarwita, on kaebduſeks meie pääle; iga päew, mille jookſul uueſte nii paljud ihu ja hinge poolt joomiſe läbi langenuteks ſaawad, on kaebduſeks meie pääle; iga õhkamine tuhandate laſte ja naeſte ſuuſt, kes oma käſi abi järele wälja ſirutawad, on kaebduſeks meie pääle, nii kaua kui meie mitte kõik ei tee, mis meie wõime, et ſeda hukatuſe hallikat kinni matta.“ Meie aga pole weel midagi teinud, ühtegi abinõuu ſelle hukatuſe wastu tarwitanud, ja ſiiski nähakſe wõima meid rahus edaſi elada. Homikumaa wanakeſele Roomas oli hirmus, kui inimeſed ennaſt ära tapſiwad, ja ta andis oma elu, et ſellele hukkamiſele peatuſt teha wõida. Meil kukub mõnikord põrſakene kaewu, ſee teeb meile haledat meelt küll ja paneb meid kahetſema, ja meie läheme waeſt põrſakeſt aitama ja waatama. Aga tuhanded inimeſed rübelewad iga päew ſügawaſs joomiſe mülkes, meie näeme, kui nad ſinna kukuwad, näeme, kui tuhandate ihu ja hinge wara ja terwis ja nende laſte õnn igaweſte ſinna mülkeſſe heidetakſe, näeme, kui tuhanded ſääl mülkes aega mööda ennaſt ära tapawad, ſinna ära kärwawad; aga ſelleſt meie ei tunne haleduſt, ſee kõik ei puutuks

meile kui mitte midagi, meie ei lähe wahele, ei ole tõket teha püüdnud, meie laseme rahuliku meelega neid endid hukata ja tappa. Kas on siis üks põrsas meie arust tõeste enam ja parem kui tuhanded inimesed? Seda küll mitte, aga harjumine joomisehukatusega on meie arusaamise ja tundmised selles asjas nii ära seganud, nii ekši ajanud, et meie ei mõista wõi ei märka enam hulkade inimeste elust ja õnnest midagi hoolida, siis, kui see joomises otsa saab, et meile näitaks põrsas nagu enam olema, kui tuhandate inimeste, meie ligimeste elu ja õnn. Waatke, missugusteks meid harjumine on wõinud teha selles asjas. See ei tohi aga enam nõnda edasi minna. Meie peame tõeste arusaama ja ärkama, seda usinamalt ja kindlamalt, et mitmed teised rahwad juba ärkanud ja arusaanud on, ja enam ei lase joomise katku inimesi ja nende õnne nii hirmsaste hukata. Loodame, et seda, wähemalt selle töö laialisemat algamist, pea ka meie juures näha wõib. Sünnib see, siis peaks see ikka wõimalikult mehiselt ja rohkete niisuguste meeste abiga sündima, kelledel enam mõju ja mõistust, enam auu ja tähtsust on. Muidu on karta, et töö nõrgaks saaks jääma, oma ülesannet mitte täitma ja tühjatöö nime alla langema. See töö on kõigiti wäärt, et kõik teda tegema ruttawad, ta on üleüldine ristisõda, tõsine püha sõda kõige kurjema, hirmsama rahwawaenlase wastu; sest kas on küll pühamat paika kui inimese süda, mille Jumal oma enese eeskuju järele, enese teenistuseks ja enese eluasemeks on loonud? Ja kas on küll kurjemaid wägesid, mis seda püha paika, kui see nende wõimu alla langenud, enam ära roojastaks, ära rikuks ja ära hukkaks, kui liig joomine, mis inimese nii sügawasse alla poole elajat alandaks, kui see waenlane? Keskajal ruttasiwad riik ja kirik, rüütlid ja lihtmehed, würstid ja sulased pühale Ristisõjale, et kallist püha paika, Lunastaja hauda, uskmata rahwa käest ära kiskuda. Rutakem siis ka meie kõik, ülemad ja alamad, wägewamad ja nõrgemad uuele tähtsamale, tulurikkamale ristisõjale, wõtkem ära kurja waenlase käest Jumala püha eluase, katsugem wabastada selle waenlase õnnetumad wangid, meie eneste wennad. See oleks tõsine

kristlik püha sõda, oleks õige wabaduseSõda rahwa wabastamiseks paha waenlase käest. Kas pole mitte see paha waenlane hulkasid wangi wõtnud, kas pole tema neilt ära röövinud nende kõigekallimad ehted, nende wooruse, nende usu, nende südametunnistuse, kõik nende inimliku kõlbduse, kõik jumaliku olemise nende südamest ja hingest? Ja eks meie näe nende wangide põhjatu suurt wiletsust ja alastust? Eks meie kuule nende langenud olemise hirmust kisa, eks meie kuule ägamist ja ümisemist nende wangide ahelade alt? eks meie näe wanakeste silmi kibedaid pisaraid jooksma oma laste pärast, kes selle waenlase kätte wangi langenud, ja selle kannatuse all, mis neil sagedaste siin kaasa kanda on? Ja eks meie näe lugemata laste hulkasi hädas ja õnnetuses olema, puudust tundma ja õhkama seepärast, et nende isad joomawaenlase all wangis on? — Ja kudas näeb wälja joomise wang! Mõtelgem tema pääle! Ta pole surnud, ta pole elaw ka; ta pole enam inimene, pole ka elajas. Kes on näinud, et elajas joomise wõi söömise järele maas oleks nagu surnud ja suust wälja ajaks, nii et kõik haiseb ja hirmus? Ja kes on kuulnud, et Jumal oleks niisugust hullu, nii jäledat, niisugust inimese-rämpsu loonud, nagu joodik joomult on? Ei ole temal enam mõistust ei meelt, kõnet ei keelt, ei seisa ta enam jalul, ei ole tal enam ühtegi jõudu; ta ei saa enam midagi aru, ta ei tea enam midagi. Ja ometi on temal elu weel sees ja ta kannab wälispidiselt *inimese* nägu. Oh missugune häbi ja teotus inimese soole, Jumala kõige täielikumale tööle — missugune häbi ja teotus meile Kristlastele! Mõnda on, niisuguseid on meie aja Siioni wangid. Seepärast üles kõik wennad ja õed sellele tööle, mis seda teotust ja seda hukatust ja õnnetust meie päält ja meie seast wõib wähendama ja kaotama hakata.

Seni ajani oleme enamiste selleSt rääkinud, mispärast meil karskuse tööd teha tuleks ja kudas seda teha tuleks; kuuleme nüüd lõpuks paar kirjatükki weel, mis enamiste otse nende *üksikute inimeste* kohta käiwad ja neile nimelt tähele panemise wäärt on, kes ise joowastawate jookidega ümber käiwad olgu wähewiisil ehk suuremal mõõdul.

Jirimaa karskuse apostel, preester Mathew, kelle tööst juba oleme kuulnud, jagas oma koosolekutel (pääle muu raamatute) tuhandate ja sadatuhandate kätte üht lehte välja, mille sõnad nõnda oliwad:

Asjad. 1. Harjumine, joowastawaid jookisid juua, on kardetawale kõrgusele tõusnud, sest juba on Inglise riigis, nagu arwatud, mitte wähem kui üks miljon lakkujaid. 2. Joomine on põhjuseks kolmeneljandikule neile õnnetustele, wilets ustele, waeseksjäämistele, kuritegudele, wargustele, mõrtsukatöödele, tülitegemistele, kakelustele, haawamistele, laewaõnnetustele, wangistustele, surmanuhtlustele ja enneaegsetele suremistele, milledega meie aastaraamatud on määritud. 3. Enam kui 333 miljoni rubla läheb aastas joowastawate jookide eest wälja, ja teine 333 miljoni läheb selle joomise läbi tõusnud ajakahjusse, protsessidesse, ülekuulamistesse, arstirohtudesse ja arstidele, waestemajadesse endiste joodikute tarwis, wangimajade, hullumajade ja parandusmajade sisse, millede hulka, ruumisid ja ülespidamise kulusid joodikute pärast peab suurendatama. 4. Joowastawate jookide tarwitamine nõrgastab inimese kehalikuid ja waimlikuid jõudusid ja wõimisi, röövib teda sagedaste kõige eluaja pääle tema paremast mõistusest ja saadab temale jäädawat ja mitmes asjas ilmparandamata suurt kahju. 5. Joowastawate jookide tarwitamise põhjusel saawad meie riigis sadatuhat inimest enneaegses surmas hauda kantud. Suuremad suremised, mis külgehakkawate haiguste läbi sünniwad, saawad joowastawate jookide läbi weel enam suurendatud. Joomise läbi surewad palju. Joowastawad joogid rikuwad, hukkawad enam kui mõõk, näljahäda ja looduse wägede mässamised. On rehkendatud, et enneaegselt surnud joodikud oma haudade alla aastas umbes üheksa dessätini maad ära tarwitawad. 6. Joowastawad joogid teewad tuhandeid leski ja kümneid tuhandeid waesid lapsi ja kannawad palju paha ja õnnetust paljudesse rikastesse ja waestesse perekondadesse.

Hää nõuu. Hoidke ennast kaugele joomakohast! Teie ei saa sääl käimisest ühtegi kasu. Sääl ajab

joogiori oma jahti, sääl eksitab mängija kas kaardite ehk muu asjadega waranduse kahjule, sääl räägitakse rumalaid sõnu, sääl awaldab Jumala teotaja oma inetumaid soowisid, sääl püüawad need, kes hukkaminemiseks küpsed on, teisi enestele õnnetuse tee pääle järele awateleda ja weawad nõrgemaid langemisele. — Hoidke ennast kaugele joomakohast! Selle kulu läbi, mis teie sääl enestele teete, tõmbate teie õnnetust iseeneste ja oma perekondade pääle. Raha, mis teie sääl tühja, halwa lõbu eest ilma mõtlemata ära raiskate, oleks teie käekäigule ja õnnele edendamiseks olnud, aga nüüd on see läinud. Arge ütelge, et teie ainult natukene sääl kulutate — see natukene, kui teie ta alles hoiate, saab teile teie laste kaswatamiseks ulatama, saab teile üht tagawara koguma ja kui põhjuskapitaliks olema haiguste ja õnnetuste wastu. — Hoidke ennast kaugele joomakohast! Laske teie kedas tahes ennast joodikuks harjutada, ja puudus saab tema perekonna seltsiks, närud ja kaltsud tema riieteks ja hukatus saab tema ots olema — Hoidke ennast kaugele joomakohast! Waadake ennast ümber ja pange tähele, kui paljud sääl oma wõimisi ja oma mõistust kaotawad ja waluṡaid haigusi sääl enestele walmistawad, haigusi, millede läbi nemad kohutawa kiirusega hirmsas ettewalmistamata olekus surmasängile ja Jumala kohtujärje ette aetakse. — Hoidke ennast kaugele joomakohast! Mitte teie sõber, waid teie waenalane on see, kes teid awateleb, teie raha pillama, teie aega raiskama ja teid kõlwatumate ja jumalawallatute seltsis ennast alandama ja halwendama! — Hoidke ennast kaugele joomakohast! Igaüks, kes sagedaste läheb joomapaika, peab teadma, et see, mis tema sääl tundma õpib ja millega tema sääl harjub, mitte ei ole hää, waid paha, et see mitte ei tule elule tõsiseks kasuks ja rahuks, waid mureks, patuks, häbiks. — Hoidke ennast kaugele joomakohast! Kui paljudel isadel on nende harjutuste mõjul, mis nemad joomakohas enestele omandasiwad, ka eneste laste langemise ja nurjatuse pärast kaebada olnud, — kui palju lastel oma wanemate langemise pärast, kui palju naestel oma meeste eneseṡt ärawõõrdumise, nende

kurjuse- ja jõleduſetegude päraſt — joomakohas ſaadud harjutuste mõjul; kui palju perekondaſi on ſelleſama mõjul täidetud mure, hädakiſa ja ahastuſega! — Hoidke ennaſt kaugel joomakohaſt! Mis on joomakoht, mis kõrts muud kui kõige alama, halwema elu plats, lakekoera kodupaik, kõige pahemate lõbumaja, kõige halwemate röömukoda, niiſugune paik, kus palju neid, kes enne auuſad ja auuwäärt oliwad, iſeenestele wandeks ja oma õnnetumatele perekondadele hukatuſeks ſaiwad, kuni nemad wiimaks kaduſiwad, tumeda haua läbi otſatuma hukatuſe olekuſſe langeſiwad?

Kui teil teie auu ja õnn ſelles elus üleüldſe midagi wäärt on, kui teie eneſte ja oma perekondade rahuſt ja hääſt käekäiguſt midagi lugu peate, kui teie rasket langemiſt ja kuriteguſi, mis nii palju teie kaaswendaſid häbiſtanud ja otſa teinud on, põlgada ſoowite, kui teil igatſuſt on ſelle pääle, et teil ſurmawoodil tröösti leida ja teiſes ilmas õnniſtuſt leida oleks: ſiis hoidke ennaſt kaugele joomakohaſt!

Tükikene leiba on perekonnas enam wäärt, kui toſin pudeliſi joowaſtawaid jookiſid!"

Nõnda ſee leht, mis Mathew wälja jagas. Armſad wennad, iſeäranis nooremad, wõtke tema ſõnad ſüdamesſe — wõtke nad ſüdamesſe ka teie, kes teie waheſt niiſugueſtesſe joomakohtadesſe käite, milledel misgiſugune iluſam nimi on, mis nime järele küll ehk joomakoht ei olegi, milledes aga ſiisgi joomiſt leida on.

Pariſi arſtiteaduſe akademia, kes joomiſe asjas rohkeſte koosolekuid pidas, ja kelle mõjuwal kaaſtegewuſel ſuur Prantſuſe karſkuſetöö ſelts tõuſis, pani joowaſtawate jookide mõju üle 1871 aaſtal ühe lühikeſe kirja üles. Kirja kirjutaja oli akademia liige kuulus arſt Bergeron.

1. Mis inimeſt iſeäranis elajaſt lahutab, on tema iſetundmine ta tegude wabaduſe kohta nii hästi hää kui kurja tundmiſeks ja ſelle järel ſiis tema wastutamiſe tundmine.

2. Sel päewal, mil inimene ſelle kahekordſe iſetundmiſe kaotab, muutuneb tema ja langeb alla elajate klaſſi.

3. Kui ſee teiſiti muutmine mõne haiguſe mõjuſt tu-

leb, siis on ta inimesele õnnetuseks; aga häbiks on temale, kui inimene selle muutmise joowastawate jookide kurjaste pruukimise läbi enese juures ise korda saadab, sest et tema enesest seeläbi wabatahtlikult oma kõige peenemad, kallimad omadused ära lükkab, enese kombeliku isetundmise.

4. Küll ei taha inimene, kes joowastawaid jookisid pruugib, seda langenud teisiti muutumist eneses mitte; mis tema otsib, on ainult möödaminew lõbutundmine, tema wõimude silmapilkline ülesergutamine.

5. Niisuguse pruukimise piiride sees ei ole midagi, mis terwiseõpetus päris kahjuliseks peaks ja ära wiskaks. Küll ei ole joowastawad joogid terwisele ialgi tarwilised, aga mõnedes haigustes on nemad arstirohuna mõnikord tulusad.

6. Aga nii parajuses neid jookisid ka tarwitatakse, on nendest ikka hädaohtu karta. Ka nende parajuses tarwitamisega saab pääaju sagedaste alkoholi läbi nii palju äritatud ja seega waimule nii palju elawust tehtud, et see kahjuks tuleb.

7. Sellest elawamaks saamisest, mida inimene „parajal“ tarwitusel tunneb, tuleb ka see lugu, et tema sarnast tundmist ikka jälle uueste maitseda tahab. Ja just selles seisab ähwardaw hädaoht. See kerge pääaju äritamine on joobnustuse esimene samm. Kui inimene sellest sammust üle on läinud, harjub tema aegamööda ilma teadmata ennast joowastama ja joobnustama, langeb ruttu kõige kehaliku ja kombeliku wiletsuse sisse, mis joobnustus sünnitab, ja sellest ajast pääle on tema kadunud.

8. Missugune ehk mis nimega joowastaw jook ka olla wõiks, ikka mõjub tema iseäranis eneses olewa alkoholi läbi. Tuttaw harilik põletatud wiin, milles pool alkoholi, pool wett on, wõib siin näituseks olla.

9. Kui põletatud wiin (kõrtsi wiin), ka parajuses tarwitatud, tühja mao sisse lähab, siis sünnitab tema sääl were kokkutungimist, äritab ja ajab magu ennast kokku tiskuma ja rohkendab seedmise-sahwtisid. Need mõjuduseb on siis wähemad, kui magu wiina wõtmise eel sõögiga täidetud, ja lähawad ilma suurema kahjuta mööda, kui niisugune wähe

wõtmine õige aruldaselt ette tuleb. Hakkab see aga sagedaste sündima ja harjunuks muuduks saama, siis tõuseb were tungimine mao jagudesse suuremaks ja jääb sinna kauemine peatama. Seega tõuseb maos iseäraline põletik; seedmisesahwtid jääwad kasinamaks ja wedelused, mis seedmisele kahjulikud, tulewad nende asemele. Mao külge ilmuwad paiselikud wäljalõõmised ja paised, magu kisub ennast koguni kokku, saab tihedaks, kõwaneb ära, saab seega halwatud ja takistatud tarwilikuid sahwtisid eneseşt wälja andma, ja nii on ta seedmise töö tarwis wõimetumaks saanud. Ühtlasi tõuseb maokoopas palawiku ja põlemise tundmine, ka okſendamine tuleb, osalt kibe, osalt hapu ehk muidu halwa maoga, sõõgisu kaob, seşt magu ei seeda, ja mõnede juures tuleb ka suust ilajooksmine. Hiljem tulewad maowalud, mis küljeluude all kuni seljani tungiwad, mao-näpistused ja raskusetundmine maos, mis wahel kõige hirmsamaks kiskumiseks tõusewad; ühe sõnaga, seedmine on rikutud ja see rike kaswab surmaks, wõib juba ükşi surma tuua ja sagedaste tõusewad tema läbi ka topsupõletik ja mao-sõõja.

10. Alkoholi mõju ei jää mitte ainult mao pääle; suurem hulk selleşt wedelikust tungib were ringjooksuga kehasse laiale ja teeb oma kurja tööd ajudes, kopsus, neerudes jne.

11. Kõigist keha organidest on p ä ä a j u d need, mis alkoholi mõju kõige elawamalt tunnewad. Nii pea kui alkohol ajusse saanud, erutab ta selle tegewust. Esiti on see ainult lihtne elawam olek, hiljem aga tõsine waimusegadus, mis pea tülikaks, pea ägedaks teeb, pea kõige kangemaks ülesärituseks saab, mis juures inimene meeletu tujudesse langeb ja igaşugu kurja tegude pääle walmis on, ehk ta langeb uimastuse olekusse, milles ta kui eluta lihakogu maas lamab.

12. Tulewad niişuguşed rasked joobnustused sagedaste ette, siis tõuseb nendest wiimaks joomahullus, haigus, mis kellegile muule ei tule, kui joodikutele ja mis ka ilma muu haiguseta surmata wõib. Kui inimene iga päew eneşe juures alkoholi mõju ette tulla laseb (see on alkoholilişi jookişid wõtab), olgu küll et see mõju ainult õige kerge on, siis tõuseb selleşt kergeşt, lihtsaşt närwude erutuseşt suurem laialine

were kokkutungimine ajudesse ja wiimaks läheb aju pehmemaks. Selleſt tulewad ſagedad päälwalud, ſilmawirbid wõi kujude nägemiſed, waimlikud ja kombelikud wõimiſed ja wõimud jääwad aeg ajalt nõrgemaks, mõistus ſaab tuimaks, laiſaks, meelespidamiſe wõim wäheneb, kõne kindlus ja ſelgus kaob, ſaab ſegaſeks, tühjeks, liikmed hakkawad wäriſema, mõõdamineWad joomahullustuſed tulewad pea tumedamalt, pea ägedamalt, mõnede juures ka langetõbi, ja wiimaks mõnikord ka päris hullus, täieline waimuhalwamine ja ſõgedus.— Enne ſeda kui ſelle wiimſe elajaliku olemiſe kraadini on langetud, lähewad palju joodikuid tülikaks, kangeste ägedaks, mõned ka tuimaks, kaotawad kõik inimliku kohuſetundmuſe, alandawad, ruſuwad, teotawad eneſe ja oma perekonna kõikſugu korratu ja liiderliku elu ehk kuritegude läbi ja teewad wiimaks lõpetuſe politſei uksede taga ja wangikodades.

13. Alkohol mõjub kõige enne maksa pääle, ſeega et ta teda äritab ja higiſtamiſele ajab. Läheb alkoholiliſte jookide joomine suureks ja ſagedaks, ſiis ſaab maks põletiku, hakkab paiguti mädanema ehk läheb suuremaks ehk kaswab, oma loomuliku oleku wastu, hoopis teiſiti. Kõik need muutumiſed mõjuwad takiſtawalt ſeedmiſe pääle, ſaawad weetõbe ehk kollatõbe läbi edespidi halwendatud; wiimſemates ſammudes tõuſewad nad ahaſtuſe tundmiſeks, mis tundmiſed surma eelkäiad on, ſeſt maoſſe kokku kogunud wedeluſed teewad kopſude ja ſüdame pääle litſumiſt.

14. Joodiku hingeõhk on alkoholiga täidetud, mida kopſud kehaſt wälja ſaadawad; ſeſt alkohol tungib ka kopſudeſſe, ajab neid higiſtama, ſünnitab nendes põletiku ſarnaſt ärituſt, walmiſtab, nõrgaſtab neid põletikule. Selleſt tuleb ka ſee kuiw, piinaw, järeleandmata köha, mis paljudel joodikutel on, ka ſagedane rinnapõletis, ka bronchitis (põletik nende koobaſte ja õõnete ſeesmiſe ilanaha külles, mis hingekõriſt tulles kopſuſſe laiali lähewad), millele mõnikord päris kopſupõletik järele tuleb, mõnikord ka tulemata jääb, aga mis peaaegu ikka ſüdamehaiguſi ſünnitab.

15. Südamehaiguſed, mis nii piinawad on ſelle ahaſtuſe läbi, mis nad ſünnitawad, ja mis ikka kas äkiliſe

surmaga ehk täieliku weetõbega lõpetawad, wõiwad ka ühe-ainsast korrast liiast alkoholi (joowastawate jookide) tarwitamisest tõusta.

16. Kui alkohol *neerudest* läbi läheb, ja seda teeb ta iga kord kui kehasse saab, äritab tema ka nende tegewust. Tuleb seda äritust sagedaste ette, siis ajab ta nad higistama ja sünnitab nende koostuses põletikku, nagu ta seda ka ajus, maksas ja kopsudes teeb. Siis tulewad neerude walud, hiljem were ja mäda wäljaheited, wiimaks põiekatarr *), põiest tulewa wee kinnijäämine ehk peatuseta wäljalangemine. Walulikud aitamised ja lõikamised, mis arstid siin ettewõtma peawad, teewad õnnetumatele nende elu, mis liia joomise läbi kui kõige raskema wande alla on heidetud, hirmsaks piinaks, mida nemad paraku sagedaste enesetapmise läbi lühendada katsuwad.

17. Ja see kõik pole weel ometi kõik: mõnedele joodikutele tulewad alkoholi mõjul ka wäljaspoole ihu pääle sagedaste rasked paised, ja isegi katkulised *muhud*; mõnedele naelad üle kõige keha ehk kihelised üle kõige naha ja wiimaks mõnede nendesamade juures ka gicht (ajotiline kange walu ja paistetus siin ehk sääl liikmejakkudes) ja neerutangud, mille järele tõsine kiwihaigus tuleb.

18. Juba enne kui joomine neid nimetatud suuri haigusi sünnitanud on, teeb tema joodiku *harilistele haigustele wastuwõtlikuks*, teeb neid haigusi tema juures raskemaks, takistab ka kõige liiamal wiisil haawade ja lõikamiste kinnikaswamist. Külgehakkawad haigused, nagu rõuged, kõhutõbi, tiifus, kolera asuwad enamiste kõige enne joodikute külge.

Kõik haigused, milledega palawik ühes käib, kiusawad joodikute juures kõige kangema palawiku poole, mis sagedaste hulluseni tõuseb, saawad seega raskemaks, kipuwad hai-

*) Katarr on põletikuline haigus ilanaha külles (olgu kus tahes meie keha jagudes), mis paistetuse, punastuse ja lima ehk mäda wäljaimitsemisega ühendatud on.

get ikka surmasse wiima ja on wähemalt igakord rasked parandada.

Et joomise ja joobnustuse läbi wäga palju kõiksuguſid õnnetuſi sünnib on tuntud asi.

Kui ka kõige tasasem, mõistlikum inimene joonud, ehk ka kergemal wiisil alkoholiga erutatud on, saab tema jonnakaks, riiakaks ehk hooplejaks; seeläbi sünniwad werised kiskelemised ja kaklemised ehk kardetawad kaelamurde tükid. Selleſt samaſt põhjuſest tõusewad ka kahjud ja hädad igasugu ametitele, asutustele ja ametmeestele, ja need langewad täieste nende ohwriks, kes joomise läbi ettewaatamataks, nõrgaks, oskamataks ehk hooletumaks ja laisaks saanud.

Joomine on tohtritele, iseäranis lõikamisetohtritele arutu hulga takistuste hallikaks: ta teeb rawitsemise raskeks ehk mõjutumaks; ta keelab ehk takistab sagedaste tululikkude abinõuude tarwitamiſt, nagu aadri-laskmiſt, oksendamise-nõuuſi, kloroformeerimiſt, kus neid tarwis on. Seepärast peawad mitmed wäga tarwilikud toimetuſed ette wõtmata jääma. Ta sunnib sääl wägiwalda abiks wõtma, kus muidu tasase toimetusega korda oleks saanud. Ta sunnib arsti sagedaste, haigega nõnda ümber käima, nagu loomaarſt loomaga. Kihwtitamisel, mis alkohol kehas toimetanud, on weel pahemaid mõjuſi: weike haawakene, mis kaine inimese juures ilma tähenduſeta oleks, sünnitab joogiorja juures sagedaste hirmſaid hädaſi.

Joowastawate jookide sõbrad, olgu teie nende sõpruſega esimeste ehk kaugemate sammude pääl, *jääge selle kirja juures mõtlema!* — Mõni õllesõber arwab, ega ma wiina joo, wõtan õlut ja see pole kange, ei või siis ka paha teha. Selle wastu ütleb Dr. *Baer* osalt oma, osalt teiste sõnadega: „Kui õlut rohkeste juuakse, sünnitab tema kehas, ja waimus raskuſt ja loiduſt, ja mõnigi kord paraku wäga suurel määral. Ka kahandab tema õige märkſal wiisil keha kindluſt palawikkudele haigustele wastu panemiseks, nii et sagedaste päält näha tugewad terwed mehed nende haiguste all kiirelt langema peawad. Alkohol on ikka alkohol ja õllega läheb tema niisamuti inimese kehasse kui wiinaga. Ehk

teda õlles küll palju wähem on kui wiinas*), läheb teda siisgi ka õllega inimeste kehasse küllalt, sest õlut juuakse, wiina rüübatakse. Wiie õlleklaasi täie 5%-lise õlle sees on niisama palju alkoholi kui poole õlleklaasi täie 50%-lise wiina sees. Kanged rasked õlled, nõnda nimetatud „eht õlled", nagu neid jõuukamates ringkondades juuakse on alkoholist rikkamad, seepärast nende rohke joomine ajude, maksa ja südame pääle koguni kahjuliku rikkuwa mõjuga."

Sellest paljude wale-arwamisest, kui olekswad alkoholised joogid, ja iseäranis wiin, oma kangusega kehale kinnitajaks ja toiduks, kirjutab Dr. Baer järgmisi: „Üksgi muu teine mõte ei ole enam joomisele julgustanud ja alkoholile enam sõpru wõitnud, kui see arwamine, et tema kehale toiduasjaks olla; ja üksgi teine mõte ei ole siin kahjulikum ega ole alama rahwa käekäigule siin enam kahju saatnud, kui see, mis wiina toiduasjaks tembeldab. See arwamine on seda kahjulikum, et temal tõenäolist paistust on. Tõsi on, et alkohol kehas osalt ümber muutub ja et tema ümbermuutumise wõi põlemise juures sõehapuks ja weeks summakene elustawat wäge tõuseb, mis werd ergutab; tõsi on, et wähesel wiisil wõetud alkohol raswa ja munawalge kadumisele kehas natukene wastu paneb ja on need tema laitmata omadused. Pääle nende on temal weel see omadus, et tema lühikeseks ajaks were ringjooksu kiirestab, et tema rohkema were saatmisega wälise naha juurde ja iseäranis mao ilanaha juurde soojuse tundmist sünnitab, et tema närwude kogu wägewaste elustab ja erutab ja nõnda kõige seeläbi wäsimuse tundmust wähendab, nii et töötegija enesel jälle erkust ja wõimu tunneb olema tegew olla, olgu ka natukeseks ajaks. Need on nüüd alkoholi hääd omadused, kuid mitte hääd toites, waid ainult äritades ja ergutades. Aga nii häätegew kui tema oma ergutusega on arwaste tarwitades, nii hukkawaks saab tema mõju, kui temaga sagedaste tahetakse keha ergutada, ehk nagu teaduseta mees arwab, kinnitada. Sagedaste wõttes, olgu küll wähe

*) Kõrtsi-wiinas on enamiste 40—45%, õlledes enamiste $3\frac{1}{2}$ kuni 5% alkoholi.

korraga, rikub, takistab alkohol keha korraliſt oluste wahelda-miſe töö, teeb kõige keha ſeespidiſe majapidamiſe käigule ras-keste kahju, ja igaühe päältnäha häätegewa ergutuſe järele, mis tema ſünnitas, tuleb lõdwastus ja nõrkus, mis kohe jälle uut erutuſt nõuab. Alkohol hukkab töötegija terwiſt, kõige päält tema ſeedmiſe wõimu. Seedmine wõtab wähem toiduſt wastu, mitte ſeepäraſt et ſeda kehale ega temale tarwis ei ole, waid ſeepäraſt, et tema ſeda wastu wõtta ei wõi, ei jõua. Alkohol ei ole mitte aſi, milleſt töötegija ſeda jõudu ſaaks, mida temale töötegemiſeks tarwis on, ta pole oma erutami-ſega mitte kulutatud jõudude kaswataja ei tagaſi tooja, waid ta on pikaliſelt aga kindlaste mõjuw kihwt, mis ſeda en-nemalt kõik keha-ehituſe läbi ja läbi ära rikub, mida enam ſeda kui toidujätku ſiſſe wõetakſe. Ka ſiis, kui temaſt ja ta ergutamiſeſt ial paha ei tuleks, ei wõiks teda ſiiski weel töö-mehele hääks kiita, ſeſt temaga oma wäſinud wõimuſi ergu-tada, ſee tuleb töömehele palju kallim kui näituſeks ſuu täis leiba, mis paremaste ſoowitud ülesannet täidab, ialgi ühtegi kahju ei tee ja alkoholiſt palju odawam on. Neid asju peaks ſelgeks tehtama, nii et tema ſelget teadmiſt ſaaks alkoholi pettelikuſt wäärtuſeſt ja hoiatatud ja manitſetud ſaaks tema kurjategewa hääduſe wastu."

Kuuleme mõned ſõnad ka üheſt tähtſamaſt kirjaſt, mis Osnabrüki karskuſe ſelts 1847 a. wälja andis ja ſuurel hulgal rahwa ſekka laotas: Iga joowastus alkoholiliſte joo-kide läbi, olgu nemad kääritud ehk põletatud, on keha terwi-ſele kahjulik ja heidab waba waimutegewuſt mõiſtmata keha alla. Seepäraſt on iga õiglaſe inimeſe kohus, joowastawate jookide pruukimiſe wastu wõidelda. — Alkohol on kihwtiks ihule ja hingele; ta on keha terwiſele hukkajaks, ja midagi ei alanda, ei häwita inimeſes kõike ilusamat, puhtamat, kõrge-mat, paleuslikumat olemiſt nii kindlaste, kui eneſe joobnus-tamine alkoholiliſte jookidega. Wiin ei wõi jänu mitte kus-tutada, waid ta kaswatab ſeda; ta ei wõi toita ei kinnitada; ta on inimeſele, mis piits loomale. — Wiin on ſuur wale-taja; ta waletab eneſe joojale jõudu, terwiſt, rõõmu, rikkuſt,

aga annab temale nõrkust, haigust, piina, waesust; ta waletab temale elu ja annab temale surma. Alkohol tapab Jumala kartust ja häid kombeid, terwist ja hääd käekäiku. Ta on kõikide halbade kombete õpetaja, kõikide pattude hallikas ja südametunnistuse surm. Seepärast kaswawad waesus, kurjad teod, waimu sõgedus ja meelehullus rahwa seas selle mõõdu järele, kui palju tema alkoholiliisi jookisid tarwitab. Isegi weel sündimata sugu tema läbi kihwtitatud. Keegi ei wõi wabaduseşt rääkida, kes joowastawatele jookidele sõnakuulelik on. Ka see, kes „parajuses" joob, mängib kardetawat mängu ihu ja hinge õnne wastu. Iga pääjoodik jõi esiti kasinuses ja parajuses; nõnda wõib igast parajuses joojast pääjoodik saada. Esimene samm on tehtud. Pääjoodiku eeskuju ei eksita kedagi; aga parajuses jooja eeskujukaudu langewad tuhanded hukatusesse. — Tahetakse rahwa käekäiku edendada, siis häwitatagu joomist. Tahetakse rahwa kombet ja rahwa hariduşt edendada, häwitatagu joomist. Tahetakse rahwa seas meelelahkust, rõõmu ja õnnetundmist kaswatada, häwitatagu joomist. Tahetakse sõnakuulmist seaduse ja ülemate wastu rahwa seas tõsta, häwitatagu joomist. Tahetakse rahwa wabaduşt ja eneşewalitşemist tema kogukondliseş elus ja teistes awalikkudes asjus edendada, häwitatagu joomist. — Kes wõitlemise tööşt joomise wastu oma süü läbi ära jääb, see teeb inimese seltskonna wastu pattu. Kes wõitlemiseş joomise wastu mitte meie poolt ei ole, see on meie wastu; kes ei ole joomise waenlane, see on — ütelgu tema, mis ta tahab — joomise sõber. Kes ütleb, tema ei wõida wõitluseş joomise wastu mitte abiks olla, see ütleb ka, tema ei taha seda olla. — Joomine ei wõi nii kaua mitte häwitatud saada, kui see halb komme walitseb, et töölistele teatawatel aegadel wiina antakse. Joomine ja tema hukatus ei wõi mitte lõppeda, nii kaua kui see põrane komme walitseb, et piduliste ja rõõmsate toimetuste juures, pulmade, warrude, matuste, külaskäikude, kaubategemiste jne. juures wiina ja teişi joowastawaid jookişid tarwitatakse. Joomine ja tema hukatus ei wõi mitte lõppeda, kui nende wastu mitte kõige

wäega ei wõidelda. Joomine ja tema hukatus ei wõi mitte lõppeda, nii kaua kui alkoholiliste jookide tegemiseſt ja müümiseſt muidu auuſatel inimeſtel ennaſt mitte häbeneda ei pruugi ja nii kaua kui nende tegemiſe ja müümiſega kaſu ja eluõleſpidamiſt otſitakſe. Eluteadus õpetab, et wiinapõleta- miſt põllu- ja majapidamiſele mitte ainult waja ei ole, waid et ſee mõnes asjas temale ka kahjuline on. Teadus ja näh- tud asjad õpetawad, et nende loomade liha ja piim, mis ni- melt praagaga ſöödeti, halb ja ka terwiſele kahjuline on*). Kes kudagi joomiſt edendab, koormab rasket wastutamiſt eneſe pääle. Kes joodikule wiina annab, teeb pattu. Kudas peab ſeda nimetama, kes oma rahaliku kaſu päraſt teiſi waeſuſe, haiguſe, pahaduſe ja hukatuſe tee pääle weab? Seda teeb aga ſee, kes wiina ja teiſi ſarnaſid rahwa kätte ſaadab. — Joomiſe wastaliſed ſeltſid wõiwad ainult ſiis oma eesmärgile jõuda, kui ka naesterahwas nendes elawad liikmed on. Selts joomiſe wastu on õnnistuſeks igale koguduſele, milles ta aſub. Iga ſelts joomiſe wastu, ka kõige wähem, mõjub wägewaste ja laialt üle oma liigete ringi wälja, kui tema tões, puhtu- ſes ja julguſes ſeiſab ja joomiſe hukatuſe wastu awalikult tunnistuſt annab. Kes ütleb: „Seltſid ei aita midagi", ſee ei tea midagi nendeſt ehk ei taha midagi nendeſt teada. Kes ütleb, karskuſe ſeltſide liikmed ei olla mitte wabad, ſee ei tea wabaduſeſt midagi, ei tunne ühtegi wabaduſt. Kes ütleb, tema ei tahta ennaſt mitte ſiduda lasta, ja jääb ſellepärast joomiſe wastaliſeſt ſeltſiſt eemale, ſee on juba ſeotud. Kars- kuſe ſeltſide ſõjariiſt on tõde; ſeepärast on ſündinud asjade kogumine, ſeletamine ja awaldamine tema ülesanne. Joomiſe wastu wõitlewad ſeltſid on meie aja ja meie rahwa tõſine tarwitus nii kaua, kuni ſinna maale ſaame, et wiinapõleta- mine ja joogimajade pidamine ja aſutamine wähemalt niiſama auutumaks ja halwaks peetakſe kui joobnut olemiſt nende joo- kide läbi."

*) Seda tõendawad ka mitmed uuema aja kirjutuſed ja wõib aſi üsna loomulikult nõnda olla. Kui alkohol mehe were ära kihwtitab, miks ei pea tema kraam ka härja ja lehma werd kihwtitama?

Lõpetame sellega. Tehku Kõrgem wägi inimeste südames äratust ja lasku inimeste südamed ennast äratada, nii et pea mõjuw tõtegemine ja wõitlemine joomise wastu laialt meie rahwa seas algaks. Teie aga, noored mehed, kes teie joomise sõbrusele lähinemisel olete, jääge mõtlema, pöörge tagasi selle tee päält. Teie kuulsite siin, iseäranis wiimastes lehtedes, mis hirmus paha waenlane joomine inimesele on, mis jäledat kurja tema meelitawa näo all inimese kehas, elus ja käekäigus teeb, omal wiisil näete teie seda ka oma enese silmaga sagedaste ja paljude juures, seepärast *jääge mõtlema, pöörge tagasi!* Lugege *enestele siit raamatukesest* need kohad, mis selgemalt, tähtsamalt joomise kahju seletawad, nagu näituseks Pariisi arstiteaduse akademia kiri ja Mathewi lennuleht *), pää ja südame sisse tutwaks ja lugege neid sagedaste, nii et teil ikka meeles ja silmade ees seisaks, missugune hirmus inimeste ja rahwaste waenlane ja nende õnne hukkaja see on, kes teile oma sõprusega tahab lähineda. Ükski hing terwe taewa all pole kehwusest kaunile järjele tõusnud, kes selle waenlase sõprust sallis; aga tuhandeid ja tuhandeid on see waenlane oma sõbraliku näo all kaunilt järjelt sügawa kehwuse sisse rudjunud, auusast ja õnnelikust elukorrast neid teotuse ja õnnetuse sisse lükkanud, ja miljonist on tema waesuses ja kehwuses weel waesemaks ja kehwemaks teinud ja hukka saatnud. Aga ometi on ilmas wäga palju inimesi kehwusest külluselle ja alanduseset auusse tõusnud, need on ja oliwad ikka niisugused, kes joomisest ja joomakohtadest kaugele hoidsiwad. Miks tahaksite siis teie kõige suurema inimese rikkuja ja inimese õnne häwitajaga sõprust pidada? Miks tahaksite siin wiletsust, häda ja haigust walida, wõib olla nendega ühes ka teotust, hukatust ja surma, siin, kus elu ja õnne, elulahkust ja rõõmu walida on? Uskuge, kallid sõbrad, kui teie joomakohtadega ikka tahate sõprust pidada, aeg saab tulema, kus teie seda sõprust walu ja hädaga kahetsete, kus teie oma elu tühja, wiletsa ja kõige õnnetumema

*) Lennuleheks nimetatakse neid trükitud lehti ja weikseid raamatukesi, mis suurel hulgal rahwa sekka wälja jagatakse ja saadetakse.

tunnete olema selle sõbruse pärast, kus teie hädas olete ilma tröstita, ilma südame rahuta, võib olla ka ilma wähema abita. Noormees, kui sina waheşt küll nüüd wõid joomakohtadega sõprust pidades rõõmşalt elada, wähemalt ajotigi, ära mõtle, et sa seda ikka saad wõima, kui sa nimetatud sõpruşt katki ei murra. Ela kaks-kolmkümmend aastat weel selles sõpruses edasi, waata, kas sa leiad siis weel rõõmu pihukeşt oma eluşt? Ja mis sa tahad teha, mis sa pead tundma siis, kui su terwis on joomise läbi otsa saanud; kui sul ei ole ühtegi kopikat enese aitamiseks; kui sa pead surma lastel, kui sul neid on, hinge sees pidada; mis sa pead tundma, kui sa waluga maas oled, kui rasked haigused sinu ärakihwtitatud konta murrawad ja pigistawad, kui su lapsed puuduses ja waesuses sinu oigamişt kuulatawad ja sina millegagi ennaşt ega neid aidata ei wõi; kui ühtegi tröösti sinul su ahastuses ei ole; kui ainuştgi häätegu su mööda läinud eluşt sinule tröösti wastu ei paista, kui sääl kõik pime, tühi ja tume on ja sinu südametunnistus sulle kisendab: sina ise oled ennaşt nii kaugele saatnud!? — Kas ei ole praegugi neid küll, kes joomise mõjul nii kurwal järjel seisawad? Hoidke aga silmad lahti, teie saate neid nägema. Ärgu arwaku teie seaşt keegi, ma joon ainult parajal mõõdul, ega see paha tee ja ega mina ei lange. Kuigi see tõeks peaks jääma et sina ei lange, päris joodikuks ei saa, aga ka oma „parajal mõõdul“ joomisega teed sina enesele arwamata palju kahju, teed kahju eeskuju andes ka teistele, — sa kulutad seega oma eluaja sees Jumala ilma asjata hulga raha ära, millega sina enese ja oma perekonna käekäiku wõiksid parandada, sa raiskad niisama ilma asjata hulga kalliş aega ära; sa näed ja kuuled joomakohtades ainult seda, mis mitte parema poole ei ärata; sa harjutad ennaşt niisuguste asjade nägemisega ära, nii et ilusamad tundmused ja kaunimad püüdmised sinu südames wähenewad ja nõrkewad, nii et sa logeda eluwiisiga inimeseks saad, ilma mehiste püüdmisteta, ilma mehiste eesmärkideta, mispäraşt sa siis ka oma enese elus eemale ei saa ega ka kellegitele teistele tuluks ei ela. See kõik ja ka palju

muud on sinu „parajuses joomisega" suur kahju. Päälegi ei ole mitte nalja asi sügawa kuristiku libeda kalda pääl mängida. Mõnigi mees, kes ennast arwas kindlaste selle kalda pääl seisma, langes tema põhja. Ja kui sina küll ehk sinna põhja ei lange, kui sa eluotsani üles poole kalda pääle jääd, aga tõeste saab teisi noori hingi sinu awatelemisel sinna kaldale tulema ja säält sügawasse langema. Seepärast, pöörge säält õnnetuse kalda päält tagasi. Tehtagu seda ka enne ja ilma sellekohaste seltsideta. Aratagu sõber sõpra, tuttaw tuttawat sellele sammule. Antku wend wennale ja sõber sõbrale tõotus ja käsi — *selleşt tunniş saadik lahkume temaşt täieste!* Ehk mindagu kirikusse altari ette ja tehtagu sääl püha paiga pääl see tõotus oma eneşe mõttes — seşt kindlas, tõsises meeles peab ta tehtud olema — ja jäädagu selle tõotuse juurde. Uskuge, ka see aeg saab siis tulema, kus teie suure rõõmu ja õnnega seda tundi mälestate, mil teie tõotuse tegite. Karskus ja kainus on woorus, milleşt kaunid õnnistuşed wälja kaswawad.

Lõpuşõna. Mitmes kohas selles raamatukeşes on joomiseşt nõnda räägitud, kui oleks tema ja ta kahju meie rahwa seas õige suur. Igas kohas üle meie maa ei ole lugu küll juşt nõnda; kohtaşid saab olema, kus nõnda nimetatud liiga joomişt mitte palju, ehk mitte wäga palju ei ole, nagu näituseks Harju-Jaanişt kuulşime (eşimeşes jaos). Ärgu kainemad kohad seepäraşt mitte weel mõtelgu, et raamatukene ilma õiguseta ja ilma hädata nõnda oleks rääkinud. Teistes kohtades meie maal on joomine tõeste wäga suur, teeb hirmşat kahju, tungib nendes niişugustes kohtades kurjema kahjuga rahwa elusse sügwamasse ja teistesse terwematesse kohtadesse ka laiemale. Seepäraşt oli raamatukeşes waja nõnda rääkida ja seepäraşt on ka abi hädaste waja.

Need, kellele rahwa kahju kurwastuseks on, kes rahwa elule, käekäigule ja kombetele tõeste paranemişt ihaldawad, saawad wististe tulusaks leidma, raamatukeşt rohkeste rahwa sekka wälja laotada püüda, kõige enam nendesse kohtadesse, kus joomine suuremal wiişil kurja teeb. Wäga mitmed saaksiwad wişt mõtlema jääma, hukkawa wõimu eest tagasi hoidma

ja põgenema hakkama, kui nemad selgemalt kuulewad, missuguse raske kahjuga joomine inimese kehasse, waimusse ja elusse mõjub ja missuguseid kohutawaid arwusid joomise kahjulikust mõjust mujal pool ilma elus näha on. Teised jälle saakswad äratatud saama, üleüldse joomise wastu tegewusele astuda, langenuid tema käest päästa ja eemalolejaid tema eest hoida püüda.

Lisanduseks üks iseäraline palumine. Palun kõiki, kes joomisewäljalt ja joodikute elust misgisugusid iseäralisi asju ja sündmusi teawad, mis teistele wõiksiwad hoiatuseks olla, et nad neid üles kirjutaksiwad ja minu kätte toimetaksiwad. Kirjutada tuleks nimelt neid asju, milledes joomise läbi nähtawalt suuremat kahju tuli ehk joodikute eneste läbi paha tehti, olgu meelesegaduses, wihaga ehk muidu hoolimata wiisil; näituseks: waeseks jäämisest, ametite, teenistuste ja majokohtade kaotamisest joomise mõjul ja joodikute ja nende perekondade elu wiletsusest pärast kohtade kaotamist, nende naeste ja laste kannatamistest ja liiategemistest nende wastu, asjade (meelega) purustamistest, katkipeksmistest ja muist kahjutegemistest joodikute läbi, nende haigustest, nende juhtuwatest kimbatustest ja hädadest, karistustest, mis nad oma tegude eest saanud, õnnetustest ja kahjudest, mis nende hooletuse ja rumaluse põhjusel juhtunud, ja kus iseäralik, sääl ka sellest, missuguse elukombega joodik enne joomisehaigust olnud ja kas joomise algamisel waheşt mõnda iseäralist põhjust oli, näituseks, kas rahutu kodune elu; mis sai kaunimalt järjelt kehwusesse langenud joodiku lastest? Tähtsad oleks ka teatused joodikute ümberpöörmisest, kui need leida on, ja weel, missuguses olekus, kui suurel mõõdul, joomine kuskil walitseb, missugusid elukombeid awaldawad joomasõbrad, mis nende ülespidamises iseäranis kahetsemise wäärt ja kas joomine kuskil ka teise soo poolt sõbru hakkab leidma.

Teiseks palun kirjeldusi ka niisugustest inimestest, kes meie rahwa seas oma enese töö ja tubliduse waral kehwusest, sulasemehe põlwest jne. kaunimale järele ja omas ringkonnas lugupidamisele on tõusnud, nõuukateks, auusateks mees-

teks saanud. Mõlemaid seltsi pilta, iseäranis rõõmustawaid, soowiksin ka naesterahwasteſt, näituseks, kus ja kudas nemad sääl ehk tääl edenemiſt ja paranemiſt korda saatſiwad ehk langemiſt tagaſi hoidſiwad, olgu perekondliſes elus ehk muis asjus. — Tähtſamaid asju paluksin parajal pikemal wiisil kirjutada, nii et kirjeldus asja täieste silma ette maalib, paluksin ka inimeste ja nende elukohtade nimeſid, ka aega nimetada, aga kus tarwis, siis selle juurde tähenduſega, et täielikkude nimede awalikuks tegemine soowitaw pole. Luuletatud luguſid ega tuuleſt tulnud juttuſid ei sünni muidugi mitte kirjutada, waid ainult tõeste sündinud tõtt rahwa eluſt. Seeſuguſid meie oma rahwa juureſt wõetud elupilta, elawaid näituſi õnnistuseſt ja hukkaminemiſeſt, soowiksin ma rahwale trükiteel laiemalt nähtawaks teha, lootes et sarnaſed „elawad pildid“ uuelt tõuswale noorele soole, tema hoiatamiseks hukatuſe eeſt ja äratamiseks õnnetee poole, kaunis mõjuwat keelt saaksiwad rääkima nüüdſel niiſuguſel ajal, kus mõned langemiſe teed noorele soole libedaks saanud. Seepäraſt loodan, et rahwaſõbrad minu palumiſt asjaliſeks arwawad ja tähendatud elupilta paberisse panewad, kui neid teawad. Rahwa seas on neid küll. Nende äraſaatmiſeks minu kätte wõib minu wenna ehk abikaasa adreſs olla: A. Järw, Tallinnas. Küll ma sääält kätte saan. Igale saatjale oleksin südameſt tänulik ja iga saatja oleks kaasaitajaks ühe töö juures, mis rahwa eluſt saadud ja rahwa elusse tagaſi läheks hää poole äratajaks, paha wastu peatajaks.

Sisekord.

Lehek.

I. jagu: Joomine ja tema mõju 5

II. jagu: Mis on teistes maades joomise wastu tehtud? . . . 67

III. jagu: Mis peame meie joomise wastu tegema? 114

55.—

A
9526
1216243

Hind 35 kop.

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU
1 0300 00121624 3